Felsőbiebertárna.

Bieberaltárna kezdetének idejéről nincs tudomásunk, valószinüleg a XIV-ik században, vagy talán még korábban kezdetett a *fuchslochi* és *wolfaknai* bányák vizeinek levezethetése végett. A *Christina aknai* bányatelekben, mintegy 800 ölnyire a tárna szájától *1400* van bevésve a tárna oldalába, mely évszám arról tanúskodik, hogy akkor talán már odáig terjedhetett az altárna.[3])

Biebertárna vágata a nedves Bieberteléren igen emelked-

---

[3]) Gust. Faller, Der schemnitzer Metallbergbau 28. l.

vén, a talpnak szabályozása következtében az *altárna* idővel 3—4 ölnyire jutott a *felsőtárna* talpa alá, és így hajtatott tovább, a *felsőtárna* pedig az *alsónak* légtárnájául használtatott, és minthogy későbbi időkben e *légtárna* vagy *felsőtárna* sokkal gyorsabban haladt előre, mint az *altárna:* ez a *felsőtárna* volt tulajdonképen a vállalatnak birtokot és jogokat szerző eszköze, és ennél fogva a vállalkozó társulat is a *Felsőbiebertárna* nevet vette föl, és e bányadalom maig is e név alatt ismeretes. Igen valószinü egyébiránt, hogy *Biebertárna* úgy, mint a régi bányák rendesen, a birtokostól kapta nevét; mert annyi bizonyos, hogy még a XV-ik században is volt Selmeczen egy vagyonos *Bieber* nevű család.

Bieberaltárna már 1546-ban levezette a *felső Fuchsloch* vizeit és ezért e bányától a termelés negyedét kapta: [1]) a *középső* és *alsó fuchslochi* bányákkal e szerint még sokkal régebben kellett lyukasztania oly időkben, melyekből hiteles hírek nem maradtak.

A selmeczi városi levéltárban megvan I. Ferdinand király eredeti levele, melyben 1553 november 28-án meghagyja Selmecz városának, hogy a *biebertárnai* és *közép fuchslochi* társulatok közt a vízemelés miatt fennforgó vitában minden bíráskodástól tartózkodjék, mert ő ezen ügy tárgyalására külön bírót fog kiküldeni, a kinek kijelölésére Khuenring Kristóf beszterczebányai praefectust, Scharberger János selmeczi alkamaragrófot, és Roll Farkas körmöczi alkamaragrófot már utasította.[2])

Egyátaljában a legrégibb időkből származó hiteles híreink mind vagy peres ügyekre, vagy pedig birtokváltozásokra vonatkoznak, üzemi adatokat csak akkor kezdettek feljegyezni, midőn a kincstárnak nagyobb befolyása lett a bányák kezelésére.

Igy találjuk följegyezve, hogy 1555 június 24-én egyezséget kötött *Biebertárna* Markus Miklóssal, hogy egy évig békében legyenek és egymásnak ne ártsanak.[3])

1560 február 28-án a *Közép Fuchsloch* részesei: Khreiszl Miklós alkamaragróf a kincstár nevében, Rubigalli Pál saját

---

[1]) Kachelmann János, Das Alter d. n. n. B. 136. l.

[2]), [3]) Selmecz városi levéltár.

nevében, Gastner Boldizsár és Lorberer Burghard az ő főnökük Öder Vitus nevében, Kuchler Bertalan az ő ura Schlaher Quirin nevében; *Biebertárna* részesei pedig: Kheffer György, Heckh[illegible] István, Moldner Mihály és Markus Jakab saját nevökben, Tischler Boldizsár a Schall örökösök nevében, Rathuel Joachim és Wolf János az ő urok Sali Jeromos nevében: barátságosan megegyeztek, hogy azon szerződést, mely közöttük 1554 január 28-án köttetett, és melyben az is foglaltatik, hogy a *biebertárnaiak* a *közép fuchslochiaktól* a vízemelés miatt az egész hetedet akármikor követelhetik, most megváltoztassék, mert Ő Felsége a bányapolgároknak nagyobb beváltási árt engedélyezett, mely engedély nélkül a *közép Fuchsloch* talán örökké szünetelt volna, de most ujból felvétetni és míveltetni szándékoltatik.

Megengedik tehát 10 évre a *biebertárnaiak* hogy *Mitterfuchsloch* részesei az ő mélymívelésük vizeit a *biebertárnai* aknában saját költségükön emelhessék a *biebertárnaiak* kezelésének akadályozása nélkül. Ezért *Mitterfuchsloch* a tárna szine alatt termelt érczekből a heted felét fogja adni *Biebertárnának;* a régi szerződésnek egyéb pontjai teljes épségben maradván.[1])

E szerződésből, valamint az alább következőkből is kitetszik, hogy a mívelés a szélaknai völgyben ekkor már a *Biebertárna* alá hatolt és nem igen lehetett jövedelmező, mert a vízemelés és heted költségeit alig birta fedezni.

1562 február 21-én *Biebertárna* részesei: Kreiszl Miklós alkamaragróf a kincstár nevében, Aichmüller János a maga, és sógora Schall Illés nevében, Füdersheimb Péter és Rathuel Joachim a Sali Jeromos örökösei nevében, Kheffer György, Moldner Mihály, és Markus Jakab saját nevökben; *Wolfschacht* részesei: Rubigalli Pál, és Kheffer György a maguk nevében, Lorberer Burghard pedig Öder Vitus és társai nevében; és a *Suetten* vagy *Wassertümpl* részesei: Rubigalli Pál, és Fuchs Ágoston a maguk nevében, Aichmüller János a maga és sógora Schall Illés nevében, Füdersheimb Péter, és Rathuel Joachim a Sali örökösök nevében, Lorberer Burghard az Öder család nevében, és Sturmkorb János és Zmutschin András: közös

---

[1]) Kachelmann János kiadatlan iratai.

akarattal elhatározták, és minthogy *Biebertárna* a másik két társulat míveleteivel nem sokára lyukasztani fog, szerződést kötöttek, hogy egymással békességben és jó barátságban maradjanak, *Biebertárnának* minden termelésükből a hetedet adják, és egymás érdekeit lehetőleg előmozdítsák. Selmeczi bányamester volt akkor Joschko Bálint.[1])

Igen valószínü, hogy *Biebertárnának* nem nagy jövedelme volt a hetedből, mert már a következő évben átadta Markus Jakab az ő $^1/_{16}$ részét a Sali és Schall örökösöknek egy évre, hogy az ő 62 frt 32 denár adósságát, melylyel a munkásoknak tartozott, kifizessék.[2])

1564 május 4-én egyezséget kötöttek *Wolfschacht* és *Biebertárna* részesei: hogy ne legyenek kénytelenek mind a ketten vizet emelni: *Wolfschacht* magára vállalta a vízemelést, *Biebertárna* pedig a neki járó fél hetedet jövő Szt. Márton napig elengedte, ezenkivül átengedi jövő pünkösdig saját lovait a *Wolfschachtiaknak*. Az oly helyeken termelt érczekből, mely helyeket *Wolfschacht* ekként szárazzá fog tenni *Biebertárna* megadja *Wolfschachtnak* az egész hetedet, de ebből fél heted *Biebertárnára* vissza esik. Végre megigérte *Biebertárna*, hogy ha lovait *Wolfschachtról* vissza kapja, a *Steinernschacht*-ban fogja a vízhúzást berendezni, ha ezért a többiektől az egész hetedet kapja.[3])

A kincstárnak volt ekkor $^1/_{16}$ része *Biebertárnán* és a *közép Fuchslochban*.[4])

A *fuchslochi* bányák *Wolfakna* és *Biebertárna* e szerződések következtében együttesen csak *szerződéses bányák*-nak neveztettek (Vertragene Felder).

Miután *Biebertárna* a *Steinernschacht*-ban minden haszon nélkül emelte a vizeket, 1565 augusztus 28-án elhatározták a *szerződéses bányák*, hogy ezentúl a víz *Wolfaknából* emeltessék, a vizek tehát a többi bányákból is a *Wolfaknához* vezetendők, hol azokat a *szerződéses bányák* saját költségükön fogják emelni.[5])

---

[1]) Kachelmann János kiadatlan iratai.
[2]) Selmecz városi levéltár.
[3]) Kachelmann János kiadatlan iratai.
[4]) Schmidt J. id. mi I. 412. l.
[5]) Selmecz városi levéltár.

A határozatoknak ily gyakori változtatásából azt következtethetjük, hogy a bányák jövedelmére nem volt semmi befolyással, akár melyik aknában emelték a vizeket, az eredmény mindég csak vesztesség vala.

1567 augusztus 2-án fel is szólította az alsó ausztriai kamara Selmecz városát, hogy tegyen jelentést, valjon érdemese a mélymívelést fenntartani? [1])

Gienger Jakab és Sinzendorf János királyi biztosok azután megvizsgálván a *szerződéses* és vele szomszédos *bányákat*: *Biebertárnát, Wolfaknát, Suiten* és *Valentinus aknát,* azt határozták, hogy a vizeket ezentúl ne emeljék; és csakugyan 1568 május 9-én felhagyták szállani a vizeket 12 ölre a legmélyebb pont felett; ettől azonban 35 öl magasságra a *Biebertárnára* kísérletképen még 3 hétig emelni akarták a vizeket.

A mély mívelés tehát ekkor 47 ölnyire hatolt a *Biebertárna* szintje alá, de e mélységből már oly költséges volt a vízemelés kötéllel s vederrel, hogy arra senki sem akart vállalkozni. Végre ajánlatot tett a város egy jelentésben, hogy ha a kincstár neki hetenkint 40 frt segítséget ad, maga a város fogja a vízemelést folytatni, és megteszi a többi költséget azon feltétel alatt, hogy a mélységben termelendő érczekből *Biebertárna* a fél hetedet, a többi bánya pedig a hatod részt adja fedezetül.[2])

A kért segitség azonban nem adatott meg, sőt oly kevés reménységgel viseltettek e bányák iránt a biztosok, hogy azokat átaljában felakarták hagyni; ez okból kérték *Biebertárna* részesei 1568-ban a kamaragrófot, hogy mivel ők a *szerződéses bányák* irányában már sok áldozatot hoztak az által, hogy nekik a vizek levezetését minden adó nélkül megengedték, és a fél hetedet is fizették; most, miután a vízemelés megszünt, ne szüntesse meg a kincstár az altárna fenntartására eddig hetenként adott 10 ftot, hanem adja ezt tovább is, vagy pedig fizesse a hetedet, mely úgy is csak felében terhelné a kincstárt.[3])

Ez az utolsó alternativa valószinüleg az *Ábrahám aknára* és *Tonatig altárnára* vonatkozik, melyeknél a kincstárnak is része volt.

---

[1]), [2]), [3]) Selmecz városi levéltár.

A *fuchslochi* bányák már régebb idő óta szüneteltek ujabb határozat következtében fölhagyatott a *Suetten* is, *Wolf-akna* pedig, melyhez tartozott a *Valentinusakna* is, 1570 szeptember 21-én egyesült *Biebertárna* egy részével, és a *Dachs* és *Luchs tárnákkal*, ezek azután közösen mívelték telkeiket *Einigkeit* név alatt. Az *Einigkeithoz* tartozott *Biebertárnának* déli része; nem tartozott hozzá *Biebertárna* a tárnaszájtól a *Hangendzechel*-ig, a fuchslochi vágat, és a keresztvágat, melyek ezentúl is a *biebertárnai* társulat tulajdona maradtak. Az egyezség csak 1573 márczius 7-én jegyeztetett be a bányabírósági jegyzőkönyvbe.[1])

A selmeczi bányák 1570 körül mindnyájan nagyon roszszul állottak, s a király a bajok orvoslása és javaslatok tétele végett grünpüchli Gienger Jakab kamarai tanácsost, és Haag Dávid udvari fizetőmestert küldte le biztosokul, kik magukhoz vették még Dreiling Ulrich beszterczebányai praefectust, és miután a bányapolgárok panaszait, és Willisch Lőrincz bányamester véleményét meghallgatták, belátták: hogy a bányapolgárok sérelmeit okozó körülmények, u. m. a törökök közel léte, az élelmi szerek drágasága, a bányák mélysége stb. nagyban akadályozzák ugyan a bányamivelést, de fő akadályát képezi ennek, és egy jövedelmes mívelést lehetetlenné teszi az erők szétforgácsolása és a bányavállalatok kisszerűsége; belátták ők, hogy ha sikerülne a tehetősebb bányapolgárokat egy vállalathoz egyesíteni, ezek képesek lennének a víz emelésére szükséges költségesebb berendezéseket is megtenni, a mellett pedig a felügyelet, és az üzem vezetése az egyesült társaságnak sokkal kevesebb költségébe kerülne, mint az egyeseké. Belátták végre, hogy az üzem jó eredményéhez okvetetlenül szükséges, hogy a mívelést szakértő jó tisztviselők vezessék.

Ez okokból indúlva, és a kincstár hathatós segítségét kilátásba helyezve sikerült a biztosoknak, hogy Salius János Schall Illés és Sicelius Mihály bányapolgárokat egyesülésre birják, és 1571 január 1-én szerződést kötöttek velök, mely szerint a 3 bányapolgár minden bányabirtokát egyesíti; az egyesült birtokban Saliusnak $^1/_2$, Schallnak $^1/_4$ és Siceliusnak

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

$^1/_4$ része leend; az egyesülés addig fel nem bontható, mig a 20,000 frtnyi kamarai adósság és a többi adósságok leróva nem lesznek; a tiszta jövedelemnek $^2/_3$ része a kamarai adósság és $^1/_3$ része a polgári adósság törlesztésére fordíttassék; a szövetkezet bányáinak kezelésére a király fog rendelni szakértő tisztviselőket, kik a királynak hűséget esküsznek, s kiket addig mig az adósságok törlesztve nem lesznek, a szövetkezők el nem mozdíthatnak hivatalukból: ha az adósságok egészen lerovattak, a tisztviselők fel fognak oldatni a király iránti kötelezettségük alól, és kizárólag a szövetkezők alá rendeltetnek; mindaddig, mig az adósságok le nem rovattak, a fölöslegből Saliusnak 10 frt, Schallnak 6 frt és Siceliusnak 6 frt jár hetenként, mint élelmezési díj.[1])

Minthogy a szövetkező három bányapolgár birtoka a régi Brenner családtól származott, az uj szövetkezet a *Brennerszövetkezet* nevet vette föl, melynek több-kevesebb része volt minden bányánál, főbirtoka azonban *Finsterort, Mátyástárna, Weidenaltárna* és *Biebertárna* vala. A szövetkezet gondnokává Lindacker Kristóf, egy igen értelmes bányász, neveztetett ki; ez főképen a *weidenaltárnai* miveletek eredményei után indúlva oda irányozta főtörekvését, hogy a *Biebertárnával* minél előbb a *klingenaknai* és *weidenaltárnai* mívelések alá jusson, az ott levő mély míveléseket víztelenitse, a felsőbb bányákat ez által adózójává tegye, a mélységet pedig elfoglalja.

1574 február 14-én voltak *Biebertárna* részesei:

a kincstár	$^2/_{16}$, $^1/_{64}$	résszel
a Brennerszövetkezet	— $^{10}/_{16}$	„
Moldner Mihály	$^1/_{16}$, —	„
Markus Jakab	$^1/_{16}$, —	„
Schönfelder Timotheus	$^1/_{32}$, —	„
Igelschauer Ferencz ifj.	$^1/_{32}$, —	„
Kefferné	$^1/_{32}$, —	„
Esopus Lénárd	$^1/_{64}$, —	„ [2])

1579-ben az *Ábrahám akna* és *Tonatig altárna* lett a *Biebertárna* adózójává, és július 29-én köteleztettek e bányák,

---

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[2]) Selmecz városi levéltár.

hogy mindenből, a mit *Tonatig altárna* szintje alatt termelnek, a heted felét *Bieberaltárnának* adják.[1])

1580-ban *Bieberaltárna* vájatvége már eljutott az *Eisernseil aknáig*, mely a *Bieberteléren* volt lemélyesztve *Tonatig altárna* számára. Minthogy *Biebertárnának* úgy a szállítás mint a légcsere könnyítése végett igen jó szolgálatot tehetett ez akna, megvette annak felét a Brennerszövetkezet *Tonatig altárnától* 2,800 fton 1580 deczember 6-án.[2])

1582 április 20-án lyukasztott *Bieberaltárna* az *Ábrahám aknával*;[3]) azonban már régebben, még 1579 előtt, hajtott ez akna miveletei alá egy vágatot, melylyel a telér mélységét elfoglalta, és az érczeket talp alatt lefejtette, úgy, hogy *Ábrahám akna* részesei már 1579 október 3-án elhatározták, hogy az egész bányát fölhagyják, mert a felsőbb szinteken csak egy igen vékony érczes erecske állott rendelkezésükre, melyet nem lehetett jövedelmesen lefejteni.[4])

1583 augusztus havában Rappach Kristóf és Stainperger János királyi biztosok Selmeczen bejárták a bányákat, és jelentik, hogy *Felsőbiebertárnán* helyenkint gazdag érczeket láttak, és nincs semmi kétségük, hogy itt még sokáig nagy jövedelmet fog adni a mívelés. Igen megdicsérik Lindacker Kristófot, a Brennerszövetkezet gondnokát.[5])

Minthogy a Brennerszövetkezet a 43,000 ftra menő kamarai adósságot 1583 elején teljesen visszafizette, és már most semmivel sem adós, a város bírája és tanácsa, mint a Sali és Siceli örökösök főgyámjai megjelentek a királyi biztosok előtt, hogy hálájuknak adjanak kifejezést Ő Felsége iránt, ki a hosszú éveken át adott előlegekkel — az isten áldása mellett — lehetségessé tette, hogy a Brennerszövetkezet adósságaiból kivergődött, és most már jövedelmező üzemet folytathat.[6])

Mivel pedig 1571-ben, midőn a Brennerszövetkezet alakittatott, világosan ki köttetett az egyezségben, hogy ha a kamarai adósságok törlesztve lesznek, a tisztviselők egyedül a szövetkezet irányában legyenek alárendelve és felelősek; tehát

---

[1]), [2]), [3]) Selmecz városi levéltár.

[4]), [5]), [6]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

kérték a szövetkezet tagjai, hogy a kincstár mentse fel hatalma alól a tisztviselőket, és bocsássa őket a szövetkezet rendelkezésére. A biztosok ez ellen eleinte kifogásokat tettek, de végre beleegyeztek, és abban állapodtak meg, hogy a tisztek a szövetkezetnek átadassanak, de a szövetkezet megigérte, és kötelezte magát, hogy bányamüveinél semmi jelentékenyebb intézkedést tenni nem fog a kincstárnak vagy az alkamaragrófnak tudta és beleegyezése nélkül.[1])

1583 szeptember 28-án történt az átadás, mely alkalommal a szövetkezet részesei ujolag kifejezték köszönetüket, és egyszersmind Rappach és Stainperger biztosnak és Schindler titkárnak 24 márka ezüstöt adtak ajándékba, a városbíró, a bányamester, Schall Illés, Schappelmann János és Gienger Frigyes jelenlétében.[2])

Evvel befejeztetett a kincstárnak egy rendkivül üdvös és a maga nemében páratlan vállalata, mely 1571-ben kezdetvén, egy eladósodott s nagy veszteséggel küzdő bányabirtokot ügyes, hű. és gondos tisztviselőkre bizván, s a föltárásra szükséges nagy költségeket akadály nélkül rendelkezésükre adván, a birtokot minden adósságtól megtisztitotta, s feltárásait cly szerencsés sikerrel eszközölte, hogy *Felsőbiebertárna* azután még hosszú éveken át jövedelmes üzemet folytathatott, ámbár a Brennerszövetkezet, mely azt 1583-ban saját kezelésébe vette, nem sokára elhanyagolta a további feltárásokat. Igen sajnálandó, hogy a kincstár, daczára e vállalat kitűnő jó sikerének, nem ismételte azt többször is, és nem gondoskodott többé ily önzetlen módon a pangó bányamívelés fölsegélléséről.

Biebertárna ez időben már oly messzire haladott az *Eisernseilschacht*-tól, hogy mind a szállítás mind a légvezetés megkivánta egy uj *fedűakna* lemélyítését; ez aknához egy járgány is szükségessé vált, s mivel a kincstárnak egy ilyen járgánya volt *Einigkeit*-nál, s az ott haszontalanul hevert; tekintve, hogy Biebertárnánál a kincstár is $^{9}/_{64}$ rész birtokosa volt, kérték a részesek, hogy e járgány nekik ingyen átenged-

---

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.
[2]) Selmecz városi levéltár.

tessék, különben úgy is elfog romlani, ha nem használtatik; egy ujnak felépitése pedig 150 ftba kerülne.[1])

A királyi biztosok mindezekről jelentést tevén a királynak, tekintettel arra, hogy Lindacker Kristóf brenneri gondnok szorgalmának és ügyességének köszönhető, hogy a Brennerszövetkezet kamarai adossága már lerovatott; ajánlják, hogy Ő Felsége neki 200—250 frt jutalmat adjon.[2])

Az uj *fedü akna* azután lemélyíttetett, és 1588 márczius 18-án megvette *Felsőbiebertárna* a *klingenaltárna* fele részét a Lorberer örökösöktől, 400 fton; másik fele része már rég óta a Brennerszövetkezeté volt, ettől kezdve tehát az egész *Klingentárna Felsőbiebertárnához* tartozott.

E vásárlások történetét 19 évvel később 1607 szeptember 21-én a következőképen beszéli el Saltzer Dávid bányabíró; a *Felsőbiebertárnai* társulat, mivel az altárna vájatvége már igen előre haladott, és léghiányban szenvedett, s a szállítás is már nehéz vala, érintkezésbe tette magát a *Tonatig altárna* társulattal, mely Lorbereré volt, az *Eisernseil akna* felének eladása végett, és megvette Lorberertől ez akna felét 2600 magyar forinton; ama kutatás, melynek helyén a *fedü akna* most áll, a *klingentárnai* társulaté volt, és miután a *Biebertárnaiak* az *Eisernseil aknától* már 400 ölnyire előrehaladtak, és ismét léghiányban szenvedtek, alkudozásba léptek a *klingentárnai* társulattal a nevezett kutatási pont átvétele végett, és meg is vették azt Lorberertöl 300 frt készpénzen és egy 100 frt értékü ivó pohárért.

Klingentárna régebben jövedelmes vállalat volt, és déli irányban a *Markus akna* felé jó ékes érczeket termelt, melyeket 25 ölnyire a talp alatt is lefejtettek; de *Biebertárna* annyira előhaladott, hogy végre a klingentárnai talp alatti evésekbe lyukasztott; ez által elvesztette *Klingentárna* az akna telkén kivül eső érczeit, melyeket az altárnás elfoglalt. Igy azután *Klingentárnában* nem volt mit termelni, mert az akna telke meddő volt; a Brennerszövetkezet, mely a tárna felét már bírta, ezután megvette másik felét is 400 fton, csak azért, hogy azt a munkások számára bejáróul használja, s igy

---

[1]), [2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

Klingentárna egészen a Brennerszövetkezet birtokába jutott. Még az eladás előtt megkisérlették a Klingentárnaiak a tárna szintjén a telért észak felé föltárni, de nem akadtak tartós érczre; keresztvágatot is hajtottak egészen a *Rosenstrauch* telérig, de azt sem találták műrevaló állapotban, s igy kénytelenek voltak a Brennerszövetkezet ajánlatát elfogadni. A Brenneriek azután a *Klingentárnából* egy uj vágatot törtek ki a *fedü aknától* egészen a fölszinig, és egy uj tárnaszájt csináltak, melyen át az érczszállítás eszközöltetik.)

Hogy *Biebertárna* üzeme azután a század végéig jövedelmes vala, és semmi akadálylyal sem küzdött, ezt abból következtethetjük, mert nem találunk róla semmi hirt ez időszakból

1601-ben a legjobb felsőbiebertárnai érczből, melynek tartalma mázsánkint 38—47 lat volt, 4 rümpel számíttatott egy mázsára. A rümpelek száma, melyek egy mázsára számítandók, mindég a bányabíró által állapíttatott meg. 1602-ben ugyan olyan tartalmu érczből csak $3^1/_2$ rümpel vétetett egy mázsára.[2])

1602-ben Stainperger János és Pruggner Mihály királyi biztosok járták be a selmeczi bányákat, és jelentik, hogy 1602 január 5-től augusztus 24-ig 32 hét alatt Selmeczről Körmöczre 22,804 márka aranyos ezüst érkezett, tehát hetenként átlagosan 712 márka, és ez a termelés egészen *Felsőbiebertárnáról* származott, mert a mivelésben levő többi bányák csak jó reménység fejében hajtatnak.

Felsőbiebertárnán 31 csapatban 144 vájárt találtak munkában a fejtésnél, kik mindnyájan jó érczet termelnek, hetenként 135 „Umbgang"-ot adnak, (1 Umbgang = 16 rümpel, tehát 135 Umbgang = 2160 rümpel). Azt lehet reménleni, hogy a termelés még emelkedni fog, mert a nemes telér még dél és észak felé érintetlen. A társulat nehány feltárási vágatot is hajt, de e tekintetben többet is tehetne, és a biztosok sürgetésére meg is kezdtek azonnal egy uj fedü aknát, mely a későbbi mívelésnek nagy hasznára leend.[3])

Kiemelik továbbá a biztosok jelentésükben, hogy a király

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[3]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

kegyelme és bőkezü segítsége milyen jótékony hatással van a bányászatra; annak legszebb példája a Brennerszövetkezet, ilyen példa hallatlan, és nem található másutt sehol; mert a selmeczi bányák hosszú időn át igen rossz helyzetben voltak, és ha Miksa király nem tett volna meg mindent felsegéllésükre, végképen elpusztúltak volna. A király e bányákat sok ideig nagy költséggel és áldozattal fentartotta, a törökök ellen védelmezte, jól átgondolt törvényeket adott a bányavárosoknak, rendbe hozta ügyeiket, tapasztalt tiszteket küldött a bányák kezelésére, mint néhai Lindacker Kristóf s mások voltak, 12 éven túl ellátmányt adott annyit, a mennyi szükséges volt, s mind ezek által isten segítségével eléretett a reménylett jó eredmény; a telérek oly dús állapotban tárattak fel, hogy nem csak az ellátmány vissza téríttetett, hanem már egy pár millió felesleg is esett a bányapolgárok és a király hasznára. Hál' istennek, sok nép keresi most itt kenyerét, és a részesek jó jövedelmet kapnak, s még sokáig kapni fognak, ha rendesen folytatják a mívelést.[1])

A biztosok azonban kijelentették egyszersmind, hogy most, midőn *Felsőbiebertárna* oly szép jövedelmet ad, nagy mulasztást követ el a Brennerszövetkezet, hogy e feleslegből keveset fordít a rossz karban levő bányák felujitására. A Brennerszövetkezet sok bányát szerzett, de azokat csak időzteti, és úgy elzárja más vállalkozó elöl. Javasolják tehát a biztosok, hogy a bányabírónak meghagyassék, hogy időztetéseket ne engedélyezzen, és a Brennerszövetkezetet arra szoritsa, hogy bányabirtokaikban dolgoztassanak, és átaljában minden bányáikat ellássák a szükséges anyag-készlettel, és pénzt is tegyenek tartalékba, hogy ha netalán szükebb lenne a termés, a tartalékból pótolhassák a szükségest.[2])

Selmecz városa azon panasszal járulván a biztosok elé, hogy nem győzi a hadi költségeket fedezni, mert a polgárok igen el vannak szegényedve, *Biebertárnán* kivül a többi bányák mind rosszul állanak, vesztességgel miveltetnek, *Biebertárna* övedelmét pedig csak a Brennerszövetkezet részesei élvezik, kik a város költségeihez nem járulnak; elhatározták a biztosok,

---

[1]), [2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

hogy a Brennerszövetkezet köteles legyen a jövedelemből 3 százalékot a városnak adni segitségül.[1])

A Brennerszövetkezet tagjai egyébiránt nem igen jó barátságban éltek egymás közt, Adler Jeromos és Khielmann András a szövetkezet két főrészese nagy villongásban állottak egymással, becsületsértési perük már az országgyülés elött is megfordúlt; minthogy ez által a bányászat ügye csak szenvedhet, azon igyekeztek a biztosok, hogy őket kibékítsék, a mi nekik sikerült is. Khielmann ez alkalommal felajánlotta részeit a kincstárnak, de a megvételt nem pártolták a biztosok, mert Khielmann vagyonos ember, ilyenek pedig igen kevesen vannak a bányapolgárok közt.)

A királyi biztosok ez időben felsőbb jóváhagyás reményében kinevezték Hegger Miklóst a zúzóművek felügyelőjévé hetenkénti $2^1/_2$ tallér fizetéssel; az alsó ausztriai kamara azonban nem helyeselte a kinevezést, és 1603 február 21-én elrendelte, hogy Hegger azonnal elbocsáttassék, mert erre a hivatalra szükség nincsen, minthogy a kohótiszt a zúzóművekre is felügyelhet minden külön fizetés nélkül.)

E rendelet legvilágosabban bizonyítja, mily kevés fontosságot tulajdonitottak akkor a zúzóműveknek, és nem is képzelték, hogy egy pár század múlva főképen a zúzóérczekből fogja magát fenntartani a selmeczi bányászat.

A felsőbiebertárnai érczek 1603-ban átlagosan 22—31 latot tartalmaztak, és 4 rümpel vétetett egy mázsára.[4])

A Brennerszövetkezet részesei közt ez időben egészen felbomlott az egyetértés, a részesek viszálkodásait pedig leginkább megsinylette a bánya, melynek Lindacker Kristóf halála óta gondnoka sem volt.

1603 július 30-án Fischer Erasmus, királyi pénztárnok, és Fleisch György kir. könyvvivő a kincstár nevében, valamint Theininger Anna és Hohenperger Judit nevében, továbbá Linkh János a maga nevében, és Beckh Joachim Üblhopf Sámson nevében bepanaszolták a bányabíróság elött a Brennerszövet-

---

[1]), [2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[3]) Schmidt G. id. m. III. 375. l.

[4]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

kezet főrészeseit és intézőit, hogy nem gondolnak a bányaművekkel, az épületeket nem javítják, s az által sok kárt okoznak maguknak is, a kisebb részeseknek is. Július 29-én beomlott a *fedü akna* felső része 8 ölre. Nevezett kisebb részesek tiltakoznak az ellen, hogy a *fedü akna* megujításának költségeivel ők is megterheltessenek, mert a beomlás csak az intézők hanyagsága és gondatlansága miatt történt; felkérik a bányamestert és esküdtjeit, hogy *Felsőbiebertárnát* többször bejárják, és annak rendszeres fenntartása iránt hivatalból intézkedjenek.

Egyidejűleg bejelentették az akna beomlását Putscher Illés a Brennerszövetkezet bányatisztje, és a *felsőbiebertárnai* sáfár; a bányabíróság pedig augusztus elsején megnézte az omlást, a bányát a mennyire lehetett bejárta, és úgy találta, hogy a víz az azelött művelésben volt beható nyílámon felül emelkedett, hogy mennyire? azt nem lehetett tudni, mert rossz levegő miatt nem lehetett oda jutni; a víz azonban augusztus 6-ig ismét lehúzatott, és a nyilámban dolgozni lehetett.

A bányabíró nyilatkozata szerint a tísztviselők nem okai a szerencsétlenségnek, mert már 10 héttel ezelött jelentette a sáfár a társulatnak, hogy az akna rossz állapotban van, mégsem intézkedtek; a bányamester pedig már a mult évben intette a társulatot, hogy gondoskodjanak a *fedü akna* helyett egy ujabb biztosabb akna berendezéséről, de az urak nem tettek semmit; komolyan megintette tehát őket a bányamester, hogy jobban gondoskodjanak aknáikról, mert különben büntettetni fognak.

Augusztus 11-én megtekintette a bányabíró a roskadozó félben levő *György aknát,* és elrendelte, hogy 42 keret meg ujittassék. Egyszersmind elrendelte hogy miután a *fedü akna* is romlott állapotban van, a *„hinter der Weiden“* akna, mely 20 öllel mélyebben fekszik, mint a *fedü akna,* de még 25 öllel lejebb mélyítendő, azonnal kitakarittassék, és lemélyíttessék, hogy azután a *fedü aknát* felhagyni lehessen.[1])

A Brennerszövetkezet főrészese ekkor Adlerné született

---

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

Hummel Anna, volt, ki minden vagyonának és bányáinak örököséül első férjétől származó fiát, Gienger Frigyes Jánost jelölte ki, és 1603 szeptember 13-án a bányák gondnokául Daniel Jánost nevezte ki.[1])

Az uj gondnok nagyszerü megtakaritási tervekkel vette kezébe hivatalát; legelső intézkedése az volt, hogy szeptember 19-én eladta a társulat lovait, melyek vízhúzásra és szállításra alkalmaztattak; összesen 35 lovat adott el 15 frtjával, és a *Wasserschacht*-nál levő szénát 70 frtért, a vevők a vételárt hetenkénti részletekben igérték lefizetni, és kötelezték magukat, hogy a lovakat mindenkor a társulat rendelkezésére tartják, ha egy pár lóért hetenként 3 frt 50 denárt kapnak akár drágaakár olcsó legyen a takarmány.[2])

Ez intézkedés következményei igen hamar mutatkoztak; már szeptember 27-én panaszkodtak a Brennerszövetkezet bányatisztjei: Thailler Boldizsár és Putscher Illés, hogy azok, kik a lovakat megvették, nem jönnek rendesen a munkába.[3])

1603 szeptember 29-én Saltzer Dávid bányabíró, a két bányaesküdt, a részesek közül pedig: Khielmann, Reitter, és Fischer Erasmus királyi pénztárnok beszállottak a *fedü aknába*, és kialkudták a munkásokkal, hogy 3 pár alapgerendát 125 frtért és 3 frt borravalóért behúzzanak; egyszersmind utasitották a társulati tiszteket, hogy a *Weidenakna* lemelyitését minden erővel siettessék.[3])

Az uj gondnok alatt semmiképen sem akartak az ügyek menni, sőt mindinkább rosszra fordúltak; az akna csak 16 ölnyire volt mélyitve a tárna alá, és belőle 30 lóval húzták a vizet; de a mívelés a teléren már sokkal mélyebb volt, és ebből kézi erővel emeltetett a víz az akna fenekéig. 1604-ben találjuk legelőször megemlítve okmányainkban, hogy a mély mívelésből szivatyúkkal húzták emberek a vizet. A bekövetkezett háborús idők alatt semmi kedve sem volt a Brennerszövetkezetnek, hogy a mély mívelést nyitva tartsa, és a királyi tisztek minden biztatása és fenyegetése daczára megszüntette a vízemelést, mihelyt a háború Selmecz közelébe jött.

1604 január 2-án kérték a vízhúzó lovak gazdái, hogy

---

[1]), [3]), [3]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

mivel nagyon sok a víz, naponként 3 szak helyett 4 műszakban dolgozhassanak, és e végett még 10 lovat alkalmazhassanak, és minthogy minden megdrágúlt, a lovak bére is felemeltessék. — A bérfelemelés megtagadtatott. de megengedtetett, hogy 3 műszakban dolgozva, minden műszakban 10 helyett 12 lovat foghassanak be.[1])

1604 január 18-án főbejárás tartatott, melyben részt vett Kauffmann János sziléziai főbányamester, és Waldner Jobst urvölgyi bányamester. E főbejárás alkalmával az jegyeztetett fel, hogy a mélységben 4 szivatyú működött, s az ötödikhez a helyet készitették. Az érczek szépek voltak, és 5 csapat, minden csapatban 7–8 vájár, dolgozott az érczeken, hanem igen sok víz tódúlt a mélyebb pontokra.[2])

Ez évben egy mázsára 4 rümpel ércz számíttatott, tartalma pedig egy mázsában 22—31 lat vala.[3])

Kitetszik ebből, hogy 2 év óta igen megapadt a fejtő munkások száma, 1602-ben 144 vájár dolgozott fejtésen, most pedig csak 35–40. E körülményből könnyen megérthetjük, hogy miért óhajtották a Brennerszövetkezet tisztjei annyira a vízemelés megszüntetését? Ennek egyszerü oka az volt. hogy nem győzték fedezni a költségeket.

1604 márczius 26-án a Brennerszövetkezet kérelmére bejáratott *Felsőbiebertárna,* hogy constatáltassék, hogy 3 szivattyúnál 20 ember dolgozik, és nem birja a vizet kihúzni, és hogy az érczek is gyéren mutatkoznak. és csekély tartalmuak.

A bejárásnál jelen voltak a tisztek mind, a részesek közül pedig Reitter Ulrich és Üblhopf Sámson. A társulati urak hosszasan előadták, hogy már rég óta veszteséggel dolgoznak, mostan pedig a vízhúzók mind megszöktek. úgy, hogy a feltárásnál levő munkásokat mind a vízhúzáshoz kellett alkalmazni, és a feltárások mind szünetelnek; kérték tehát: engedtessék meg nekik, hogy a vízhúzást abba hagyhassák.

A bányamester azonban az esküdtekkel tartott tanácskozás után kijelentette, hogy a mélység felhagyását meg nem engedheti, mert ott szép érczek vannak, s mert csak ott vannak érczek a mélységben, hol most dolgoznak, s ha ez fel-

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

hagyatik, a termelés egészen meg fog szünni, és az állam és a kincstár nagy kárt szenved.

A bányamester biztatásainak végre lett annyi hatása, hogy a részesek rá állottak a vízemelés folytatására, ha valahonnan vízhúzó munkások fognak hozzájuk utasittatni.

Az értekezlet eredményéről jelentés tétetvén a királyi biztosnak Stainperger Jánosnak, ez azonnal utasitotta a körmöczi algamaragrófot, hogy onnan 12 erős pénzverőt és 25 bányászt küldjön Selmeczre, a beszterczebányai praefectus pedig megigérte, hogy Tureczről és a lipcsei uradalomból fog munkásokat küldeni.[1])

A vízhúzás ekként folytattatott, ámbár nem teljes eredménnyel, mert április 16-án, midőn a bánya esküdtek a bányát bejárták, annak legmélyebb részét elfúlva találták, „so, dasz das tieffist bei $1^1/_2$ Lachter getrunkhen“ ők tehát az érczelőjövetelt a mélységben nem láthatták. E miatt a kincstári tisztek tiltakoztak, hogy ők a vízhúzás felhagyásába bele nem egyezhetnek, és az esetet az udvari kamarának és a királynak Prágába bejelenteni fogják; s kérték a bányamestert, hogy a vízhúzást addig folytattassa, mig jelentésükre válasz nem érkezik. E tárgyban más napra a bányabíróságnál tanácskozás tűzetvén ki, arra a társulati tagok meg nem jelentek, mi a bányabíróság és a kamara tekintélyének megsértése képen jegyzőkönyvbe vétetett.[2])

1604 július 10-én megjelent a bányabíróságnál: Reutter Ulrich bányapolgár a Brennerszövetkezet gondnokával és bányatisztjeivel, és jelentették, hogy az alsó ausztriai kamarától egy rendeletet kaptak, melyben nekik megparancsoltatik, hogy szivattyúhúzókról gondoskodjanak, a bányát szárazon tartsák, és a *fedü aknát* 15 ölnyire lemélyítsék, hogy ebből azután az érczetermelő helyek alá jönni lehessen, és igy a víz az aknához vezettessék, hol azt lovakkal kihúzni lehetend. A nevezettek kérték a bányamestert, hogy július 12-én a bányát bejárja, és nekik ez ügyben jó tanácsot adjon.

A bejárás megtörténvén, következő jelentés adatott át a Brennerszövetkezetnek:

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Szivattyúhúzó emberek beszerzése most a mezei munka idején lehetetlen, de később jelentkezni fognak elegen, és akkor ismét ki lehet húzni a vizet; mit tenni hasznos is lesz, mert midőn április 16-án a bányabejárás megtörtént. és a bányaesküdtek beszállani akartak, találkoztak a bányából kiszálló gondnokkal Daniel Jánossal és az ő tisztjeivel, és ezek azt mondták, hogy már megnézték a mély mívelést, s nehány darab érczet is hoztak ki megpróbálás végett, ámbár előre tudják, hogy 2—3 latnál többet nem tartalmaznak. A bányaesküdtek azután beszállottak, de mikorára lejutottak, a mélység már $1^1/_2$ ölnyire elfúlva volt az érczes helyekkel együtt, ezeket tehát nem láthatták, és igy kiszállottak; itt már akkor készen voltak a próbák, és 2—3 lat helyett 24, 26 és 32 latot tartalmaztak. A mélymívelésben tehát volt jó érez, és az csak a szivattyúzó emberek hiánya miatt jutott víz alá.

Ami a *fedü aknának* 15 ölnyire való lemélyesztését illeti, ezt igen czélszerünek találják, mert könnyen végrehajtható, és ez által a vizek vagy önkényt az aknához húzódnak, vagy pedig a fejtések alá hajtandó vágatok segélyével oda vezettethetnek.[1])

E javaslat szerint egyelőre abba hagyatott a mélymívelés azon reményben, hogy a mezei munkák bevégzése után majd jelentkeznek szivattyúsok, és addig csak lóerővel tartatott a víz az akna fenekén.

De az érczek a felsőbb szinteken nagyon megfogyatkozának, és a vízhúzó lovak költségei tűrhetetlenül terhelték a csekély termelést; 1604 november 11-én ismét felkeresték a felsőbiebertárnai tisztek a bányabírót, és előadván, hogy már tovább nem győzik a vízemelés költségeit, mert érczük nincs; engedje meg a bányamester, hogy a vízhúzást a *fedü aknában* abbahagyhassák. A bányamester azonban erre rá nem állott, és a többi kincstári tisztviselők is tiltakoztak a vízhúzás megszüntetése ellen. A sáfár egyszersmind bejelentette, hogy az akna is igen romlott állapotban van, és hogy vízhúzásra való kötél már csak egy van a bányánál; kitetszik ebből, hogy a vizet ekkor még mindég kötelen húzták az aknából.

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Másnap tanácskozás tartatott a bányánál, és a bányamester meg kéretett, hogy nézze meg az aknát, valjon olyan rossz állapotban van-e, mint a tisztek mondják.

A bányamester az esküdtekkel november 15-én tekintette meg a bányát, és úgy találta, hogy az még 3 évig is el állhat csekély javitás mellett, kijelentette tehát ismét, hogy a vízhúzás megszüntetését nem engedi meg, és pedig annál kevésbbé, mert ércz is termeltetett 30 rümpel a héten.[1])

Hogy a bányabíró és a kincstári tisztek annyira ellenezték mindég a vízemelés megszüntetését, ennek oka az volt, hogy a kincstár nem fizette meg az ezüst teljes értékét a termelőknek, a beváltásból tehát igen nagy hasznot húzott, mely a termelés megapadásával elmaradt volna; a mivelési költségek pedig igen kis mértékben terhelték a kincstárt, melynek a bányákban csak csekély része vala.

A vízemelés tehát folytattatott ugyan, de a lovas gazdák nem kaptak fizetést, 1604 deczember 11-én panaszt tett Saltzer Gergely, hogy lovai tönkre mennek, mert felsőbiebertárnától fizetést nem kapván, nem tudja őket tovább tartani.[2])

A bányák szorult helyzetét növelte a belháború is, melynek bénító hatását már régóta érezte ugyan Selmecz is, de melybe csak 1605 ben vonatott be közvetetlenül.

1605 február 19-én a kincstári tisztek tiltakozása daczára megzüntette a Brennerszövetkezet a vízhúzást a *fedü aknából*, és az aknát törecscsel betöltette. A tisztek azt mondták, hogy az akna csak ideiglenesen töltetik be e harczias időben, és mihelyt béke leend. és a részesek képesek lesznek költségeiket fedezni, ujra meg fogják azt nyitni. A kamara hivatalnokai tiltakoztak ez eljárás ellen, és a kárért, mely ebből keletkezhetik, a szövetkezet részeseit tették felelőssé, s e felelősséget a részesek el is vállalták.[3])

Ennek következtében a mívelés legnagyobb része megszünt, a munkások nagyobb része elbocsáttatott, de azok se kaptak fizetést, a kik munkában maradtak.

1605 octóber 3-án a felsőbiebertárnai vájárok küldöttei kérték az okból a bányabírót, eszközölje ki, hogy ők ha pénzt

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

nem, hát legalább élelmi szereket kaphassanak, mert másként nem dolgozhatnak az éhség miatt, és kénytelenek lesznek „nicht dasz sy trotzen wolten. oder den Herren gewerkhen den Stuel vor die Thier setzen, oder aber dasz man vermainen mecht, dasz Sy sich zwischen die Rebellen schlagen solten, mit nichten, Sondern die grosze Hungersnot treibt Sy dazue, dasz Sy mit einem Hellen Hauffen von dannen hinweg ziehen und Nahrung suchen müszen".

Erre a bányamester behivatta a társulati urakat és a kamarai tisztviselőket, kik október 5-én tanácskozván megigérték, hogy vagy pénzt, vagy gabonát fognak szerezni a munkásoknak; ezek ebben meg is nyugodtak. A baj onnan eredett, hogy Selmeczről se ki nem mehetett senki, sem be nem hozhatott semmit, mert Bocskay hadai minden utat zárva tartottak.[1])

Az érczek ez évben csak 20—25 latot tartalmaztak átlagosan, és 4 rümpel számittatott egy mázsára.[2])

1606 január 7-én ujra panaszkodtak a bányászok, hogy nem kaptak fizetést; a bányamester azonban lecsilapitotta őket, hogy legyenek türelemmel e zavaros időkben, majd megkapnak mindent, mihelyt csendesebb idők lesznek.[3])

Nehány hónapig azután nem panaszkodtak, de augusztus 19-én ujra megindúlt a panaszok sora; mivel már több hét óta nem kaptak fizetést, kérték a bányamestert, hogy fizetésük kiadatását elrendelje. A bányamester felis szólitotta a gondnokot hogy a munkások bérét fizesse ki, de ez azt felelte, hogy szivesen megtenné, ha a kamaránál beváltott ezüstért pénzt kaphatna. A kamarai tisztviselők elismerték, hogy a beváltmányok értékével adós a kamara, de ezt avval mentették, hogy a hajdúk Szentkereszten tanyáznak, a közlekedést egészen elzárták, és igy nem lehet az ezüstöt s aranyat Körmöczre küldeni kiveretés végett; mihelyt felszabadúl a közlekedés, azonnal gondoskodni fognak, hogy a beváltmányok értéke kifizettessék.

Augusztus 21-én a Brennerszövetkezet tisztviselői panaszkodnak, hogy a munkások nem akarnak dolgozni, és hogy a kamara nem fizette ki a beváltott ércz értékét.

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

Augusztus 26-án pedig ismét a munkások sürgették a fizetést. A bányabíró intésére felajánlották a kamarai tisztviselők, hogy adnak a vájároknak gabonát, húst, lábbelieket s a t. a mit lehet addig is, mig a közlekedés Körmöczczel megnyílik: de a vájárok ekkor már igen felingerülve lévén, lázadó félben voltak, és az ajánlatot el nem fogadták, mert ők pénzért dolgoztak, s nem kötelesek pénz helyett mást elfogadni.

Másnap nem ment senki a bányába. A város tanácsa megkereste a bányamestert, hogy birja rá a bányászokat, hogy ismét dolgozzanak. A bányamester el is hivatott nehány öreg vájárt, és előadta nekik az ügy állását, s hogy most pénzt előteremteni lehetetlen; de ők arra nem hallgattak, s azt is felhányták, hogy 9—10 évvel ezelőtt ilyen módon már kárt valolttak. A bányabíró intette őket, hogy a lázzadást abba hagyják, ők ez ellen tiltakoztak; ők nem lázadók, őket csak az éhség kényszeríti, hogy bérüket követeljék. Végre rábirta őket a bányabíró, hogy augusztus 29-én a tisztekkel együtt értekezzenek.

Össze is gyültek augusztus 29-én, és ekkor azt válaszolták a Brennerszövetkezet tisztjei a munkások panaszaira, hogy a kórházban van gabona, de a munkások azt nem akarják elfogadni, azt vetvén okul, hogy rothadt; pénzt pedig nem adhat a társulat, mig a beváltmányok árát meg nem kapja a kamarától; egyébiránt azt hiszik a tisztek, hogy legközelebbi szombatig talán jobb gabonát szerezhetnek. A kamarai tisztek pedig ismételték, hogy a Szentkereszt körül fekvő hajdúk miatt nem lehet az ezüstöt Körmöczre küldeni, és hogy midőn ezt megkisérlették, 104 márka ezüstöt elfogtak a hajduk a lovakkal és kisérőkkel együtt, és Rédayhoz küldötték. Legyenek hát a munkások tekintettel e kényszerítő helyzetre, a kamara ád szivesen gabonát, húst, s a mit csak akarnak, pénz helyett. Sok feleselgetés után végre megigérték a munkások, hogy szombatig vární fognak.

Azonban már másnap augusztus 30-án nagy tömegben jöttek ismét a bányabírósághoz, és nagy lármával követelték kivánságaik teljesitését; ők nem akarnak tovább várni, mert a brenneri urak nekik már sokat igértek, de igéretüket nem tartották meg, ők pedig a helyett, hogy ingyen dolgozzauak in-

kább akarnak ingyen heverni, s. a t. A bányabíró hiába igyekezett őket megnyugtatni, nem hallgattak rá, sőt annál inkább szájaskodtak, és a bányabíró helyzete már kezdett kellemetlenné válni, midőn a munkásokat figyelmeztette valaki, hogy Raitter Ulrich városbíró 40 muskétással siet a bányabíróság segítségére; a munkások ettől annyira megijedtek, hogy a muskétások megérkeztét be sem várva a bányabíró kertjén át a keritést átugrálva menekültek, és szétszaladtak; csak egyet lehetett közülök elfogni, s ezt a várba elzárták, de éjszaka ez is megszökött.[1])

Igy ért véget a munkások első lázadása. de evvel nem volt vége sem az elégedetlenségnek, sem a zavargásoknak. a munkások csak kedvetlenül dolgoztak, a társulati tisztek a kamarára panaszkodtak, a kamarális tisztek pedig a társulatiakat gyanusitották, hogy a munkásokat a kamara ellen bujtogatják; legnehezebb állása volt ezek közt a bányabírónak, ki fáradhatatlanul törekedett a munkásokat lecsendesiteni, és a tiszteket egymással kibékiteni.

1606 november 13-án Geyer Miklós királyi könyvvivő panaszt tett Daniel János gondnok ellen, hogy ez öt a munkások jelenlétében szidalmazta, hogy mit jár a bányába? és azt is mondta, hogy a kamaránál nem ezüstöt, hanem „ich weisz nit wasz" fog beváltani, mert a kamara nem fizet a beváltmányokért."[2])

Látjuk ezekből, hogy ámbár a béke Bocskayval már régen megvolt kötve, Selmeczen még sokáig felbomolva maradt a rend és fegyelem, és nagyon megingattatott a kamara tekintélye. Igen megnehezitette a rendes viszonyok helyreállitását az, hogy a belháború alatt a bányapolgárok elszegényedtek; Bocskaynak kapitánya Buday Mátyás, ki Szentkeresztnél táborozott, igen szorongatta a bányavárosokat, és megsarczolta.[3])

Mind ezek következtében nagyon nehéz volt a munkásokat fizetni; érez kevés termett, az év első felében átlagosan 23—32 latot tartalmazott, és 4 rümpel vétetett egy mázsára, az év második felében azonban felemelkedett az ezüsttartalom 33—44

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[3]) Kachelman János d. A. u. S. d. S. B. 158. l.

latra, és úgy határoztatott hogy $3^1/_2$ rümpel számíttassék egy mázsára.[1])

Az ezüst beváltási ára volt 6 frt 75 den. egy 15 latos finomságu márkáért.[2])

Miután 1607 elején a zavarok egy kissé már lecsendesültek, szükségesnek tartatott, hogy a bányákat bejárják, és a háború alatt abbahagyott feltárásokat ismét munkába vegyék.

E bejárások 1607 április 18-tól 21-ig tartattak, részt vettek benne: Saltzer Dávid bányamester, Tailler András és Balbierer Boldizsár bányaesküdtek, Fleisch György körmöczi alkamaragróf, Spölin József János selmeczi kir. pénztárnok, Geyer Miklós selmeczi kir. könyvvivő és a Brennerszövetkezet tisztviselői.

A jegyzőkönyvben, mely e bejárásokról fölvétetett, mondatik a bevezetésben, hogy *Selmecz* a 7 bányaváros anyja, és *Felsőbiebertárna* a legnevezetesebb bányamű Selmeczen.

Felsőbiebertárnán dolgozott akkor 43 érczvájár, kik az érznek keménysége és vastagsága szerint 2, $1^1/_2$ vagy 1 rümpelért kaptak egy forintot; a kiknek érczük igen keskeny volt, 3 rümpelért kaptak 4 forintot.

A vájárok által történt választás után 12 szemelő asszony átválogatta mégegyszer a maradékot, ezek kapnak 10 rümpel darabos és dara érczért 1 frtot, és 20 rümpl érczhomokért 1 frtot.

A darabos vájár-érczből $3^1/_2$ rümpel, a szemelt dara- és homok-érczből 4 rümpel vétetett egy mázsára. A darabos ércz tartalmazott mázsánkint 24 lat ezüstöt, a szemelt ércz pedig 6, 7, 8 latot. Az utolsó hétben termeltek 27 „Umbgang“ (à 16 Rümpel) darabos vájár-érczet, $20^1/_2$ Umbgang szemelt darát és homokot, és 4 Umbgang söpredéket, mely 6 latos volt; a termelés tehát tett mintegy 225 márkát.

Minthogy a munkahelyek mind mürevalóknak találtattak, a munkások a fejtési helyeken meghagyattak.

Mint feltárás munkában volt egy vájatvég a *Weidenaknán* túl az *ellenlejtes éren* 3 vájárral; mivel e vájatvéggel valószinüleg érczek fognak feltáratni, az folytattatni javasoltatott.

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[2]) Schmidt F. id. m. IV. 1. l.

A *kiesenzech* felé hajtatik egy kereszt vágat keleti irányban, de mivel e vágat már 18 öl hosszú, és túl van azon a helyen, hol a telért kellett volna megütnie, a vájatvég még csak egy pár ölre folytatandó, s ha nem ér el mívelésre való telért, abbahagyandó.

Az *alsó tárnában* (az altárnában) „auf der kluft“ régóta szünetel a vájatvég, de mivel ez a bányának fő vájatvége, melylyel régebben sok ékesércz (Kailerzt) nyeretett, és a telér most is vastag, ámbár nem érczes, javasoltatik, hogy e vájatvég ismét munkába vétessék.

Tíz öllel az *alsó tárna* felett van a *felső napi tárna*, mely északi irányban már 200 öllel előbbre haladott, és most igen roskadozó állapotban van; mivel e tárna az *alsó tárna* míveléséhez légvezetés miatt szükséges, ennek kitakarítását és helyreállittatását javasolják.

Az *alsó tárnából* hajtatott a háború előtt (vor der Rebellion) egy vágat a fekübe nyugati irányban a *Siebengrübener* telér felé; régente e teléren sok dús ércz termeltetett, s a mívelés léghiány és víz miatt hagyatott el: javasoltatik a vájatvég tovább hajtása, melylyel a vizet lecsapolni, és az evésekbe friss levegőt vinni lehetend.

Az *alsó tárna* szintjén van egy 7 öl hosszú fedüvágat is, melylyel a nemes érnek egyik szakadékát akarták felkeresni; de minthogy van ott egy másik, már 35 öl hosszú fedüvágat is, melyet *Dánielvágatnak* neveznek, és ebben a szakadéknak semmi nyoma, fentebb azonban a szakadékot magát feltárni már megkezdették, javasoltatik, hogy ez utóbbi mívelés folytattassék.

Végre javasolják, hogy 4 érczvájár az evésekben hátrahagyott maradványok megnyerésére alkalmaztassék.

Az *alsó tárna* alatt elfúlva van az egész mélymívelés, melyet megtekinteni nem lehetett.

Felsőbiebertárnánál voltak ekkor részesek:

a kincstár	$^{2}/_{16}$, $^{1}/_{31}$	résszel
a kincstár Theiningerné után	$^{1}/_{32}$ —	„
a Brennerszövetkezet	$^{10}/_{16}$, $^{1}/_{64}$	„
Hohenbergerné	$^{1}/_{16}$ —	„
Linkhné	$^{1}/_{16}$ —	„
Moldner örökösök	$^{1}/_{16}$ —	„ [1]

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

E jelentésből tájékozhatjuk magunkat legelőször az akkori felsőbiebertárnai mívelés terjedelméről.

Bieberaltárna már akkor *Weidenaknán* túl, sőt a *György feküvágaton* is túl állott vájatvégével, melynek folytatása javasoltatik, mert azon feküvágat, mely a *Siebengrubeni telér* felé folytattatni javasoltatik, nem más, mint a *György fekü vágat*, a *Siebengrubeni telért* pedig mostan *Teréz telér*-nek nevezzük. A jelentést tevő biztosok helyesen itéltek, midőn az *altárna* vájatvégének folytatását javasolták, de javaslatuk nem fogadtatott el, s mint később látni fogjuk, annyira megrögzött a selmeczi tisztekben a vélemény, mely szerint a vájatvég előtt észak felé érintetlenül álló hegységben ércz nem található, hogy *Bieberaltárna* vájatvége a legujabb időkig majdnem ugyanott állott, hol 1607-ben; pedig e vájatvégnek a legujabb időkben foganatosított tovább hajtása bebizonyította, hogy a százados vélemény téves vala, és a *Biebertelér* még tovább észak felé is érczes. A téves vélemény valószinüleg abból keletkezett, hogy mint az 1607-iki jelentés mondja, a *Felsőbiebertárna* már 200 öllel előbbre haladott észak felé, mint az *altárna*, és érczet nem talált. E *felső tárna* már akkor be volt omolva, és valószinünek tartom, hogy a telér fedüjében levő lágy kőzetben hajtatott, tehát a telért nem tárta fel, a meddő fedüben pedig érczet nem nyithatott. Egyébiránt a *Bieber telér* nagy vastagsága mellett könnyen megeshetett, hogy egy tárna vágatával a telérben is eltévesztették az érczeket, ha a telér vastagságát gyakori keresztvágatokkal meg nem vizsgálták.

A *Kiesenzech* most már nem ismeretes, sem az *ellenlejtes telér*, de a *Dánielvágat* maig is megvan. Sajnos, hogy a jelentést tevők nem irták meg határozottabban, hogy az érczfejtés hol működött, erre nézve csak azt tudhatjuk, hogy a fejtés az *altárna* szintje felett volt.

De megnyitották 1607-ben a *mély mívelést* is valahol, azonban e vállalattal nem voltak szerencsések, s már 1607 szeptember 27-én jelentették a brenneri bányatisztek, hogy a mély mívelésben az ércz annyira meggyérült, hogy a mívelést nem érdemli, ők tehát a költséges vízhúzást abbahagyni akarják, és kérik a bányamestert, hogy a viszonyokat a hely szinén megtekintse; másnap meg is tartatott a bejárás, és úgy talál-

tatott, hogy az érczeket egy ellenlejtes ér összeszorította ugyan, hanem remélhetőnek látszott, hogy ha az ellenlejtes ér áttöretik, az ércz ismét meg lesz. Az áttörés tehát elrendeltetett, és a Brennerszövetkezet gondnoka megrovatott, hogy miért nem tétet annak idejében előmunkálatokat, hanem mindent az utolsó perczre hágy.[1])

Az ellenlejtes ér áttörése azután megtörténvén 1607 október 17-én ismét bejárás tartatott, de úgy találtatván, hogy az ellenlejtes ér a telért egészen elvágta, és az érecznek nyoma sem volt; elkellett határozni, hogy a mívelés megszüntettessék. Ez az ellenlejtes ér valószinüleg egy vető ér volt.

Utasittatott tehát a gondnokság, hogy a mély mívelést hagyja elfúlni, de töltesse is be, hogy idővel kitakarítani, és tovább kutatni lehessen. Egyszersmind meghagyatott, hogy a feküvágat a *Siebengrubeni ér* felé, és a fedüvágat a *János akna* felé azonnal munkába vétessék.[2])

Az ez évben termelt érczek átlagosan 33 - 44 latosok valának, és $3'/_2$ rümpel számíttatott egy mázsára.[3])

A fejtés alatt levő közek kimerülésén kivül a politikai zavarok is igen bénitólag hatottak a bányamívelésre, a bányapolgárok elszegényedtek, a tisztek gondatlanok valának, a munkások rendetlenül fizettettek, s az amúgy is laza fegyelem közöttük végkép felbomlott.

1608 február 16-án panaszt emeltek a kincstári tisztek, hogy a brenneri könyvvivő csak az nap megy pénzt keresni, midőn már fizetnie kellene, pedig van egész héten elég ideje, és hogy a sáfár nem jön a kamaraházba jelentést tenni a bánya állapotáról; a bányabíró erre megparancsolta a sáfárnak, hogy a jelentéstevést el ne mulassza.[4])

1608 márczius 12-én magához hivatta a bányamester a következőket: Crenz János városi bírót, Glenkh Jánost, Thailer Andrást, Balbierer Boldizsárt, Schilling Pétert, Beyer Ádám városi irnokot, és Bela János bányabírósági irnok jelenlétében előadta nekik, hogy a bányászok valamennyi bányánál panaszkodnak, hogy nem kapnak fizetést, és éhség miatt annyira el vannak már gyengülve, hogy két vájár az érczválasztásnál elájult.

---

[1]), [2]), [3]), [4]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

A bányabíró sürgette a fizetés megtartását a Brenner-szövetkezet részeseinél és gondnokánál; ez utóbbi azt üzente, hogy a vízemelési költségeket fizessék azok, kik azt elrendelték. Reitter úr pedig azt üzente, hogy ha a kamara kifogja nekik fizetni azt a mivel nekik tartozik, ők is kifizetik a munkásokat.

A bányamunkások közül kettő behivatván, ezek panaszolják, hogy már régóta nem kaptak fizetést, és hogy a sáfárok velök le nem számolnak, ámbár ez nekik már többször meghagyatott.

A királyi bányatiszt Thailer Boldizsár a kamara nevében kijelentette, hogy a királyi könyvvivő azért utazott Bécsbe, hogy pénzt és posztót hozzon, és intette a munkásokat, hogy legyenek türelemmel, mihelyt a könyvvivő, kit mindennap várnak, megérkezik, meg fogják kapni béreiket. Egyszersmind bepanaszolja Daniel Jánost, hogy a krebsgrundi költségekhez hozzá járulni nem akar, és hogy azt mondta volna, hogy a kamara nem jár becsületes úton.

A Brennerszövetkezet bányatisztjei jelentették, hogy Reitter úr pénzkeresése végett elutazott, és mihelyt pénzt szerez, ki fogja fizetni a munkásokat.

A bányamester is panaszkodott Daniel János gondnok ellen, ki, midőn a bányabírósághoz behivatott, azt üzente neki, hogy a városházhoz el fog jönni, ha hivatik, de a bányabíróságnál nem veszitett el semmit. A bányabíró azért hítta lakására az urakat, mert gyengélkedik, és kéri őket, hogy Daniel Jánost megróvják tiszteletlen nyilatkozatáért. Erre azt felelték a „elenlevők, hogy ez az ügy nem ide tartozik, hanem a városházára.

Végre határozatul kimondatott, hogy a bányarészesek fizessék munkásaikat rendesen, a munkások pedig dolgozzanak szorgalmasan.[1])

Ilyen módon folytak rendesen a tanácskozások, az öreg bányabíró nem birta fenntartani tekintélyét, az ő intései eredmény nélkül elhangzottak, a munkások pedig csak akkor kaptak fizetést, ha erőszakoskodtak.

Már április 11-én jelentette a felsőbiebertárnai sáfár

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Mohenhapl Pál, hogy *Felsőbiebertárnára* senki sem jött munkába.

A bányabíró magához hivatván a munkásokat, igyekezett őket rábeszélni, hogy dolgozzanak; az elégedetlenség oka ezúttal az volt, hogy az utolsó fizetés alkalmával az érczvájárok megkapták az egész 4 heti követeléseiket, de a többi munkások csak kétheti bért kaptak.

A körmöczi alkamaragróf Fleisch György is ott volt ekkor a bányabírónál, és ő is intette a munkásokat, hogy dolgozzanak, mert ha nem akarnak dolgozni, csak maguk fogják kárát vallani; majd küld ő munkásokat Körmöczről, vagy hozat egy pár száz embert Salzburgból, a hol most a bányákat mind felhagyták. Vegyék tekintetbe, hogy most a selmeczi bányák mind vesztességgel míveltetnek, és milyen nehéz a nekik való pénzt megszerezni.

Végre mondta nekik a bányabíró, hogy enniök kell akár dolgoznak, akár nem, az elhevert napokért pedig nem fognak bért kapni.

Erre azután még is átlátták, hogy dolgozniok szükséges, és lassanként ismét munkához láttak.[1])

Az ügyek azonban még rosszabbra fordúltak; *Felsőbiebertárna* termelése igen megapadt, legtöbbet termelt ez időben *Finsterort,* de ennek jövedelme távulról sem volt elegendő a többi bányák vesztességének fedezésére, a hitelezők is nagyon nehezen voltak már ujabb kölcsönadásra birhatók, s e helyzet kényszerüsége következtében megegyeztek a bányapolgárok a munkásokkal a bányabíró előtt 1608 július 12-én, hogy ezentúl csak minden harmadik héten fognak fizetést tartani, és ekkor is csak kétheti bért fognak kifizetni, a harmadik heti bért pedig felírják, s azt a munkások majd később, ha jobb idők lesznek, fogják megkapni. Egyszersmind elhatározták, hogy minden bányánál legyen egy telepbíró (Kramrichter), a kinek kötelessége lesz a munkások közt rendet tartani; és megparancsolták, hogy ha a kótogó megüttetik, mindenki térdre hulljon, és kérje az isten áldását.[2])

1608 szeptember 9-én főbejárás tartatván a rosz karban levő bányamívelés felsegéllésére következők javasoltattak:

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

A *fő fekŭvágat* „unterm Creitzschacht auf dem Rothen Apfelbaum“ mely a lágy telértől (von der schnattigen Clufft) 8 óra irányban nyugat felé 55 ölnyire hajtatott, és a fő *Rosenstrauchi telért* nem sokára elérni fogja, folytattassék 3 emberrel.

A *Jánosakna* alatt van egy *fedüvágat* 7 óra irányban kelet felé, mely az ellenlejtes eret már áttörte, és még csak egy pár ölnyire lenne hajtandó, hogy jó érczeket érhessen: e fedüvágat is 3 emberrel tovább hajtandó.

Ettől 40 ölnyire van még egy *uj fedüvágat* az említett lágy telértől 5 óra irányban kelet felé 20 ölnyire behajtva, itt az ellenlejtes ér a telért, melyen jó érczek voltak, a fedübe elvetette, mely vetődés kinyomozandó 3 emberrel.

A *György aknai fekŭvágat* most is munkában van 3 emberrel, s az előbbi fedüvágattól 89 ölnyire fekszik; e vágat már 14 ölre van a fekübe hajtva a *Siebengrubeni telér* felé; e vágat tovább hajtandó, mert a *Siebengrubeni* evésekben jó ezüst- és arany-tartalmu érczek termeltettek, s most elfúlva vannak.

A *Hauwoltslauf* alatt van egy vágat a teléren, 12 óra irányban észak felé 41 öl hosszú a *Vízakna* felé, ez is tovább hajtandó.

Azon vágat, melyben most érczek nyeretnek, az említett első fekŭvágat és a János aknai fedüvágat között van, és az értől a fedübe 8 óra irányban kelet felé 14 ölnyire behajtatott a *vízakna* alá: szükséges lesz, hogy itt az érczes ér minden irányban feltárassék, és mivel a *vízakna*, mely már 103 öl mély, fenekével még 16 ölnyire van az *altárna* felett, és ha lemélyíttetik, e vágat tizedik ölében fog beütni: szükséges lesz, a *biebertárnai telérnek*, melyen most az érez van, könnyebb feltárhatása végett, a *vízaknát* minél előbb a tárnáig lemélyíteni annál inkább, mert az akna a telérnek már két fedüerét törte át érczesen, és ha a fedüvágat tovább folytattatik, e fedüerek is meg fognak találtatni, és valószinüleg alkalmasak lesznek érczfejtésre.

Végre érczнyomok találtattak „auf den *Zipszer Oertern*“, a *Wasserschacht* közelében, czélszerü lesz, ha a pénzerő engedi, e vájatokat is munkába venni.

A főbejárási jelentés végszavaiban ismételve sürgősen ajánltatik, hogy a javasolt fedü- és fekü-vágatok haladék nélkül és egyszerre munkába vétessenek, és különösen, hogy a munkások fizetésére kellő gond fordittassék, mert a munkások már is igen elszélledtek, és földmívelésre adták magukat. A kincstár már ugyan nagy összegeket előlegezett a társulatnak, de remélhető, hogy azok tizszeresen vissza fognak téríttetni.

Felsőbiebertárnai részesek voltak ekkor:

a kincstár	$^2/_{16}$, $^1/_{64}$	résszel
Hohenbergerné, kincstári elátmánnyal . .	— $^1/_{16}$	„
Theininger örökösök kincstári elátmánnyal	— $^1/_{32}$	„
Brennerszövetkezet	$^{10}/_{16}$, $^1/_{64}$	„
Üblhopf Sámson	$^1/_{16}$, —	„
Linkhné	$^1/_{16}$, —	„ [1])

E jelentésből kitetszik mindenek előtt, hogy a Brennerszövetkezet ez időben igen kevés gondot forditott *Felsőbiebertárna* feltárására, az egy *Györgyvágaton* kivül semmiféle keresztvágat sem volt üzemben. de még a teléren sem voltak vájatvégek munkában, nagy oka volt tehát a bejáró bizottságnak arra, hogy a javasolt feltárási munkálatoknak haladék nélkül való foganatositását sürgette; de a sürgetés elhangzott, és a jó tanács nem követtetett, mert az uraknak nem volt pénzük.

Igen jól megvilágítja az akkori szomorú viszonyokat a munkásoknak egy folyamodványa, melyet 1608 november 27-én adtak be a város tanácsához, kérvén, hogy vegye tekintetbe az ő nagy szükségüket és szegénységüket, melybe családjaikkal együtt jutottak, hogy éhség miatt majd meg halnak, hitelük senkinél sincs, és sokszor több napon át nincs mit enniök, megigértetett ugyan nekik, hogy minden 3 hétben kétheti bért fognak kapni, de a bérek rovására sokan posztót, vásznat és búzát adnak nekik sokkal magasabb áron számítva, mint azt készpénzen kaphatnák. Kérik tehát a tanácsot, hogy legyen közbenjárójuk a bányarészeseknél, és eszközölje ki rendes fizettetésüket, mert ha fizetésüket rendesen kaphatnák, sokkal hatásosabban is dolgozhatnának. Ha pedig a tanács ezt nem tudná kieszközölni, ők nem lesznek okai, ha a bányák elpusztúlnak,

---

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

mert kénytelenek lesznek mindent itt hagyni és családjaikkal együtt kivándorolni.[1])

Nem használt a város közbenjárása sem, és maradt minden a régi állapotban.

Az érczek tartalmaztak ez évben 33—44 latot, és $3^1/_2$ rümpel számíttatott egy mázsára.[2])

A Brennerszövetkezet a helyett, hogy fejteni való közeket keresett volna a bányában, főképen csak azon igyekezett, hogy minél kevesebb pénzt adjon ki.

1609 február 12-én elbocsáttatott *Felsőbiebertárnán* 1 bányaügyelő, 1 irnok, 5 ács, 1 csillér, 2 csatlós, 2 takarító és 4 ló a járgánytól, melynél csak 8 ló maradt; ez által hetenként 40—45 ftnyi költséget reméllettek megtakaríthatni.[3])

Valószinüleg elhanyagoltatott ilyen körülmények között a nyilámok fenntartása is, és a lég forgalmára szolgáló valamely vágat beomlott, mert 1609 április 4-én a *vízakna* alatt annyira rossz lett a levegő, hogy a munkásoknak menekülniök kellett, 2 takarító fiú azonban benn maradt; az ügyelők a sáfárral együtt ezek keresésére azután beszállottak a *Steinerner Schachton,* és úgy találták, hogy a levegő forgása egészen megakadt, és ők is csak nagy nehezen tudtak kijönni, de még is meg mentették a két fiút is.[4])

Ugyanaznap panaszra jöttek a munkások a bányabíróhoz, hogy nem kaptak fizetést; de megigértetvén nekik, hogy 8 nap múlva fizetést kapnak, megnyugodtak, és ismét dologhoz láttak.[5])

Április 25-én pedig a miatt emeltek panaszt a munkások, hogy adót vontak le tőlök, és e mellett még a városnak is kötelesek fizetni 7 denárt az őrök tartására, kérik ezektől való fölmentetésüket, és minthogy most olcsó a gabona, azt is kérik, hogy a sört ismét nagy itczével mérjék.

A bányabíró erre azt válaszolta, hogy az adót a király rendelte, azt fizetni kell, valamint a városi őrséget is, mert a város szegény. A mi a nagy itczét illeti, az iránt a város fog határozni.[6])

A rendetlenül tartott fizetések mellett gyakran megtör-

---

[1]) Selmecz városi levéltár.

[2]), [3]), [4]), [5]), [6]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

tént, hogy egyik vagy másik részes, könyörűlvén a munkások nyomorúságán, közvetetlenül segítette őket pénzzel vagy gabonával, és e kiadásait azután beszámította az ő költségrészletébe: de a munkás rendesen a sáfártól is vett élelmi szereket előlegesen, és ha tudta, hogy tartozásait már le nem róhatja, nem is jött többé a munkába; a kár ilyen esetben a sáfárt érte, mert ő köteles volt a pékeket és a sörfőzőt kifizetni, és hiába panaszkodott a bányabírónál.

1609 május 23-án egy rendeletet adott ki a bányabíró, melyben megparancsolta 1-ször, hogy midőn kótognak, mindenki letérdepeljen, imádkozzék, és kérje az isten áldását.

2-szor, a ki káromkodik, annak nyakára vaslánez tétessék.

3-szor, az érczvájárok hétfőn egy munkaszakot, a többi napokon pedig naponként 2 munkaszakot dolgozzanak, az érczeket a mellett ki is válasszák, és vasárnap templomba menjenek.

4-szer, a sáfárok, mihelyt pénzt kapnak, fizessék ki a munkásokat.

5-ször, a sáfárok és sáfárnék ne adják drágán az élelmi szereket, és vigyázzanak az italmérőkre, hogy azok a sör közé vizet ne keverjenek.[1])

Az öreg bányabíró mindenképen igyekezett a létező bajokon segíteni, csakhogy senkisem követte intéseit és rendeleteit. 1609 június 29-én azt tanácsolta a bányabíró, hogy felirat küldessék az országgyüléshez és a királyhoz, a bányamívelés hanyatlása följelentessék, és hathatós segitség kéressék; a bányapolgárok nem ellenezték ugyan a feliratot, de nem akartak hozzájárulni a királyhoz köldendő követség költségeihez, s igy az egész elmaradt, hanem megjelentek július 4-én Fleisch György körmöczi alkamaragróf előtt, ki akkor éppen Selmeczen volt, és neki panaszolták el a bányák szomorú állapotát, s tőle kértek segitséget. Az alkamaragróf pedig szivesen szolgált jó tanáccsal, de pénzt nem adhatott, mert avval nem rendelkezhetett.[2])

A panaszok ez időben átaljában napirenden voltak. 1609 július 14-én beváddoltatott Zipszer József a Brennerszövetkezet bányatisztje, hogy mikor még bányaügyelő volt, érczpéldányo-

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

kat adott el magánosoknak, kik nem voltak a bányánál részesek. Zipszer ezt eleinte tagadta, de végre bevallotta, hogy 5 darab érczet eladott; ezért 30 ftnyi birságban elmarasztaltatott, és addig bezárva tartatott, mig e birságot le nem fizette.[1])

Ugyanaznap kérték a bányapolgárok, hogy engedje meg a bányabíró, hogy minden bányát, kohót, és zúzót szüneteltetni lehessen 2 évig; de erre a bányabíró rá nem állott.[2])

1609 július 21-én Hueber Ábrahám brenneri könyvvivő bepanaszolta a mészárosokat, hogy a faggyú mázsáját 10 fton adják, mikor azt másutt 8 fton is meg lehet kapni, és e mellett még is inkább másnak adják el a faggyút. Erre Saltzer Erhard a mészárosok czéhmestere azt felelte, hogy szivesen adják ők 8 fton is a faggyút, ha azonnal pénzt kaphatnak érte, mert a parasztok nem adják a marhát hitelbe; de a 10 ftnyi árral sem lehetnek megelégedve, mert a brenneriektől pénzt nem kaphatnak.[3])

1609 augusztus 16-án pedig a kamarai tisztviselők panaszolták be a Brennerszövetkezetet, hogy már 3 hét óta nem fizették a munkásokat, ámbár a kamara a maga költségrészét befizette. Erre azután a Brennerszövetkezet panaszolta be a kamarát, hogy a beváltott ezüstért nagy összegekkel tartozik, s e miatt nem fizetheti a társulat az ő munkásait.[4])

Ilyen meddő vitatkozásokkal töltötték az időt, a bánya pedig a lehető legszomorúbb állapotban volt, az utolsó héten csak 8 rümpel érczet termeltek! Augusztus 19-én ismét egybegyűltek a tisztek és részesek a bányabírónál, hogy tőle jó tanácsot kérjenek.

Ő tanácsolta nekik, hogy a *Hauwoltslauf* vájatvégét hajtsák tovább 3 buszheyer-rel; a *Jánosaknai vágatot* is folytassák, mert már nem sokára megütheti a telért; a *Roth vágat* is tovább hajtandó, mert reményleni lehet, hogy nemcsak megtalálják az ellenlejtes ér által elvetett telért, hanem hogy az érczes és leend.

Mind e tanácsok jók voltak, csak az volt a baj, hogy eredményüket bevárni nem lehetett; felszólították azután Mohenhapel Pál sáfárt, hogy vegye hübérbe *Felsőbiebertárnát*, de

---

[1]), [2]), [3]), [4]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

ő erre nem vállalkozott, mert a bányát már végképen kimerültnek tartotta; végre azt határozták, hogy a további teendők felett tanácskozzék a sáfár az ügyelőkkel, és tegyenek javaslatot.[1])

De a tanácskozásra rossz idők jártak, mert a munkások türelmet veszitvén fellázadtak.

Selmecz vidékén a legnevezetesebb és legjövedelmezőbb bánya ekkor *Finsterort* vala, ott volt a legnagyobb termelés, s ott voltak a legtöbb munkások is; ezek már 1609-iki márcziusban fellázadtak, és egy hétig nem dolgoztak, mert már két hét óta nem kaptak fizetést, azután lecsendesedtek ugyan, de április havában ismét zavarogni kezdtek, és Moticska sáfárt, ki őket a zavargás miatt megpirongatta, megverték. Mind e kihágásukért nem történt semmi bajuk, a bányabíró gyenge öreg ember volt, és belátta, hogy mind ennek oka tulajdonképen az, hogy a bányapolgárok nem tartják rendesen a fizetést.

A fizetés elmaradása miatt ismét fellázadtak augusztus 24-én, és tömegesen be jöttek a városba, hol hozzájuk csatlakoztak a selmeczi munkások is nemcsak a bányáktól, hanem a kohóktól és zúzóktól is.

A városba érkezve mindenek elött Schwartz Zacharias, alias Clieber, Weisz Aron és Hickl György, mind a három hodrusi munkás, bementek gróf Thurzó Györgyhöz, ez őket valószinüleg a bányabírósághoz utasitotta, mert midőn tőle kijöttek, az egész lázadó csoport a bányabíró lakásába tolakodott.

Itt panaszkodtak, hogy Urnap óta csak 3 bért kaptak, (pedig kaptak többet is), és azt mondták, hogy ha még aznap nem kapnak egyszerre 4 bért, ők tömegesen elmennek O Felségéhez a királyhoz.

Erre válaszolta a bányamester: „Lieben Brüder, ich weis wans die Herren Gewerkhen hätten, sie wollen euchs so gerne geben, als ihrs nehmen wollt“ — türelemre inté őket, s kérte, hogy ne erőszakoskodjanak, mert rossz lesz a vége.

De a lázadok nem akartak a jó szóra hallgatni, s kije-

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

lentették, hogy ha rosszul sül el vállalatuk, el fogják türni, de ha pénzt nem kapnak, elmennek panaszra a királyhoz.

A bányabíró erre magához hivatta a kamarai és társulati tiszteket s a városi tanácsot, hogy őt jó tanácscsal segitsék; egybe gyűltek Spölin János József kir. pénztárnok, Saltzer Dávid bányabíró, Roschko György városi bíró, Crenz János, Raitter Ulrich, Glenckh János, Balbierer Boldizsár, Schilling Péter, Üblhopf Sámson és Béla János.

Ezek együtt tanácskozván azt határozták, hogy a munkások közül egy választmányt behínak maguk elé, és megkisérlik ezeket várakozásra birni, mert pénzt nem adhatnak.

A munkások ez alatt a frauenbergi (most szélaknai) kapu előtt tanyáztak, a selmecziek egy csapatban, s a hodrusiak más csapatban.

Tschernak György társpénztári irnok küldetett hozzájuk, hogy egy választmányt a bányabíró elé hivjon. Az irnok sokáig kimaradván, Roxer Bertalan városi szolga küldetett utána.

Erre egy idő mulva levelet küldtek be a munkások, melyben kijelentik, hogy nem akarnak választmányt küldeni, hanem minnyájan befognak jönni; egy fél óra múlva pedig azt üzentek, hogy nem jönnek, hanem irásban adják elő panaszaikat.

Az irást azután be is küldték, és ebben követelték:

1-ször, hogy minden héten rendesen fizettessenek.

2-szor, a melyik bányarészes nem fizeti rendesen költségeit, ha 3 költséget nem fizetett, veszitse el bányabirtokát.

3-szor, a régi adósság számoltassék le és fizettessék ki.

4-szer, a bányabíró szigoruan itéljen a bányatörvény szerint, akár kit érjen az itélet.

5-ször, mivel a bányamester nem itélhet részrehajlatlanul az ő urai és részes társai felett, egy megbízható férfi állíttassék a bányabírósághoz, a ki a bányákat hetenként bejárja.

6-szor, a kis itczék eltöröltessenek, és nagy itczével méressék a sör.

7-szer, a schuszterek különös felügyelet alá helyeztessenek, mert ha most 35—40 denáron tőlük egy pár saru vétetik szombaton, az hétfőn már lyukas.

8-szor, végre tudni akarják, hogy vannak-e nekik szabadal-

maik vagy nem? (ob wir eine Freiheit haben oder nicht,) s ha vannak, ezek olvastassanak fel nyílvánosan.

Erre kiküldetett hozzájuk Béla János bányabírósági irnok, Jerusch Mihály kir. bányatiszt, Chalubka Márton brenneri bányatiszt, és a társpénztári irnok, hogy jó szóval intsék őket, ne sértenék Ő Felségét, és az elöljárókat; a bányapolgároknak lehetetlen, hogy most 4 fizetést adjanak egyszerre, hanem azt igérik, hogy ha a munkások csendesen haza mennek, és ismét dolgoznak, a jövő szombaton egy bért kifognak fizetni, és ha valamelyik részes nem fizetné költségeit, felhatalmazzák a munkásokat, hogy annak érczeit a bányabíróság tudtával lefoglalják mind addig, mig adósságát le nem fizette.

De erre a munkások rá nem állottak, és tiltakoztak, hogy ha a bányákban kár történnék, annak okai nem ők lesznek, hanem a bányarészesek, mert nem fizetnek.

Erre az üzenetre a bányabírónál volt tanácskozók szétoszoltak. Amint az urak elmentek, bejöttek a munkások tömegesen, és nagy lármával ismételték a bányabíró elött panaszaikat, és követelték a társpénztár kiadását, ha nincs is benne pénz, de vannak benne ezüstnemüek, ezeket elakarják zálogosítani, vagy eladni, s avval a pénzzel az Ő Felségéhez küldendő követség költségeit fedezni.

A bányabíró erre azt felelte, hogy a társpénztári ereklyéket a kamara és a városi tanács tudta és engedélye nélkül ki nem adhatja, tehát várjanak holnapig.

Másnap augusztus 25-én reggel ismét tömegesen bejöttek a munkások a bányabíró lakásába, és követelték a 4 bért; amint ismételten mondatott nekik, hogy ez lehetetlen, hát azt követelték, hogy ma kapjanak egy bért, és szombaton ismét egyet, és igy azután minden héten. Midőn nekik erre válaszoltatott, hogy ma lehetetlen fizetni, erre daczosan kijelentették, hogy egy vágást sem dolgoznak többet, hanem minnyájan elmennek Ő Felségéhez.

A bányabíró intette őket, hogy ha Ő Felségéhez valakit küldeni akarnak, a mi szabadságukban áll, azért a többiek dolgozzanak, mert különben ők fognak okoztatni, ha a bányában kár fog történni, és ha ércz nem váltatik be. Jól gondol-

ják meg, hogy mint tesznek, „das nit ihr Weib und Kinder über sie Zetter und Mordion schreien mechten, und khünfftig ihre Hende über dem Kopf zusammen schlagen.“

Arra minnyájan kiáltották, hogy isten segítségével meg akarják próbálni, legyen úgy, mint isten akarja!

Egyszersmind követelték a zászlójukat, a dobokat és fegyvereket; de a bányabíró azt felelte, hogy azokat csak a kamara és város engedelmével adhatja ki.

A bányabíró ez alatt leküldte a társpénztári irnokot a kamara udvarba, kérvén a kamarai főtiszteket, hogy jöjjenek segítségére, mert ő az irnokkal együtt életveszélyben forog. De az urak nem jöttek, s csak azt üzenték, hogy a zászlót ki ne adja, de ha erőszakkal elviszik, ne álljon ellen, majd meg fogják az illetők bánni.

Ez alatt a városi bíró is hírét vevén a bányabíró szorúlt helyzetének, a városi segédírnokot Pontanus Jánost, és Diák Ábrahám őrmestert küldte fel a bányabíró lakásába, hogy a munkásokat csendesítsék és reá birják, hogy miután már késő van, haza menjenek, s jöjjenek másnap, és hagyják nyugodni a bányamestert.

Az őrmester oda is állott az ajtóhoz, hogy őket be ne eressze, de ez a munkásokat még inkább felingerelte, nagy erővel benyomúltak, az őrmestert belökték, és az egész tömeg berontott a bányabíró szobájába a zászlót és a társládai erek-lyéket követelve; ezt a bányabíró ekkor is megtagadta, mire Schluncz Kristóf krebsgrundi ácsmester káromkodva előugrott, és felszólította Cliebert, hogy mondja el a mit neki parancsoltak, s ez el is mondta, hogy a munkások azt parancsolták neki, hogy mondja meg a bányabírónak, hogy őket már sokszor elaltatta szép szóval, de „es ware alles erstunkhen und erlogen“.

Erre a többiek is nagyon lármáztak, s a zászlót és a többi holmit kívánták, mert az az ő pénzükön szereztetett; midőn pedig a bányabíró ismét megtagadta kérelmüket, nagy lármával és erőszakkal ők maguk vették le a falról a zászlót, 2 dobot, 4 harczi kardot és 2 lándsát (Federspiesz) és azután a bányabíró lakása előtt a zászló alatt megesküdtek, hogy

egymást el nem hagyják, és dobszó mellett, s lobogó zászlóval kivonúltak Hodrusra, hol megháltak.

Másnap augusztus 26-án feleségeikkel együtt Zsarnóczára mentek a lázadók, ottan Dóczy András által kérdőre vonatván, mondták, hogy panaszra mennek a királyhoz. Dóczy egy lovas embert küldött Selmeczre a királyi pénztárnokhoz, mire Spölin János József pénztárnok egy pár tiszttel és polgárral azonnal lement Zsarnóczára, s Dóczynál maradván éjszakára sikerült nekik azon igérettel, hogy 3 hét alatt 2 fizetést kapnak, rábeszélni a munkásokat, hogy augusztus 27-én ismét vissza vonúljanak Hodrusra.

Augusztus 28-án megint tömegesen bejöttek a városba zászlóval dobszó mellettt, s mivel a társláda időközben a kamaraházba vitetett, oda berontottak, és a társládát erőszakkal kivitték Glenkh János házába, és ottan ettek ittak.

Augusztus 29-én minden bányánál kifizettetett egy bér, és evvel vége lett a lázadásnak, ha nem is az elégedetlenségnek.

Augusztus 31-én a bányabírónál törvényszék tartatván, erre a munkások is berendeltettek, de már nem jöttek oly tömegesen, mint a múlt héten, és egy folyamodványban elősorolták panaszaikat és kívánságaikat:

1-ször, hogy szombaton a fizetést jókor reggel kaphassák.

2-szor, hogy a fizetést bizonyosan megkapják, mert az igéretből meg nem élhetnek.

3-szor, hogy a sáfárok, amint pénzt kapnak, azonnal tartsák meg a fizetést, és ne kéressék magukat.

4-szer, ha 3 hétben csak 2 bért kapnak, a sáfárok ne vonják le e két bérből a 3-ik heti élelmi szereket.

5-ször, mivel a gabona olcsó, ismét nagy itczével méressék a sör.

6-szor, Daniel János gondnok ne csúfolja a királyt.

7-szer, kívánják, hogy folyamodványokra írásban adassék ki a határozat, mert ők 6 embert ki akarnak küldeni Ő Felségéhez.

Erre válaszoltatott nekik, hogy nem sokára egy külön bizottmány fogja tárgyalni ez ügyet, és akkor irásban fogják

megkapni a határozatot. Egyébiránt kérdőre vonattak, hogy mondják meg ki bujtogatta fel őket?

Erre azt felelték, hogy a kamara az oka mindennek, mert nem szoritotta a bíróságot arra, hogy nekik igazságot szolgáltasson.

Arra a kérdésre, hogy nevezzék meg, hogy a bányapolgárok közül kik tartoznak 3 bérrel? Igazolják, hogy a bíróság mikor áltatta őket hazugsággal? Mondják meg, hogy Khielmann mikor és ki előtt mondta nekik; hogy se 3 se 4 hét alatt nem adhat nekik fizetést? — A munkások mind e kérdésekre nem tudtak felelni, és magukba térve megígérték, hogy ezentúl engedelmesek lesznek mindenben, és kérték, hogy a mit tettek, az bocsáttassék meg nekik, mert tudatlanságból tették, és az éhség kényszeritette őket reá.

Végre felszólíttattak, hogy nevezzék meg azokat, a kiket Ő Felségéhez akarnak küldeni. Megnevezték a következőket: Schwartz Zachariás, Nickel György, Ambockh Miklós, Vihnal Ferencz, Weisz Áron, Drumler Farkas és Odrian Mihály.[1])

Ez az egész lázadási ügy egyébiránt hosszas kihallgatások után csak a következő évben lett véglegesen elintézve szeptember 20-án, midőn a munkások kegyelmet nyertek, miután báró Thonrädl Kristóf királyi biztos előtt a munkások megbizottjai Drumler Farkas, Tschech Simon, Weisz Áron, Schmiedl András, Reich Gáspár, Sayetz György és Vitsko István esküvel fogadták a munkások nevében, hogy soha többé lázongani nem fognak, és visszahozták a társládát és a társpénztári ereklyéket a Glenkh házból a bányabíró lakásába.[2])

A lázzadás lecsendesülése után nem sokáig tartott a nyugalom, már 1609 szeptember 20-án bepanaszolta a királyi pénztárnok a Brennerszövetkezetet, hogy 4 hét óta nem fizette a munkásokat; a bányabíró ez okból szeptember 23-án gyülést tartván, felszólította a társulati tiszteket: Raitter Ulrich, Üblhopf Sámson, Paumann Frigyes és Chalubka Márton urakat, hogy legyenek tekintettel a bányamüvek szorúlt állapotára, és a munkások nyomorúságára; igyekezzenek mindenképen pénzt szerezni, s ne kényszeritsék a munkásokat lázadásra az által,

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

hogy a fizetések megtartását egyik hétről a másikra halasztják.

Erre Raitter Ulrich a részések nevében azt felelte, hogy rájok nézve is a legkedvesebb lenne, ha tartozásaikat rendesen fizethetnék, de nem kaphatnak pénzt, mert a kölcsön vett pénzeket nem tudják vissza fizetni, és minden hitelüket elvesztették, mert a kamara 40,000 ftnál többel tartozik nekik, és pedig a részeseknek 20,000 fttal, Giengerné asszonynak 10,000 fttal, és 10,000 fttal ezüstért s ólomért; kéri tehát, hogy a bíróság szoritsa a kamarát fizetésre.

A hodrusi munkások ellenben azt jelentették, hogy a kamara őket rendesen fizeti, de a Brennerszövetkezettől húsvét óta csak 3 bért kaphattak ki, kérik tehát, hogy a társulat érczei és bányarészei nekik adassanak. Erre megigértetett nekik, hogy szombaton fizetést fognak kapni; Raitter pedig ajánlkozott, hogy ha a bányabíró szavatosságot vállal, saját hitelére fog szombatig nehány száz forintot szerezni, ami meg is történt.[1])

A fizetés megtartatott ugyan, de szeptember 27-én Khielmann András, Raitter Ulrich, Balbierer Boldizsár brenneri gondnok, Chalubka Márton brenneri bányatiszt, Jarosch Mihály királyi bányatiszt, és Paumann Frigyes Linkhné irnoka, a Brennerszövetkezet nevében a bányabíróhoz fordúltak, hogy jó tanácsot adjon mi tevök legyenek, miután nagy veszteséggel dolgoznak minden bányánál, a munkásokat nem fizethetik, ezek pedig sérelmeik orvoslása végett megbizottakat küldöttek Dóczy Andráshoz.

Hosszas tanácskozás után azt határozták, hogy *a bányamívelést a munkásoknak hübérbe adják*, a munkásokat pedig megintsék, hogy sérelmeikkel ne Dóczyhoz, hanem a bányabírósághoz forduljanak.

Szeptember 28-án meg is kezdetett a hübéri munka.[2])

1609-ben is 33—44 latosok voltak az érczek, és $3^1/_2$ rümpel számíttatott egy mázsára.[3])

1609 végén a Brennerszövetkezet uj gondnokot nyert Balbierer Boldizsár személyében szeptember 12-én, 1610 január

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

9-én pedig Thailer Boldizsár neveztetett ki a szövetkezet bányatisztjeül.[1])

Az uj tisztek azonban nem tudtak az ügyek menetébe jobb rendet hozni, mindenki tele volt adóssággal, és a fizetésre senki sem gondolt. Igen jól jellemzi ez állapotokat a bányabíró határozata, melyet 1610 január 19-én hozott, midőn Üblhopf bányapolgárt bepanaszolták, hogy nem fizeti adósságait. Panaszlót jobb időkre utasitotta, mert tudhatja, hogy Üblhopf mindenét a bányákra költötte, és 10,000 frt adóssága van: „Wer khann wider Gott und seine Allmacht".[2])

A fizetéshalasztások és a zavargások egymást követték.

1610 márczius 2-án a felsőbiebertárnai, mátyástárnai, finsterorti, hoffnungsschachti és a többi bányák munkásai panaszkodtak a Brennerszövetkezet ellen, hogy már 3 bért nem fizetett.

A királyi pénztárnok óvást jelentett be, hogy ha e miatt a bányáknak kára történnék, ennek a brenneriek lesznek az okai. Az iránt is panaszkodott, hogy a faggyú nem tartatik készletben. Azután szemrehányást tettek a városbírónak, hogy lanyhán viszi dolgait, mindenféle idegeneknek megengedi, hogy a városban árúlják holmijaikat, és az irodáját sem tartja rendben.

Balbierer Boldizsár brenneri gondnok megigéri, hogy még ma ki fog fizettetni egy bért, hanem mivel finsterorton a munkások fellázadtak, és nem akarnak dolgozni, kéri, hogy ott egy időre minden munkát megszüntethessen.

A panaszló munkások is meghallgattatván, kijelentették, hogy miután a részesek azon egyezséget, hogy minden 3 hétben 2 bért fizetnek, meg nem tartották, ők ezen egyezséget felbontottnak tekintik, és a harmadik héten csak akkor akarnak dolgozni, ha azért is megkapják a fizetést, vagyis, ha ezentúl minden héten rendesen fizettetnek.

Midőn őket erről leakarták beszélni, és avval biztatták, hogy királyi biztos fog ide jönni, erre azt felelték, hogy azt már régóta hallják, hanem alkalmasint eltörött a biztosok szekerének a kereke, és a szánnak a talpa, és az utak is olyan

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

rosszak, hogy nem jöhetnek; ezekre tehát ők nem várakozhatnak, hanem megmaradnak kívánságuk mellett.

Sok ide oda beszélés után végre rá állottak a munkások, hogy húsvétig még úgy fognak dolgozni, mint eddig.[1])

Azonban már rövid idő múlva márczius 17-én jelentetett, hogy a vájárok nem dolgoznak és a sok pénzbe kerülő vízhúzás a hodrusi műveknél haszontalanul folytattatik.

A kérdőre vont vájárok azt felelték, hogy csak akkor fognak dolgozni, ha hetenként fizettetnek, ők nem bontották fel a régi egyezséget, hanem a bányarészesek, és mármost el nem állanak követelésüktől.

A királyi pénztárnok Spölin, ki ez alkalommal a bányabirónál volt, azt mondta a munkásoknak, hogy neki mindegy akár dolgoznak, akár nem; ha nem dolgoznak „so mögen sie zum Teuffel lauffen“, úgy sincs jövedelem a bányákból, a vizhúzása pedig hetenként 140 frtba kerül.

Erre a munkások kinyilatkoztatták, hogy ha meg nem kapják, a mit kivánnak, biztositékul lefoglalják a termelt érczeket, és azután Glenkh házába mentek, s ott ettek ittak.[2])

1610 márczius 21-én bejelentetett a bányabírónál, hogy a munkások a megyegyüléshez akarnak folyamodni fizetetlen maradt béreik miatt. A finsterorti sáfár Scholz András azt is jelenté, hogy a munkások őt kérdőre vonták, miért adta ki az érczeket az ő engedelmük nélkül? s ez alkalommal azt is mondták előtte, hogy a részesek mind tolvajok, s a tisztek mind orgazdák, a bányabíró pedig nem parancsolhat az ő tulajdonukkal. Azt is hallotta a sáfár, hogy a munkások dobbal és zászlóval Kassára akarnak menni, és a hajdúk közé beállani. Azt is jelenti a sáfár, hogy a munkások töle sört kértek, s midőn nem akart adni, erőszakkal felhoztak egy hordót a pinczéből és kiitták.

A bányabíró erre intette Balbierer Boldizsár gondnokot, hogy minden lehetőt kövessen el, hogy a munkások lecsendesüljenek, mit a gondnok meg is igért, és azt javasolta, hogy egy küldöttség menjen a nádorhoz, tőle segítséget kérendő. Ezen sokáig vitatkoztak, de mivel a költségeket senki sem akarta

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

viselni, a kiküldés elmaradt. A felsőbiebertárnai munkások a mult hét óta nem dolgoztak.)

Másnap ismét egybegyültek a főtisztek a bányabírónál, és azt javasolták, hogy osztassék ki a munkások között a Körmöczről megérkezendő ezüst pénzből minden, a mi a közköltségek és anyagok fedezetén felül marad. Körmöczre Khielmann András volt kiküldve a pénzért, s midőn visszaérkezett, közölték vele a javaslatot; de ő azt mondta, hogy az ezüstpénz már Körmöczön lefoglaltatott a hitelezők által és el osztatott „wie unsers Herrn Gottes Rock:“ egyszersmind panaszolta, hogy a Brennerszövetkezet könyvvivője Huber Ábrahám nem akar számadást tenni, és kérte, hogy lakásán internáltassék mind addig, mig számadásait be nem terjeszti; ez meg is történt.[2])

Ez alatt, hogy Selmeczen ilyen nyomorúságosan mentek az ügyek, a király 1610 márczius 6-án Ploenstein Mátyás bárót kinevezete főkamaragróffá. Az uj kamaragróf avval kezdte hivatalát, hogy a bányamívelésre 15,000 frtot adott kölcsön, és úgy látszik, hogy fején találta a szeget, mert augusztus havában történt megérkezésétől kezdve egészen más fordulatot vettek az ügyek; a munkások többé nem panaszkodnak, a fizetések rendesen megtartatnak, a bányamívelés ismét felélénkül, és Felsőbiebertárna rövid idő mulva megint jövedelmessé lesz.

Ily rendkivüli változást lehetett rövid idő alatt előidézni aránylag nem nagy összeggel egy olyan értelmes embernek, a ki tudott parancsolni!

1610 augusztus 18-án meghagyta a főkamaragróf a bányabírónak, hogy komolyan intse meg a Brennerszövetkezetet, hogy jobban gazdálkodjék, az üzem folytatására szükséges pénzről annak idejében gondoskodjék, és kohóit azonnal ellássa az olvasztáshoz szükséges anyagokkal. A gondnok erre megigérte, hogy mindent megtesz, s a kohóba vaskövet és szenet rögtön beszállíttat.[3])

A főkamaragróf bejáratta a bányákat is, és az üzemterveket megállapította; sajnos, hogy a bejárási jelentéseket ez alkalommal nem jegyezték fel mind a bányabirósági jegyző-

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

könyvbe ; *Felsőbiebertárnát* illetőleg nincs ez időszakból semmi hirünk, csak az jegyeztetett fel 1610 octóber 13-án, hogy az ólom ára 6 frt 50 denárra emelkedvén a főkamaragróf rendeletéből kutatásokat tettek, nem lehetne-e *Felsőbiebertárnán* ólomérczeket termelni, találtak is a *felső tárnában* egy kalapács vastagságu ólomércztelért, de nem tudták belőle az ólmot előállítani, egyébiránt jó sikerrel használhatták az érczet adalékul az olvasztásnál.[1])

1610 november 19-én megparancsoltatott a sáfárok nak, hogy nem csak a Brennerszövetkezet részeseit, hanem minden csütörtökön, szombaton és vasárnap a kisebb részeseket is értesitsék a mivelés állapotáról, és szombaton tőlük a pénzt személyesen vegyék át.[2])

1611 február 17-én közölte Fleisch György körmöczi alkamaragróf a bányabíróval, hogy Ploenstain Mátyás főkamaragróf neki megparancsolta, *hogy a bányákról térképek készittessenek* a kincstári és társulati bányatisztek által, és e térképek a bányabírónak átadassanak, különösön *Felsőbiebertárna* minél előbb felvétessék. A bányabíró közölvén e rendeletet a brenneri urakkal, mint *Felsőbiebertárna* fő részeseivel, ezek erre azt felelték, hogy készittessen térképeket a kincstár azon bányákról, a melyeknél fő részes, de nekik van sok olyan bányájuk is, melyekben a kincstárnak semmi része sincs, a bányáknak térképei csak arra szolgálhatnának, hogy a kincstár azok viszonyait könnyü módon megtudhassa. Ők az ő bányáik felmérését meg nem engedhetik.[3])

A felmérés ekkor el is maradt, a kincstár befolyása a magánbányák üzemére még ekkor sokkal gyengébb volt, mintsem hogy a dolgot erőszakolni lehetett volna, és úgy látszik, hogy *Felsőbiebertárna* már ekkor jó érczeket nyitott meg, melyekből a részesek minden idegen tanács nélkül is megélhetni reméllettek.

A bányák jövedelme napról napra emelkedvén, a munkások a főkamaragrófhoz folyamodtak, hogy régi követeléseik megfizetéséről intézkedjék. A főkamaragróf, tekintve, hogy másoknak is mintegy 50,000 forinttal tartoznak a részesek,

---

[1]), [2]), [3]), [4]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

azt kivánta, hogy a munkások vagy várjanak addig, mig e tartozások lerovatnak, vagy pedig engedjenek el követeléseikből egy részt azon feltétel alatt, hogy a többit mindjárt megkapják. A munkások 1611 május 4-én tartott tanácskozmány alkalmával ez utóbbi módot választották, és beleegyeztek, hogy a bányászok és kohászok követelése $^3/_5$-re, a szénégetők követelése pedig felére leszállíttassék. E szerint meg is történt nem sokára a kiegyenlités.[1])

1611 május 28-án főbejárás tartatván a főkamaragróf rendeletéből, mivel tapasztaltatott, hogy a bányapolgárok, ha valahol jó érczet találnak, egész erejüket ennek megnyerésére fordítják, és a feltárásokat elhanyagolják, ez által pedig a mívelés folytonosságát veszélyeztetik: megintetett a Brennerszövetkezet, hogy reményvágatait ne hagyja heverni, mert ha e megintésnek sükere nem lenne, el fognak vétetni a szövetkezettől e vágatok, és más vállalkozóknak fognak adományoztatni tulajdonul. Meghagyatott egyszersmind, hogy a felsőbiebertárnai vájatvéget, mihelyt azt a légtárna elérte, tovább kell hajtani.[2])

Rendkivüli hatással volt a Selmeczickre a királynak egy rendelete, melyet a főkamaragróf 1611 július 5-én olvastatott fel a kincstári és társulati tisztek és a nevezetesebb bányapolgárok jelenlétében a kamaraházban; e rendelet június 21-én kelt, és benne parancsolja a király a főkamaragrófnak, hogy Khielmann András bányapolgár bányáit minden hozzátartozókkal együtt foglalja le a kincstár számára, mert Khielmann régebbi vétségei miatt 4000 arany fizetésére volt itélve, de e fizetést mind eddig nem teljesitette, sőt Ő Felsége személye ellen ujabban vétkezett.

A rendelet felolvasása után kérték a Brennerszövetkezet részesei, hogy miután a bányák, melyeknél Khielmann egyike a fő részeseknek, 40,000 ftnyi adóssággal vannak terhelve, ne bontassék fel addig a szövetkezet, mig ez adósság törlesztve nem lesz. Hosszú tárgyalások után végre beleegyezett a kamaragróf, hogy a szövetkezet fenntartassék, és benne a kincstári részek képviselője a királyi pénztárnok legyen.[2])

1611 július 13-án óvást tett Khielmann e rendelet ellen;

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

Szlatináról irja, hogy nem jelenhetett meg a főkamaragróf felhívására Selmeczen, mert podagrája miatt nem mozdúlhat. Ismeretesnek mondja, hogy a 4000 arany fizetésére azért volt ítélve, mert 7 évig használta Selmeczen a Rubigalli-féle házat; de ő azt hiszi, hogy ezért fizetni nem köteles, és miután bányarészeinek lefoglalása minden bírói tárgyalás és ítelet nélkül végrehajtatott, ő e rendelet és végrehajtása ellen ünnepélyesen óvást tesz.[1])

A Khielmann-féle bányarészek a következők valának:

Felsőbiebertárna	$^{7}/_{16}$,	—,	$^{1}/_{64}$	résszel
Mátyástárna	$^{2}/_{16}$,	—,	$^{1}/_{32}$	„
Finsterort	$^{2}/_{16}$,	—,	$^{1}/_{64}$	„
Krebsgrund	$^{1}/_{16}$,	—,	$^{1}/_{32}$	„
Finsterorter Langhöhe	$^{3}/_{16}$,	—,	$^{1}/_{32}$	„
Trostperg	—,	—,	$^{1}/_{32}$	„
Bélabányai altárna	$^{1}/_{16}$,	—,	—	„
Khornperg altárna	$^{1}/_{16}$,	—,	$^{1}/_{32}$	„
Prunnwiesen	$^{4}/_{16}$,	—,	—	„
Verainigung (Ainigkeit?)	$^{2}/_{16}$,	—,	$^{1}/_{32}$	„
Jánostárna Roszgrundban	$^{2}/_{16}$,	$^{1}/_{32}$,	$^{1}/_{64}$	„
Erleingrund	$^{2}/_{16}$,	$^{1}/_{32}$,	—	„
Tschubernig	$^{3}/_{16}$,	$^{1}/_{32}$,	$^{1}/_{64}$	„
Plöscher	$^{3}/_{16}$,	—,	$^{1}/_{64}$	„
Sicoratárna	$^{3}/_{16}$,	—,	$^{1}/_{64}$	„
Istvántárna	$^{3}/_{16}$,	—,	$^{1}/_{64}$	„
Vorder Gapel	$^{2}/_{16}$,	$^{1}/_{32}$,	—	„
Kehrling	$^{3}/_{16}$,	$^{1}/_{32}$,	$^{1}/_{64}$	„
Középtárna	$^{2}/_{16}$,	$^{1}/_{64}$,	—	„

a szövetkezet birtokában levő épületek és majorságok helyett pedig berendezte a szövetkezet, és átadta a kincstárnak a Siceli kohót, s ezen kivül egy zúzót a stefultói völgyben, és egyet Hodruson.[2])

Mindezeknek birtokába lépvén a kincstár, egyike lett a tekintélyesebb bányarészeseknek.

Felsőbiebertárna már akkor igen jól állhatott, mert 1611

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

október 4-én jelentette Lienpacher pénztárnok a főkamaragrófnak. hogy Ő Felsége számára egy darab érczet töretett a bányában, mintegy $^3/_4$ öl hosszút, és jó vastagot, de nem lehetett ily nagyságban kiszállítani az aknán, s midőn kisebbiteni akarták, több darabra széttört, a legnagyobb darab valamivel több volt mint egy mázsa, de ő ezt kicsinyelte Ő Felsége számára, és intézkedett, hogy egy más nagyobb darab feszíttessék le ékekkel.[1])

1612 szeptember 12-én nyugalmaztatott Saltzer Dávid bányamester, és helyette Thailer Boldizsár brenneri bányatiszt neveztetett ki bányamesterré.[2])

Az öreg bányamester hivataloskodásának utolsó idejében már igen keveset jegyeztetett fel a bányabírósági jegyzőkönyvbe, utódja Thailer pedig épen nem volt barátja az irkálásnak, mert az ő idejéből birtokváltoztatásokon kivül alig találunk egyebet feljegyezve; ezért csak igen kevés és hiányos adatokat találunk a legközelebbi évek üzeméről, melyről csak azt tarthatjuk bizonyosnak, hogy jövedelmes vala.

A körmöczi pénzverőnek egy kimutatásából láthatjuk, hogy 1612 május 5-töl szeptember 22-ig, tehát nem egészen 5 hónap alatt pénzzé veretett Körmöczön 314 márka 9 pizét arany, és 19,064 márka 24 pizét ezüst; az ezüstnek legnagyobb része Selmeczről Felsőbiebertárnáról származhatott.[3])

Marzányi kézirata szerint, mely 1760-ban iratott, 1613-tól bezárolag 1618-ig Selmeczen 789,366 frt 4 denár értékü ezüst, és 173,958 frt 60 denár értékü arany váltatott be.[4])

1614-ből nincs semmi hírünk.

Kachelmann János szerint 1615-ben kezdtek ismét lóerőt használni a vizek emelésére.[5])

1615 november 21-én megintette a főkamaragróf a felsőbiebertárnai munkásokat, hogy munkájukat szorgalmatosabban végezzék.[6])

1616 április havának első hetében 235 márka 21 pizét, a

---

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[2]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

[3]), [4]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[5]) Kachelman János d. A. u. S. d. B. 164. l.

[6]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

2-ik hétben 352 márka 18 pizét, a 3-ik hétben 283 márka 30 pizét és a 4-ik hétben 263 márka 3 pizét ezüst küldetett Selmeczről Körmöczre,[1]) egy hóban tehát 1235 márka és 24 pizét; e szerint a termelés egy évben megközelítette a 15,000 márkát.

A Brennerszövetkezet legfőbb részese még mindég özvegy Gienger született Huml Anna volt, s ő vala a szövetkezet képviselője is; minthogy Üblhopf Sámson selmeczi bányapolgárhoz akart férjhez menni, 1617 február 23-án fiának oberhöfleini báró Gienger János Frigyesnek adta át mind a két házát Selmeczen, minden bányarészeit, kohóit, zúzóit, malmait, kertjeit, rétjeit Selmeczen, a sörházát, kertjét és rétjét Hodruson, s a majort és földeit Kieszhübelen azon feltétel mellett, hogy halála után köteles legyen Gienger, Üblhopfnak 6000 ftot, és különböző személyeknek 1200 frot kifizetni. Az oberhöfleini birtokot is átadta fiának azon kikötéssel, hogy ha a bányák Selmeczen nem jövedelmeznének, a fiú anyjának évenkint 1000 rajnai vagy 800 magyar forintot adjon a háztartásra.[2])

A rend és fegyelem ez időben ismét nagy mértékben meglazúlva lehetett felsőbiebertárnán; 1617 márczius 13-án feljegyeztetett, hogy Örtl Farkas bányaügyelő éjjel a klingentárnai rakodó helyről az aknába esett, és meghalt. A vizsgálatból kiderült, hogy részeg fővel akart beszállani.[3])

1617 április 3-án pedig bejárta a bányát Thailer Boldizsár bányamester az esküdtekkel és részesekkel, és följegyezték, hogy az altárna olyan rossz állapotban van, minőben még sohasem volt.[4])

1618-ban Huml Annát mint néhai Üblhopf Sámson özvegyét találjuk aláírva egy szerződés alá, mely szerint a Brennerszövetkezet a Moldner örökösöktől minden bányáikat, kohóikat, malmaikat és házaikat 4000 fton megvette.[5])

Ez időben a fizetés kéthetenként tartatott, 1619 deczember 24-én Béla János bányabírósági irnok jelentést tett a szokásos bérekről Lienpacher János körmöczi alkamaragrófnak, s ebben megemlíti, hogy régebben, midőn a *Poszarbeit* szokásos volt, 15, 14, vagy 13 műszakért kaptak *a vájárok* 1 ft 75 d.—

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[2]), [3]), [4]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[5]) Selmecz városi levéltár.

1 frt 65 d.— és 1 frt 55 denárt, most a *Poszarbeit* megvan szüntetve, és csak egy napszámos műszak engedtetvén naponkint, (Lohnarbeit mit der dritten Schicht) kapnak 15, 14 és 13 műszakért 1 frt 60, 1 frt 50 és 1 frt 40 denárt.

A *segédvájárok* (Lehrhäuer) kapnak 80, 90, 100 és 110 denárt; az *ácsok* 2 frt, 1 frt 75, 1 frt 50 denárt; *ácssegédek* 90, 100, 110 denárt: *csillérek* 150, 160 és 170 denárt, hogy ha azonban szakmányban dolgoznak, feljönnek 200 denárra is; a *csatlósok* kapnak 90 – 100 denárt. Vasárnap nem szabad dolgozniok. A reggeli műszak kezdődik 4 órakor, a nappali műszak délben 12 órakor, és az esteli 8 órakor.[1])

Ez évben megint bevonatott Selmecz vidéke is a háborús mozgalmakba, Bethlen Gábor fejedelem seregei foglalták el a bányavárosokat; 1619 szeptember 21-én mindenek elött reversalist kellett aláirni a kincstári tisztviselőknek, hogy a hadsereg müveleteit zavarni nem fogják, hanem egyedül csak a bányászat érdekeiről gondoskodnak; „Georgius Zechy de Rimasécz“, gömöri főispán, és Bethlen Gábor fejedelemnek generalis kapitánya pedig megigérte nekik irásban, hogy őket megvédeni és tulságos beszállásolásoktól megkimélni fogja.[2])

De a háborús idők befolyása még ez elött már jelentkezett a munkások közt, kik ismét elégedetlenkedni kezdettek; 1619 június 19-én panaszkodtak a felsőbiebertárnai munkások, hogy nekik megigértetett, hogy a hús fontja $2^1/_2$ denáron fog méretni, és az igéret nem teljesittetett; — hogy a sör még mindég nem méretik nagy itczével; — hogy a bőr olcsó, és a csizmák még is drágák; hogy a társpénztári követelések nem tisztáztatnak; — és hogy a polgárok kölcsön adni nem akarnak.[3])

Ez időben már terjedelmes mívelés volt a *Felsőbiebertárna* talpa alatt, melyből a vizeket a *fedüaknában* emelték szivattyúkkal, melyeket egy a bányába épitett lóerejü járgány hajtott.

1619 április 19-én tanácskozás tartatott, valjon czélszerü lenne-e a vízemelés végett még egy járgányt épiteni be a bá-

---

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.
[2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.
[3]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

nyába? Egyelőre abban állapodtak meg, hogy a legmélyebb részekből a vizet csak kézi szivattyúkkal húzzák, és csak később határozzanak a járgány beépítése iránt.[1])

Ez évben végre valahára ismét megkezdették a bányabírósági jegyzőkönyvbe bejegyezni a főbejárási jelentéseket: Thailer Boldizsár már ekkor nem volt bányamester, és az ő utódja Crentz János szivesebben irogatott.

1619 július 9, 10 és 11-én tartották a főbejárást: Lienpacher János körmöczi alkamaragróf, Wenger Mihály selmeczi királyi pénztárnok, Lanser Lénárt, selmeczi királyi könyvvivő, Geyer Miklós, Winklmüller János, Freiseisen Kristóf, Balbierer Boldizsár, Crentz János, Schwender Ruprecht, Schallmann Illés, Ungedeu András és Béla János.

Mindenek elött megtekintették azon rudas vízemelő járgányt, melyet a Kuttenbergről ide jött gépész, Knechtl András épített, és berendezett; e gép igen jól működik, és mivel nem sokára a *Dánielvágatból* indúlt érczfejtésben levő vizeket is lefogja csapolni, ez által az ott működő kézi szivattyúk költségei megfognak takaríttatni.

A gépész azonban a felemelt vizeket e járgánnyal még 8 öllel magasabbra akarja nyomatni, és a felnyomott vízzel egy kereket akar hajtatni; meg is próbálta ezt, de nem sikerült, és javasoltatik, hogy e kisérlet abbahagyassék. A vízemelő járgány a *Fedüaknában* van.

Meg tekintették ez akna fenekét is, itt egy vágat takarittatik ki a *Dánielvágati* fejtések felé; e vágatot minden erővel siettetni kell, hogy minél előbb lyukaszszon az evésekkel.

A *Dániel fejtésekben* 18 munkahely van a fenéktől fölfelé, az ércz ahol legszebb; két kalapács szélességü, és ahol legkeskenyebb: $^1/_2$ kalapács szélességü, de mindenütt igen kemény; itten még 50 vájárral többet lehetne alkalmazni, de mivel nem rég 70 vájár hagyta el a munkát, munkások hiányában most ezen segíteni nem lehet.

A vájárok elszéledésének oka részint a legujabban elrendelt adó, részint a kőzet keménysége, de főképen az, hogy a lengyel határon Neumark nevű város mellett egy uj bányát nyitottak, és

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

az itteni munkásokat nagy bér igérete mellett oda csalták. Úgy hallatszik azonban, hogy e vállalat már megbukott, tehát remélhető, hogy a munkások télire ismét vissza jönnek ; mind e mellett jó volna, ha 40 vagy 50 vájár küldetnék ide más bányavidékről.

Egyike a fő feltárási vájatoknak a *vízakna*[1]) alatti fekü-vágat, mely a *Rothapfelbaum* felé hajtatik, és 7 – 8 óra irányban nyugat felé már 78 öl hosszú ; e vágat nemsokára elfogja érni a *Rosenstrauch-telért,* mely a felsőbb szintekben jó ékes érczeket (kailerzt) adott, és víz miatt hagyatott abban. A vájatvégen 3 vájár van, a szakmány 35 frt.

Továbbá fővágat a *györgyaknai fekövágat,* mely a lágy teléren túl már 54 ölnyire van 7—8 óra irányban nyugat felé hajtva, és a *siebengrubeni telért* fogja megütni, mely a felsőbb szinteken sok jó érczet adott, és víz miatt nem miveltethetett mélyebbre. E vágat is folytatandó.

A harmadik fővágat a *weidenaknai fedüvágat,* mely a fedüér keresztezése végett hajtatott, ez éren a *kothige Stollwand* szintjén jó érczek voltak, a fedüvágatban azonban csak egy vékony érczszál találtatott. A keresztvágat tovább hajtása javasoltatik a *Rieszpinkchen* ér felé, és ha munkások lesznek, az átvágott fedü ér megvizsgálandó.[2])

E jelentés némi világot vet az elmúlt időkre is, és azt következtethetjük belőle, hogy *Felsőbiebertárna* jövedelmes üzemét a *Dánielvágatból* és a *fedüaknából* nyitott érczfejtések okozták, e fejtések viztelenítése végett építtetett be a szivattyúkat hajtó járgány is, Selmeczen az első ilynemű gép. Az érczek igen szépek lehettek, de a kőzet keménysége, melyet csak ékkel lehetett legyőzni, nagyon lassította a munkát.

1620 január 4-én bejegyeztetett *Felsőbiebertárnának* hosszasága, mely tett :

a tárnaszájtól Windschacht-ig	390	öl
innen a Steinernschacht-ig	234	„
„ a Valentinusaknàig	18	„
„ a „Cluft"-ig	85	„

---

[1]) Itt valószinüleg tollhibából áll „Wasserschacht", „Kreutzschacht" helyett.

[2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

innen a vízaknáig	260	ölet
„ a fedüaknáig	186	„
„ a fedüvágatig	25	„
„ a Weidenaknáig	25	„
„ a Györgyaknáig	104	„
„ a vájatvégig	55	„
összesen	1,382	öl.[1])

1620 márczius 30-án főbejárás tartatott *Felsőbiebertárnán* a végett, hogy elhatároztassék, valjon folytatandó-e a vízemelés egy ujra nyitott régi evésnek legmélyebb pontjáról, mely a tárna alatt már 31 ölre feküdt?

E mély mívelés 1604 ápril 16-án beszüntetett, és csak legujabban nyittatott ismét meg, hogy a telér minősége megvizsgáltassék. Az ércz a mívelés fenekén csak $^1/_2$ kalapács vastagsággal bir, egy hét alatt 6 rümpel 36 latos ércz termeltetett onnan, a most vett próbák pedig 66, 33, 6 és 3 lat tartalmat mutattak.

Tekintettel a munkások hiányára, és miután a szövetkezetnek a dánielvágati fejtésekben műszakonkint 24 embert kell szivattyúzás végett tartani, a most megtekintett mély mívelés pedig nem épen dús, és a szárazon tartásához szükséges embereket megszerezni nem lehet; határoztatott, hogy itt a szivattyúzás abba hagyassék s helyette a *Weidenakna* mélyíttessék le annyira, hogy belőle az evést szárazon tartani lehessen egy olyan járgánynyal, a milyen már jó eredménnyel működik.[2])

1620 június 21-én ismét főbejárás tartatott a vízhúzók hiánya miatt, és elhatároztatott, hogy a *dánielvágati* mély mívelés, mely 12 öl mély a tárna alatt, felhagyassék, ámbár jó érczek vannak benne, de nincs ki a vizet húzza; egyébiránt a *Dánielvágatban* még a tárna felett is van elég jó ércz, ámbár kemény, a vizemelés felhagyása által nem fog nagyon megapadni az érztermelés; az utolsó heti termelés volt e mélymívelésben:

darabos legjobb ércz	19	Umbgang	42 — 43 latos
„ selejtesebb ércz . . .	6	„	22 — — „

[1]), [2]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

válogatott ércz . . . . . 9 Umbgang 5 — — latos
dara és homok . . . . . 23 „ 7 — 8 „
a heti terméles e szerint mint egy 300 márka ezüstöt tett a mély mívelésből.[1])

Selmeczről Körmöczre ez évben 20,703 márka és 14 pizét ezüst szállíttatott.[2])

1621-ben akadály nélkül folyt az üzem, és 21,374 márka 5 pizét ezüst szállíttatott Körmöczre.[3])

1621 octóber 13-án feljegyeztetett a bányabíróságnál, hogy Huml Anna néhai Gienger és Üblhopf özvegye, ki bányáit fiára Gienger Frigyesre bizta, miután ez meghalt, a bányák igazgatását mint a Brennerszövetkezet fő részese ismét saját kezébe veszi, és unokája Gienger Nándor Frigyes javára tovább kezelni akarja, halála után pedig az unoka nagykorúságáig annak anyja ifjabb özvegy Giengerné született Conci báróné vigye az igazgatást addig, mig férjhez nem megy.[4])

Az üzem a következő évben is jól ment, és eltekintve a háborús viszonyokkal járó kellemetlenségektől, hogy néha megvolt szakitva a közlekedés Körmöczczel, és a fizetések megtartása nehézséget okozott, egyéb akadály nem fordúlt elő; Körmöczre szállíttatott ez évben 21,350 márka 6 pizét ezüst.[5])

1622 április 16-án főbejárás tartatván, erről terjedelmes jelentés terjesztetett elő, melynek lényeges tartalma a következő:

Felsőbiebertárnánál, **mely méltán neveztetik a bányák anyjának és fejedelmének,** legelőbb kell megemlíteni a *Weidenaknát,* mely a *Jánosfedüvágat* és *Ujfedüvágat* között fekszik, és azt a fedüeret vágja át, melyen már régóta folyik a fejtés; ez akna a *Fedüaknától,* melyben a rudas vízemelő járgány van felállitva, észak felé 60 ölnyire fekszik. Ennek az aknának a mélyítése régóta szünetelt, és feneke 9 ölnyire volt a *Bieberaltárna* felett; de 1620 márczius 21-én ismét megkezdetett a mélyítés. Ugyanis ama talpalatti fejtések, melyekből a Bocskay-féle „Rebellion“ előtt meglehetős érczek nyerettek, de 1604 július 10-én vízhúzók hiánya miatt elfulasz-

---

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.
[2]), [3]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.
[4]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.
[5]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

tattak, s melyekről az mondatott, hogy ott 24—26 - 32 latos érczek maradtak, midőn 1619-ben ujra kitakaríttattak, és emberi erővel szárazzá tétettek, nem találtattak olyan gazdagoknak, a mint hiresztelve voltak; azonban, midőn a fenék még 4 öllel lejebb mélyíttetett, az ércz $^1/_2$ kalapács vastagságra meg vastagodott, és onnan 66, 33, 6 és 3 latos próbák vétettek, de egyszersmind egy kereszt érből sok víz ömlött ki; szerették volna ugyan akkor a vizsgálatot még tovább folytatni, de mivel a *Dánielfejtésben* már 5 szivattyú rakat, itten pedig 4 rakat állott, és ezeknek ellátására 100 embernél több volt szükséges, a nyári idő közeledtével pedig a szivatyúhúzók elszéledtek; ez okok miatt e mély mívelés ismét elfúlni hagyatott; ellenben elhatároztatott, hogy *Weidenakna* lemélyíttessék e mély mívelés szintje alá, mintegy 31 ölre a *Bieberaltárna* alatt, (12 ölre már le is van mélyítve) azután pedig ide is egy rudas vízemelő járgány épittessék, melynek segítségével nemcsak eme fejtések, hanem a *Dánielfejtések* is, melyek 1620-ban szintén elfulasztattak, szárazzá tétessenek, hogy még mélyebbre hatolhassanak. E mívelés most a legfontosabbnak tartatik, mert a *weidenaknai* vízemelő gép berendezése már halaszthatatlan.

A *Kreutzschacht* alatt van az *altárnán* egy feküvágat, mely a *Rothapfelbaum* felé hajtatik, e vágat a pallókereszttől a *biebertárnai telérig* $45^1/_2$ öl hosszú, és azon túl a vájatvégig 7—8 óra irányban 91 öl. E vágat elfogja érni a *Rosenstrauch telért,* mely régente a felsőbb szinteken gazdag ékesérczeket adott, és víz miatt hagyatott fel; e vágat tovább hajtása igen ajánltatik.

Az *altárna* szintjén van egy *fedüvágat,* mely a *vízakna* alá hajtatik, és sokáig szünetelt, de ujabban munkába vétetvén egy érczes ér üttetett meg vele, mely keskeny, és még nem vizsgáltatott meg tüzetesebben; csak a vágat hajtatott tovább és már 24 ölre hatolt a *Biebertelér* fedüjébe. E vágat mellett, 10 ölnyire a telértől, jönne le a *vízakna,* mely 103 öl mély és feneke még 16 ölnyire áll az *altárna* felett. Ennek az aknának lemélyitése is javasoltatik.

Nevezetes továbbá az *altárna* szintjében a *györgyaknai feküvágat,* mely a *rothapfelbaumi* feküvágattól északfelé (überm

Armb) 400 ölnyire van. E vágat a *biebertárnai telértől* 7—8 óra irányban már 67 ölnyire behatolt, és a *siebengrubeni* teléreket fogja elérni, melyek régebben és még most is élők emlékezete szerint, sok és jó aranytartalmu érczeket adtak. Tovább hajtása javasoltatik.

A *Danielvágatból* dél felé („zur Hand“) a telér után nem régen egy feltáró vágat (Stollwandt) kezdetett, melylyel ugyan még nem találtak érczet, de ha még vagy 5 ölnyire hajtani fogják a *vízakna* felé, valószinüen érczes leend, és a *Spreitzen* nevű evésbe lyukaszthat. Javasoltatik, hogy a lyukasztásig folytattassék.

Hasonlóképen azon emelkéből, mely a *Danielvágatból* a *kothige Stollwand*-ra vezet, nem régen kezdetett a *kothige Stollwand* szintjében a telér után egy vágat, melyben eddig is gyakran találtattak gazdag érczek nyomai; e vágat nemcsak feltárja a telért, hanem a fentebb említett vágatnak, ha vele összeköttetik, biztositja a friss levegőt; folytatása javasoltatik.

Nevezetes továbbá a *weidenaknai fedüvágat*, mely a *Weidenaknától* észak felé 9 ölnyire fekszik, és 18 öllel van magasabb szintben, mint az *altárna*; az aknától kelet felé már 65 ölnyire behatolt a fedübe, és egy szép eret vágott át, melyen ércznyomok vannak. E vágat a *vasasérnek* (Eisenmähliger Gang) megvizsgálása végett még tovább hajtandó, és az átvágott ér megvizsgálandó.

Eme fővágatokon kivül még következő feltárások vannak munkában:

1. A *weideni fedüvágatban* átvágott ér, mely már fentebb említtetett.

2. A *kothiger Stollwand*-ban egy vájatvég a *keresztéren*; mivel a tapasztalás bizonyitja, hogy az ellenlejtes és kereszt erek az érczvitelt elvágják, és vagy a fedübe, vagy a fekübe vetik; azért javasoltatik e vájatvégnek tovább hajtása.

3. Az *ellenlejtesér* a *kothiger Stollwand*-on a talp alatt megvizsgáltatik hogy a *Daniel evésekkel* találkozzék.

4. A *Dániel evések* legmélyebb pontjából is hajtatik egy vájatvég egy keresztér után, melynek további feltárása javasoltatik.

Az érczfejtés a *Bieberaltárna* talpa alatt azon mélységig,

mely a rudas vizemelő által szárazon tartható, most 7 csapattal eszközöltetik. E fejtésekben az ércz helyenkint szélesebb, mint egy kalapács, de helyenkint keskenyebb is, a fémtartalom most valamivel alább szállott; a *Dánielvágat* körüli fejtések a talp alatt csak nemrégen nyittattak ismét meg, és csak 4 ölnyire haladtak még a mélységbe, de mivel a rudas vízemelővel szárazon tartott fejtésben az érczek gyérülni kezdenek; szükséges lesz a *Dániel fejtéseket* ezentúl folytonosan üzemben tartani.

A többi fejtések az *altárna* talpa felett vannak, érczvitelük változó, és most csak a gazdagabb helyek míveltetnek, mert kevés a munkás.

A fejtésnél foglalkozik most 86 vájár és 27 érczszemelő asszony.

Végre javasolják a bejárók, hogy a *kórháztelében*, melyet Gallison Vilmos nem sokára elérni reméll, egy vájatvég hajtassék észak felé; de ezt majd csak akkor lehet tenni, ha több munkás fog rendelkezésre állani.

Részesek voltak ekkor *Felsőbiebertárnán:*

a kincstár	$^{4}/_{16}$,	$^{1}/_{32}$ résszel
a Brennerszövetkezet	$^{9}/_{16}$	— „
Vichter árvái	$^{1}/_{16}$	— „
Frisowitz János örökösei	$^{1}/_{16}$	— „
Khern Erhard örökösei	—	$^{1}/_{64}$ „
Wenger János és Zipszer örökösei . .	—	$^{1}/_{128}$ „
Markus örökösei	—	$^{1}/_{128}$ „ [1]).

Különösen érdekes e jelentésben az utolsó helyen említett javaslat, hogy a *kórháztelér* észak felé feltárassék; ha e javaslat elfogadtatik, és kellő időben foganatosíttatik, megóvatott volna *Felsőbiebertárna* sok vesztességtől, és elkerülhető lett volna a Brennerszövetkezet bukása; de e javaslat czélja akkor még nagyon távollevőnek látszott, és foganatosítása elmaradt. Egyébiránt elkell ösmerni, hogy az üzem ez időben jól volt vezetve, és a feltárásokra is elég gond fordíttatott.

A termelés a következő évben is jó volt, 1623 február

---

[2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

7-én jelenti Wenger Mihály pénztárnok a körmöczi alkamara-grófnak, hogy hetenkint termel:

a Brennerszövetkezet	350	márkát
a kisebb részesek	60	„
a kincstár	190	„
összesen .	600	márkát[1]).

Körmöczre ez évben 19,643 márka 16 pizét ezüst szállíttatott.[2]).

A mívelés elé azonban akadályok kezdtek torlódni; a *fedüaknában* ugyanis a járgány csak 16 ölnyi mélységből emelhette a vizeket; a fejtésekből, melyek 15 öllel még mélyebbek valának, ember erővel kellett az akna fenekéig szivattyúzni, s e végre naponkint 78 ember volt szükséges, a járgánynál pedig még 48 lovat is kellett alkalmazni az aknában. Az ércz a fejtésben volt ugyan elég és jó is, de a költségek igen magasak valának, s különösen nehézséggel járt, és gyakran nem sikerült a szivattyúkhoz szükséges személyzetet megszerezni; ennél fogva 1623 április 24-en felhagyatott a mély mívelésnek azon része, melyben a vizet kézi szivattyúkkal kellett tartani. Az utolsó heti termelés volt a fejtés ezen részéből 128 rümpel 31 latos ércz, tehát mintegy 70 márka ezüst.[3])

A vízemelés okozta nehézséget egyébiránt a kormány is elismerte, és még márczius 25-én megengedte, hogy *Felsőbiebertárna* ezüstje 9 frt 50 denárral váltassék be, és ez összegnek $^1/_3$ része tallérokban fizettessék ki.[4])

1623 június 10-én közöltetett a Brennerszövetkezettel az alsó ausztriai kamarának egy rendelete, mely szerint a felsőbiebertárnai társulatnál Lorberer örökösök nevére irt $^2/_{16}$ bányarész lefoglaltatott, és a kincstár nevére irandó. A részesek e rendelet foganatositásának elhalasztását kérték, mig a főrészes Giengerné arról nem értesittetik. E kivánságot pártolta a bányabíró és a városbíró is.[5]) Úgy látszik, hogy azután sikerült is a részeseknek e rendelet visszavonását kieszközölni; mert a kincstár 1627-ben is csak 36 kukszszal bírónak jelentetik, úgy

---

[1]), [2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[3]), [4]), [5]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

mint eddig volt, ha pedig e lefoglalás foganatosittatott volna, akkor 52 kuksznak kellett volna a kincstár nevére irva lenni.

A belháború zaja, mely ez évben ismét nagyon közeledett Selmeczhez, nagy mértékben zavarta a bányaüzem menetét, hosszájárult ehhez még, hogy az év vége felé a pestis kezdte pusztitani a város lakosságát.[1])

1624-ben sem mentek jobban az ügyek, a háborús idők befolyása mind a tisztekre, mind a munkásokra nagyon érezhetővé vált, egyenetlenségek s veszekedések ismét gyakran érték egymást.

1624 márczius 3-án Giengerné asszonyság unokája Frigyes nevenapjára a munkásoknak és tiszteknek egy vig napot akarván szerezni, jó borral vendégelte meg őket; a mulatságnak azonban rossz vége lett, este felé igen sokan lerészegedtek, és nagy verekedés támadt, s Chalubka Márton bányatiszt Graff Andráson a késivel 11 szúrást tett. Ezért Chalubkát márczius 11-én bezárták, „ist auf's Schlosz in's Himmelreich verschafft worden", és elitélték, hogy a borbélynak, ki Graffot gyógyitotta 8 ftot, Graffnak 15 ftot, a büntettért pedig 25 ftot fizessen.[2])

Minthogy a drágaság valójában oly magas fokra hágott, hogy a munkások az eddigi bér mellett meg nem élhettek, elhatároztatott május 31-én, hogy addig, mig ismét olcsóbb lesz, a szakmányok felemeltetnek, ami meg is történt.[3])

Ez évben Putscher György neveztetett ki bányabiróvá; 1624 június 4-én megjelent előtte Schalmann Illés a Brennerszövetkezet gondnoka. és a főrészesek nevében engedélyt kért, hogy *Felsőbiebertárna* számára egy uj fedüakna lemélyíttethessék.

A bányabiró e kivánságot helyeselvén, 1624 június 17-én kijelöltetett a hely az uj akna számára, mely Gienger Nándor Frigyes emlékére *Nándoraknának* neveztetett el; kiszámíttatott, hogy az aknaszáj 3 öllel mélyebben fekszik, mint a régi *Fedüaknáé*, az uj akna mélysége leend a Bieberaltárnáig 89 öl, onnan a telérig $8^3/_4$ öl, és onnan az érczfejtés fenekéig még 7 öl, az egész mélysége tehát az aknának $104^3/_4$ öl leend.

Az akna kijelölése nagy ünnepélyességgel történt, és ott

---

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[2]), [3]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

jelen voltak: Putscher György bányamester, Schmidt Lőricz és Pistorius Gáspár bányaesküdtek, Béla János bányabírósági irnok, Wenger Mihály királyi pénztárnok, Lanser Lénárd királyi könyvvivő, Raitter Lukács, Raitter György Ulrich és Kaiser Mátyás bányarészesek, Schallmann Illés brenneri gondnok, Eckstein Zsigmond brenneri könyvvivő, Höher János Giengerné ügynöke, Raitter Margit és nevelőnője Agnes, Thailer Bálint királyi bányatiszt, Scholtz György főaranyválató, Weigl Ádám királyi kohótiszt, Wenger János Frisowitz gondnoka, Reus György, Wosinger János, Markus Mátyás, Prockheim, Scholtz Tobias bányapolgárok, Bieli Márton brenneri bányatiszt és Jacobi Mátyás. A bányabíró a kijelölést a következő kívánsággal végezte: „Gott der allerhöchste und obriste Pergmeister, der gebe und verleihe seinen Vetterlichen Seegen, das er möge hinein gesunckhen, und inzwisbhen reiche Khailerzt erbaut und angetroffen werden. Amen.[1])

Megkell itt jegyeznem, hogy ez az akna később felhagyatott, és nem messze tőle mélyittetett le az *Amalia akna*, ezt a *Nándor aknát* tehát nem kell összetévesztenünk avval az aknával, mely a mi időnkben Szélaknán *Nándor akna* név alatt ismeretes; ez az előttünk is ismeretes *Nándor akna* a XVII-ik század második felében keletkezett, és nem 1614-ben, mint Kachelmann János állítja,[2]) mert az 1614-ben kezdett *Nándor akna* Bélabányán volt, és a *bélabányai altárnával* 1619 július 11-én lyukasztott.[3])

1624 július havában megérkezett Selmeczre Wendenstein János főkamaragróf, ki már 1622-ben neveztetett ugyan ki, de hivatalát csak most foglalta el, július 29-én történt a kamaraudvarban ünnepélyes beiktatása.[4])

Augusztus 4-én azonban ismét vissza utazott a főkamaragróf Bécsbe, de elutazása előtt reggel 6 órakor magához hivatá a bányamestert, és hivatalának elvesztésével fenyegette, ha elnem tiltja a részeseknek és tiszteknek a szokásos kézi

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[2]) Kachelmann János, Das Alter n. S. d. n. B. 164. l.

[3]) Lásd az 50-ik lapon.

[4]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

érczpéldányok adását. Szokás volt ugyanis, hogy minden részes minden héten, és néha gyakrabban is kapjon egy jó nagy darab szép érczpéldányt, a tiszteknek pedig minden nagy ünnepen, uj évkor, valamint név- és születés napjukra volt szokás ilyen érczpéldányokkal kedveskedni, melyeket ők azután évenkint a maguk hasznára beváltottak, és 50—60 márka ezüstöt is kaptak belőle.

A bányamester e szokást azonnal el akarta tiltani, de Wenger Mihály pénztárnok erről lebeszélte avval, hogy ha majd ismét visszajön a főkamaragróf, ő fog e felől vele értekezni.[1])

Egyelőre tehát megmaradt e szokás, és később minden büntetések daczára sok fáradságába került Wendensteinnak, mig azt megszüntethette.

1624 augusztus 29-én a felsőbiebertárnai *fedüaknába* fát eresztvén Schimko nevű munkás, nem vigyázott a kötélre, a fa az ácsolaton megakadt, és azután lezuhanván a csatlósok közül Schmölzer Jakabot agyon ütötte, és Theiller Jakabot nagyon megsértette.[2])

Ez évben Körmöczre 15,619 márka és 37 pizét ezüst szállíttatott Selmeczről.[3])

Igen sok bajt okozott ezidőben a forgalomban levő sok rossz pénz, melyet a munkások nem igen akartak elfogadni; a bányarészesek a beváltott ezüstért jó pénzt kaptak ugyan Körmöczről, de áru czikkeikért a vidéki néptől csak rossz polturákat kaphattak, és azon igyekeztek, hogy a bányászok fizetésekor e pénzen megint tuladhassanak; ebből azután sok panasz és zavargás keletkezett.

A fiatalabb özvegy Giengerné Montecuccoli grófhoz férjhez menvén, az ő nevében Montecuccoli gróf vette át a Brennerszövetkezet főigazgatását, és 1625 február 1-én kinevezte Kölbl Mátyást bányatisztté és Pauer Mártont bányaügyelővé, kik az nap az esküt is letették a bányabíró előtt.[4])

A fegyelem felbomlásának nagy mértékéről tanuskodnak

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[3]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[4]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

ez évben a tisztek többszörös panaszai. Április 8-án panaszolta Christoff Menyhért felsőbiebertárnai ügyelő, hogy az éjjeli munkaszakban csak 5 munkás jelent meg; a bányabíró szígorúan megbüntette a kimaradtakat heti béreik lefoglalásával; de ez nem sokat használt; október 11-én megint a sáfár panaszkodott, hogy az érczvájárok nem dolgoztak hétfőn. A bányabíró minnyájukat bezáratta az Ó-várba, de ott lerészegedtek és olyan nagy lármát csináltak, hogy egyenkint kellett őket elzárni.[1])

1625 április 12-én Legler Péter zuckmanteli gépmester, ki az atyjával együtt Altenbergen Silesiában egy rudas vízemelő gépet épitett, kijelentette a bányabíró előtt, hogy ha két 6 öles vízkerék épittetnék egymás alá a *Bieberaltárna* torkolata alatt azon vizre, mely ott kifolyik, e két keréktől 1000 ölnyi távolságra vezetve a rudazatot, a *fedüaknában* biztosan fel lehetne emelni mind azt a vizet, mely most lóerővel emeltetik 16 ölre. Avval a vizzel pedig, mely a *Schmidtenrinntárna* szintjén felfogható, ha az a bányába épitendő két $4^1/_4$ öles vizkerékre vezettetik, biztosan fellehetne emelni 15 ölre azt a vizet, mely most 15 ölre kézi erővel emeltetik. Javasolja egyszersmind, hogy a vizmennyiség állandósítása végett tavakat épitsenek.

Miután nevezett gépmester mindezekért „bei Verlust seines Haubts solches alles wie gemeldt ins Werckh zu setzen sich verpflichtet“ javasolja a bányabíró is, hogy a gépek felállíttassanak és a vizek gyüjtessenek.[2])

A körmöczi alkamaragróf Lienpacher János rendeletére ez ügyben 1625 augusztus 5-én főbejárás tartatván, Schappelmann János úrvölgyi bányamester, Winkelmüller János körmöczi bányamester, Khas György úrvölgyi bányaügyelő, Grasich János körmöczi bányaügyelő, Putscher György selmeczi bányabíró, Schmidt Lőrincz bányaesküdt, Thailler Bálint királyi bányatiszt és Saltzer Dávid bányabírósági irnok javasolták, hogy Legler tervei elfogadtassanak, *Bieberaltárna* alatt a vízvezető árkok két kerék felállítására elkészíttessenek, és Siglisbergen egy gyüjtő tó épittessék. Továbbá a régi vár mellett levő városi tóból és a völgyekből a víz vezettessék be a *Schmid-*

---

[1]), [2]). Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

tenrinntárnába a *felsőtárna* segítségével, melyet még 58 ölre ki kell takaritani: a két kerék helye a bányában elkészíttessék, és a víz a *Hauwoldsbelnén* az ellenlejtes éren és egy 13 ölnyi keresztvágattal vezettessék a kerekekre, melyek ha a szivattyúkat hajtják, az emberi erő mellőzhető leend.[1])

Körmöczre ez évben 15,549 márka 25 pizét ezüst szállíttatott.[2])

1626-ban a bányaüzem nagyon lehanyatlott; a király is elismervén a létező nehézségeket és a háborús idők folytán beállott drágaságot, 1626 márczius 10-én kelt rendeletével megengedte, hogy a selmeczi bányapolgároktól a 15 latos ezüst márkája ezentúl 6 frt 15 denár helyett 8 frt 75 denáron váltassék be.[3])

1626 márczius 2-án tanácskozás tartatott *Felsőbiebertárnán* a vízemelés tárgyában, mely alkalommal javasoltatott, hogy a szomszédos megyék felkéressenek, hogy minden faluból hetenkint egy embert küldjenek vizet húzni. Egyszersmind felolvastatott egy udvari rendelet, melyben meghagyatik, hogy a fölszinti rudas vízemelő gép minél előbb berendeztessék. E berendezés ellen eddig a Brennerszövetkezet gondnoka tiltakozott, de ez alkalommal ő is megadta beleegyezését.[4])

1626 április 26-án ismét főbejárás tartatván, az üzem állásáról jelentetik, hogy a régi fejtés még most is víz alatt van, és csak akkor fog ismét munkába vétethetni, ha a vízkerekek felépíttetnek. A mostani fejtésben a talp alatt, kézi erővel emeltetik a víz, az ércz $^1/_4$ — 2 kalapács vastagságu, 46 ember dolgozik rajta, de ha lenne elég munkás, lehetne még 60 — 70 vájárt alkalmazni. A *Dánielvágat* felett is még mindenütt igen szép az ércz, mely azon esetre tartatik fenn, ha a mély mívelést a víz miatt abbahagyni kellene.

A *Hauwoldt belnén* hajtatik egy vágat 7 — 8 óra irányban a fedüvágat felé, melytől még $1^1/_2$ ölre van; itt fognak a vízkerekek elhelyeztetni.

---

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.
[2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.
[3]) Schmidt id. m. IV. 450. l.
[4]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

A *György fekü*vágat már 72 öl hosszú, a *siebengrubeni telér* felé hajtatik, s attól már nem messzire van.

A *felső tárna* szintjén a vájatvég 1 — 2 óra irányban észak felé a Bieberteléren hajtatik azon reményben, hogy vele ércz fog feltáratni. E szintben azon vágatból, a melyen át a vizet a *Neuhandelschacht*-tól az uj vízkerekekre bevezetni fogják, még 6 öl kitakarítandó.

Volna még több mívelésre méltó hely is, de munkások hiányában szünetel; a szivattyúzásra 41 személy szükséges.[1])

Május 18-án azután átadatott a vízhúzó kerekek felállítása Legler Péternek szakmányban 1800 frtért, a kerékcsapokat a társulat adja, és a vízvezetéket is a társulat csináltatja, Legler pedig hetenkint 5 frt bért kap, és ha a mű jól sikerül, még külön jutalomra számíthat.[2])

Szeptember 31-én pedig elhatároztatott, hogy a vízemelés *Felsőbiebertárnán* abbahagyassék addig, mig a rudazat és a vízkerekek el nem készülnek; mert most hetenkint 450 frtba kerül a vízhúzás, és Bethlen Gábor főkamaragrófja Bellováry Dávid elrendelte, hogy minden munka, a mely nem jövedelmez, megszüntettessék.[3])

1626 szeptember 31-én a bányabírósági, kincstári és társulati tisztek összegyültek a kamaraudvarban, hol előttök felolvastatott Bethlen Gábor fejedelem rendelete, mely szerint mind azon bányák mívelése elhagyandó, melyek nem jövedelmeznek, és 20 vájár egy kémlésszel Erdélybe küldendő.[4])

1626 november 16-án a fejedelem tanácsnoka és főkamaragrófja Bellováry Dávid parancsára ujolag tanácskoztak e felett, és elhatározták, hogy a vízhúzás *Felsőbiebertárnán* abbahagyassék, mivel hetenkint 450 frtba kerül. Egyszersmind javasolták, hogy a kisebb bányák birtokosai az ő munkásaikat *Felsőbiebertárnára* küldjék dolgozni; de ez ellen az illetők tiltakoztak.[5])

A 20 munkás deczember 2-án indíttatott útnak Erdélybe.[6])

A kincstár ez időben nagyon szorult helyzetbe jutott az által, hogy Bethlen Gábor főkamaragrófja nagyon szüken utalványozta az ellátmányt. 1626 deczember 5-én panaszolta Kölbl

---

[1]), [2]), [3]), [4]), [5]), [6]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Mátyás brenneri hányatiszt a bányabírónál, hogy a kincstár már két fizetési napot elmulasztott, és költségrészletét nem fizette. Hasonló panaszt tettek a munkások is. Wenger János a királyi pénztárnok erre őket még kis türelemre kérte, mert tudhatják, hogy Körmöczről nem kaphat pénzt; másnap pedig saját ékszereit zálogositotta el, és a hátralékos két fizetést kiadta a munkásoknak,[1])

1626 deczember 26-án ismét javasoltatik, hogy a felsőbiebertárnai mély mívelés abbahagyassék; az utolsó hétben csak 100 rümpel ércz termeltetett, a fémtartalom volt: 16, 11, 18, 10, 10, 28, 31, 12, 32, 10, 20, 13, 8, 16 lat.)

Selmeczről ez évben 9,897 márka 7 pizét ezüst szállíttatott Körmöczre, a termelés tehát igen megapadt.[3])

Gróf Montecuccoli Jeromos, ki a Brennerszövetkezet igazgatását neje nevében kezében tartotta, igazgatói jogainak gyakorlásánál igen hamar összeütközésbe jött a kincstári tisztekkel, és a szövetkezet többi részeseivel.

Midőn ő a múlt évben Kölblt bányatisztté és Pauert bányaügyelővé kinevezte, és a bányabíró ezeket azonnal feleskette, a főkamaragróf nem jó neven vette ezt a bányabírónak, azt állítván, hogy a kinevezések csak akkor lehetnek érvényesek, és az illetőket csak akkor lehet felesketni, ha az egész társulat jóváhagyását adja a kineveztetéshez.

Ezen utasitás szerint járt el a bányabiró 1626 július 5-én, midőn a Brennerszövetkezet gondnoka ötet a principalis nevében felszólította, hogy Preyer Jánost mint felsőbiebertárnai sáfárt, és Printscher Mihályt mint finsterorti sáfárt felesketesse; a bányabíró ezt megtagadta addig, mig a kincstár is bele nem egyezett.

Ezért azután gróf Montecuccoli igen hevesen panaszkodott az udvari kamaránál a főkamaragróf ellen, hogy a bányapolgárok számára engedélyezett magasabb ezüst-fizetést még mindig nem fogonatosította, és kérte a gróf, hogy az általa kinevezett tisztviselők ellenvetés nélkül elfogadtassanak, és a kézi érczpéldányok a régi szokás szerint adassanak. A bányabíró e

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[3]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

panaszlevelet felolvasván a selmeczi részesek előtt, kérdezte őket, hogy a gróffal egyetértenek-e? Azt felelték, hogy a 3 kérésre nézve igen, de a mennyiben Montecuccoli a főkamaragrófot sértegeti, arról feleljen ő maga.[1])

1627 június elején letette gróf Montecuccoli a felsőbiebertárnai sáfárt Preyert, és helyette Bielit nevezte ki. A főkamaragróf tiltakozott az ellen, hogy a principalis a többi részesek megkérdése nélkül kinevezhessen valakit, és a bányabíróság közreműködésével Bielit ismét kitette, azután június 12-én közgyűlést tartatott, és ott valamennyi részes beleegyezésével Bieli ismét kineveztetett.[2])

De a Brennerszövetkezet kisebb részesei sem tudtak megegyezni Montecuccoli-val.

1627 május 31-én tiltakoztak azon okmány határozatai ellen, melylyel Montecuccoli grófné, született Conci Borbála báróné az Üblhopf-féle birtokot fiára Gienger Nándor Frigyes bárára átruházta, mert ez okmány szövege ellenkezett azon egyezséggel, melyet a Brennerszövetkezet részesei 1571-ben egymással kötöttek.[3])

1627 július 2-án pedig tiltakoztak a Brennerszövetkezet kisebb részesei az ellen, hogy Montecuccoli Jeromos gróf a társulati pénztárból 2400 frtnyi összeget kivett a maga állítólagos költségeinek fedezésére; miután ez összegből 1009 frt 86 denár a kisebb részeseket terheli, ők pedig a grófnak nem adósok, és őtet valami költekezésre fel nem hatalmazták; a bányabíró előtt tiltakoztak az említett összegnek, a mennyiben őket terheli, kiadása ellen.[4])

Azonban gróf Montecuccoli Jeromos és neje már június 22-én kijelentették a bányabíróság előtt, hogy a néhai Üblhopfnétól örökölt bányákat és jószágokat a már nagykoruvá lett Gienger Nándor Frigyes bárónak átadják, és evvel együtt a Brennerszövetkezet principalitását is.[5])

1627 július 24-én azután a következő egyezség jött létre a Brennerszövetkezet részesei között a principalitási jog gyakorlására nézve:

1. Grienbüchli Gienger Nándor Frigyes oberhöfleini báró

---

[1]), [2]), [3]), [4]), [5]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

megtartja a főrészes (Principal Gewerk) czímet, de csak a többi részesek tudtával és beleegyezésével intézkedik.

2. Minden ünnepélyes alkalommal Giengernek van elsősége; ha itthon van, hozzá mennek a tisztek legelőször jelentést tenni, és csak azután a többi részesekhez. A tiszteket és szolgákat Gienger és a többi részesek kölcsönös tudomás és beleegyezés mellett használhatják. Gienger távollétében az ő megbizottja szavaz.

3. A tisztek csak valamennyi részes tudtával és beleegyezésével vétetnek fel.

4. A pénztárnak egyik kulcsa Giengernél legyen, a másik a könyvvivőnél, kit a társulat fizet, a harmadik pedig az ellenörnél, kit a kisebb részesek külön fizetnek.

5. A ki a részesek közül valamely anyagot használ a társulat készleteiből, azt fizesse meg.

6. A ki sok zabot vesz a társulat készletéből, fizesse meg.

7. A társulati széna a társulati lovak és deputatumok kielégitése után aránylagosan osztassék fel a részesek között.

8. A házi próbák ezüst-szemcséi gyüjtessenek, és a társulat tagjai közt aránylagosan osztassanak el.

9. A majort a társulat tagjai aránylagosan használhassák.

10. Ha valamelyik részes valamit csináltat a kovács műhelyben, fizesse meg.

Aláirták ez egyezséget mint tanúk: prandenbergi és enshütteni Wendenstein János főkamaragróf, Wenger Mihály királyi pénztárnok, Scholtz György királyi könyvvivő. Winkelmüller János városbíró és körmöczi bányamester, Putscher György selmeczi bányamester, Pistorius Gáspár bányaesküdt, Peucerus Boldizsár tanácsnok, Tschechi Sebestyén beszterczebányai bányabíró; és mint részesek: Gienger Nándor Frigyes, Lienpacher Gottfried, Raitter György Ulrich, Khayser Mátyás és Reul János.[1])

Montecuccoli Jeromos gróf e szerint megvált a Brenner-szövetkezet igazgatásától, mely tulajdonképen a selmeczi bányák igazgatása vala; de még mielőtt e hivatalát utódjának átadta volna, örökké maradandó emléket szerzett magának az által,

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

hogy ő hozta be Selmeczre a repesztő port, s az ő embere tanította meg a selmeczi munkásokat ennek használatára.

Weindl Gáspár volt az, a kit a gróf a repesztő munka meghonosítására valószinüleg Tirólból hozott Selmeczre.

1627 február 8-án tétetett az első kisérlet *Felsőbiebertárnán* Weindl Gáspár által Putscher György bányamester, Pistorius Gáspár bányaesküdt, Spielberger Kristóf bányabírósági irnok és a brenneri tisztek és felügyelők jelenlétében. A bányabírósági jegyzőkönyvbe február 16-án jegyeztetett fel, hogy a kisérlet teljesen sikerült, a lövés az ácsolatnak nem ártott, és a füst is elvonult $^1/_4$ óra alatt, és nem ártalmas.

Weindl Gáspár azután megkérdeztetett, hogy a *Dániel-vágati* fejtéseket, melyek munkások hiánya és keménységük miatt szünetelnek, átvállalná-e szakmányba? Ő erre késznek nyilatkozott, ha neki 40—50 jó vájárt adnak, és mivel Selmecz vidékén ritka a munkás, ajánlkozott, hogy Tirólból hozni fog jó munkásokat, ha erre felhatalmaztatik, és útlevéllel ellátтatik.[1])

De az ujítást nem fogadta mindenki jó akarattal, és már február 23-án panaszkodott Weindl Gáspár, hogy a felsőbiebertárnai sáfár Preyer, és az ügyelő Christoff készakarva hibásan mutatták ki a legmélyebb szinten dolgozott repesztő vájárok munkáját, midőn azt állították, hogy ott négyheti munkát teljesítettek, mert valójában csak kétheti munka teljesíttetett. Erre kihallgattattak az illető munkások, és kiderülvén, hogy csakugyan csak kétheti munka teljesíttetett, Preyer és Christof bezárattak „in der Herrn Gehorsamb“.[2])

Valószínü, hogy e hamisítás és a repesztő munka ellen tanusított ellenségeskedése volt a fő ok, a miért Montecuccoli Preyert a sáfárságból ki tette.

Montecuccoli gróf igazgatásának rövid ideje alatt mély belátással biró erélyes férfiunak tanusította magát; a repesztési eljárást Weindl már magával hozta, mert itten nem tett kísérleteket, hanem egyszerűen bemutatta az eljárást oly határozott biztossággal, mely arra enged következtetni, hogy a repesztési munkában már egészen gyakorlott és otthonos volt.

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

Montecuccoli gróf belátta mily rendkívüli előnyökkel birhatna a repesztés a selmeczvidéki kemény kőzetekben, és hatalmának egész erélyével pártolta annak meghonosítását; Montecuccoli gróf volt e dologban az indító erő, Weindl Gáspár csak eszköz vala, s ezért nem Weindl Gáspár, hanem Montecuccoli gróf érdemének tartom, hogy a repesztő por Selmeczen alkalmaztatott.

A kincstár, mióta a Khielmann-féle bányarészek nevére irattak, egyike volt a legtöbb részekkel biró bányabirtokosoknak Selmeczen, igen természetes volt tehát, hogy a Brennerszövetkezet principálisának korlátlan hatalma alá hajolni nem igen volt hajlandó.

Még 1627 május 4-én elrendelte az alsó ausztriai kamara, hogy a felsőbiebertárnai bányarészesek hiteles kimutatása hozzá felterjesztessék. Montecuccoli gróf, ki akkor még principális volt, tudni akarta elébb az okát, hogy a kimutatás miért kivántatik, a kisebb részesek azonban részint akkor mindjárt, részint egy június 3-án kelt ujabb felszólításra megfeleltek a kamara kívánságának, és részeik állományát kimutatták, ebből azután össze lehetett állítani a részesek egész jegyzékét a következő képen:

a kincstár birtokában volt	36 —	kukusz
Gienger Nándor Frigyes birtokában volt .	$36^{633}/_{768}$	„
Lienpacher Gottfried birtokában volt . .	$20^{94}/_{768}$	„
Vichter örökösök birtokában volt . . .	$8^{256}/_{768}$	„
Frisowitz János örökösei birtokában volt .	8 —	„
Rentter Anna szül. Siceli birtokában volt	$7^{533}/_{768}$	„
Khayser Mátyás birtokában volt . . .	$3^{650}/_{768}$	„
Reul János birtokában volt	$3^{650}/_{768}$	„
Khern Anna birtokában volt	2 —	„
Wenger János birtokában volt	1 —	„
Ungedeu Zsófia birtokában volt	$-^{64}/_{768}$	„
Harter Anna birtokában volt	$-^{64}/_{768}$	„
Lanser Lénárd birtokában volt	$-^{64}/_{768}$	„
Wosinger János birtokában volt . . .	$-^{64}/_{768}$	„
összesen	128	kukusz.[1]

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Kitetszik e kimutatásból, hogy ekkor a kincstár kevés hiján a legtöbb résszel birt; mindazonáltal elfogadta, mint fentebb említettük Giengert principalisul, de nem hiányzott a törekvés, hogy az igazgatást magához ragadhassa; a bányarészek e kimutatásban neveztetnek legelőször *„kukusz“* névvel.

A vízhúzás végre 1627 augusztus 13-án megszüntetett azon megjegyzéssel, hogy ha Leglernek vízhúzó gépe elkészül, ismét megfog nyittatni a mélység. A mélymívelésből vett utolsó próbák tartalma volt: $22^1/_2$, 16, $9^1/_2$, $8^1/_2$, 7, $5^1/_2$, $5^1/_2$, 6, 6, $3^1/_2$, $4^1/_2$, $2^1/_2$, 2, 3, $2^1/_2$, 2, 1 lat. A vízhúzáshoz naponkint 105 ember kellett, az érczek tartalma pedig a fentebbi próbák szerint igen megapadt.[1])

Legler gépén szorgalmatosan dolgoztak, de voltak vállatának rosszakarói is, kik a vízvezető csöveket szétvagdalták, és össze törték. A templomban azután háromszor egymás után kihirdettetett a szószékről, hogy a ki ilyes tetten éretni fog, keményen megbüntettetik. A csöveket azután nem bántották. A régi vár alatt levő városi tóból a házak közt és kerteken keresztül facsövekben vezették az erővizet a Schmidtenrinn tárnába.[2])

1627 augusztus havában nagy vizsgálat tartatott a kézi példányok miatt, kiderült e vizsgálatból, hogy nem csak a részesek, hanem a tisztek is rendesen kaptak érczpéldányokat valahányszor az érczelőjövetel változott, és azonkivül névnapra, születésnapra, és a nagy ünnepek alkalmával. Montecuccoli gróf pedig mióta a repesztőpor alkalmaztatik, minden repesztésből hozatott magának példányokat, melyek miatt a vájárok is zúgolódtak, mert sokszor alig maradt nekik is valami. Montecuccoli gróf mikor elment Selmeczről, 35 márka ezüstöt olvasztatott ki e példányokból, és azt elvitte magával.[3])

1627 deczember 4-én ujra eltiltotta Wendenstein főkamaragróf, hogy az ünnepek alkalmával érczpéldányok osztassanak.[4])

Körmöczre ez évben 10,213 márka 20 pizét ezüst szállíttatott.[5])

1627-ben találjuk első bizonyságát annak, hogy a felsőbiebertárnai mívelést egész terjedelmében összefüggésben ábrázoló térkép létezett.

---

[1]), [2]), [3]), [4]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[5]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

Az akkori térképek csak egyszerü vonalakkal tüntetvén elő a nyilámok szintes vetületét, mindég terjedelmes leirás tartozott hozzájuk, egy ily leirás másolatát találtam Kachelmann János kiadatlan iratai között; szükségesnek tartom e leirás lényeges adatait itt közölni, mert egész teljességben megfogjuk abból ismerhetni az akkori mívelés terjedelmét, habár a térkép maga, melyre a leirás vonatkozik, elveszett.

A másolat czíme a következő:

1609.

„Beschreibung der Beschaffenheiten aller und Jeder bey der königl. Cammer und freyen Bergstadt Schemnitz in Hungarn dero Zeiten bestehenden Bergwerken nach Anleitung und Gelegenheit der drüber gemachten und verfaszten Bergcharten."

Az 1609 évszámra nézve megkell jegyeznem, hogy az vagy hiányzott az eredetin, vagy pedig hibásan másoltatott le, mert a leirás csak 1627-ben keletkezhetett; 1609-ben a viszonyok egészen másként állottak, mint a hogy itt leirva vannak; a leirás keletkezésének idejét egészen biztosan meghatározhatjuk a fedü- vagy fekü-vágatok hosszából; igy a *György fekövágat* hossza volt:

1608 szeptember 9-én kelt jelentés szerint	.	.	.	.	14 öl
1619 július 9-én	„	„	„	. . . .	54 „
1622 április 16-án	„	„	„	. . . .	67 „
1626 április 26-án	„	„	„	. . . .	72 „
1628 június 19-én	„	„	„	. . . .	89 „
1634 márczius 10-én	„	„	„	. . . .	93 „

e leirásban pedig az mondatik, hogy a *György fekövágat* 76 öl hosszú; világos ebből, hogy a bányaleirás csak 1626 és 1628 közt keletkezhetett.

A leirás lényege a következő:

Felsőbiebertárna.

E bánya, mely a régebben és ujabb időkben termelt nagy mennyiségü ékesérczek miatt méltán a bányák anyjának és fejedelmének neveztetik, a tárna szájától kezdve mostani vájatvégeig 6 aknával van ellátva, és 1509 öl hosszú.

Hogy mikor kezdetett? azt a legöregebb emberek sem tudják, és nincs erről irásban semmi hir se fentartva.

Az *altárna* szájától a 63-ik ölben van egy ellenlejtes meddő ér, mely a *gräfiérnek* tartatik.

8 öllel tovább van ismét egy meddő ér;

$3^1/_2$ öllel tovább megint egy meddő ér,

és 25 öllel tovább egy ellenlejtes meddő ér következik, mely Gallison *Szt. Andrástárnájában* is meddőnek mutatkozott.

$76^1/_2$ öllel tovább van egy egyenlöenlejtő meddő ér; 231 öllel tovább vágatott át a *kórháztelér,* melyen a régiek jó ékesérczeket termeltek, az evések és vágatok azonban most mind be vannak omolva, és nem lehet tudni, hogy a régiek nem hagytak-e ott valamit?

Az *altárna* eddig a telérekkel keresztbe hajtatott, innen azonban a *kórháztelért* követi észak felé, és az 53-ik ölben éri a *Windschacht*-ot, mely légvezetés és szállítás végett mélyesztetett 39 ölre függélyesen, és 6 ölre a telér dölése után. Ez az akna jó karban tartatik.

Gallison Vilmos az ő *Andrástárnájával* e *kórháztelért* akarja elérni, és egész reményységét ebbe helyezi, de még 145 ölre van a telértől; mivel pedig azon pont, melyben Gallison a telért az andrástárnai vágattal megütni fogja, körülbelől egyenlő távolságban van a *Windschacht*-tól is, czélszerübb lenne ettől az aknától kezdve a régi vágatot kitakaritani, és azután a telért tovább feltárni, mert *Bieberaltárna* 7 öllel mélyebben fekszik, mint *Andrástárna,* és ha a feltárás a teléren folytattatik, könnyebben megtörténhetik, hogy érczet találnak; végre *Mátyástárna* számára is igen fontos e vágat.

Windschacht-tól a tárna megint keresztvágatként megy tovább, és a 65-ik ölben egy vastag vörös eret vág át, mely észak felé 5 ölnyire fel is táratott.

$8^1/_2$ öllel tovább van egy keskeny kvarczos meddő ér.

$43^1/_2$ öllel tovább van az *Althandlertelér,* mely itt ellenlejtes, ezen az éren is sok ékesérczet termeltek a régiek, amint ezt a felhagyott aknák és horpadások, és a tárna felett és alatt levő evések bizonyitják, 5 ölnyire a tárna felett még most is lehet 7 -- 10 latos érczeket találni egy vékony ércz-zsinórban; hogy mennyire mentek a régiek a tárna alá, és mit hagytak el ottan? azt nem lehet tudni, mert az evés igen rég óta víz alatt áll. Három év elött megujittatott ezen éren a régi vágat

észak felé 150 ölnyire a vájatvégig, melyen 4–5 latos érczek találtattak; czélszerű volna e vájatvéget tovább folytatni.

11½ öllel tovább a kereszvágatban van egy vékony erecske.

82½ öllel tovább van egy *fedüvágat,* mely a *Steinernschacht*-ig megy, és 15½ öl hosszú.

Ez az akna kemény kőzetben 83 ölnyire mélyíttetett az *altárna* szintjéig, és légvezetés s szállítás végett fenntartatik. Azt mondják, hogy az akna az *altárna* alatt mélyebbre megy, de hogy mennyire? nem lehet tudni, mert viz alatt van.

A *fedüvágattól* 12 öllel tovább a keresztvágatban van a *Wolfschacht*-i vagy *Valentinus telér* átvágva, ettől régebben dél felé a *Wolfschacht* és *Liegendschacht* felé Siglisbergen mintegy 400 ölnyi hosszú vágat hajtatott, és ott érczek is termeltettek, de ezeket az aknákat a víz miatt nem lehetett fenntartani, tehát felhagyattak, és azt mondják, hogy érczek maradtak még ott, melyek 10 – 11 latot tartalmaztak. E vágat egyszer összeomlott, és azóta nem ujittatott meg; czélszerü volna tahát e vágatot, és az említett aknákat megujitani, és a vizet kiemeltetni.

A *Valentinus ér*-től tovább 73 öllel van a kereszvágatban egy ellenlejtes meddő ér; ettől van egy feküvágat hajtva, mellyel a 30-ik ölben a *Kreutzschachtergang* vágatott át; ezen az éren régebben a tárna felett érczeket is termeltek, de most be van omolva az evés. Úgy látszik, hogy ez az ér ugyanaz, mely a *Dánielvágat*-ban most az érczek legnagyobb mennyiségét adja.

E feküvágatban 14½ öllel tovább van a *biebertárnai lágy telér,* (Pieberstollner schnattige Clufft); mivel ez egy fő-telér, czélszerü lenne azt dél felé is feltárni.

A feküvágat e telértől kezdve *Rothapfelbaumer Liegendschlag*-nak neveztetik, és a vájatvégig 88 öl hosszú,[1]) e vágat azért hajtatott, hogy vele a *Rosenstrauch aknai* evések alá jönni lehessen, melyekben régente jó érczek termeltettek, de víz miatt a mívelés felhagyatott; a *siebengrubeni* teléreket is

[1]) A vágat valójában ekkor már 145 öl hosszú vala, de valószinüleg beomolva léven, a térkép készitő csak helytelen értesités után mondja 88 öl hosszúnak.

megkell ütni e vágattal; javasoltatik tehát, hogy mint fő feltárás szakadatlanul üzemben tartassék.

Vissza menve az ellenlejtes érig, hol a feküvágat kezdetett, innét az altárna fővágata észak felé halad egy ér után, és 47½ ölben ismét átvágja a *Kreutzschacht telért,* melyet czélszerü volna itten is jobban feltárni észak felé.

Innen az *altárna* részint keresztbe, részint a telér után hajtatott, és a *Biebertelér* vele ismét eléretett, és feltáratott 78 ölnyire az *Eisernseilschacht*-ig, mely már régóta felvan hagyva, és csak a *felső tárnáig* volt lemélyítve. Midőn a bányában lóerejű vízemelő járgányokat használtak, ezen az aknán át szállitották be a lovakat bőrbe varrva.

Az *Eisernseilschacht*-tól 108½ ölnyire észak felé a *Biebertelében* voltak a régi lóerejű művek, melyekkel ezelőtt 30 évvel a vizeket emelték, és melyeknek rudazatát lovak mozgatták. Itten sok ékes-ércz volt, melyek a talp alatt is meglehetős mélységre kivájattak. E talp alatti evések régebben vizzel valának telve az altárna szintjeig, (haben bis auf dem Erbstolln getrungen) most azonban a víz ezekből az evésekből leapadt, és valószínüleg a *dánielvágati* talp alatti evésekbe szivárgott, melyekben 25 ölnyi mélységről emeltetik most a víz. Öreg munkások állítják, hogy eme evések azért hagyatak fel, mert egy ellenlejtes ér elvágta az érczet. Ujabb időkben azonban tapasztaltatván, hogy ilyen ellenlejtes erek az érczes eret nem vágják el, hanem csak elvetik; igen czélszerű lenne e régi evést is kitakaritani, és az ott levő ellenlejtes ér hatását megvizsgálni.

E régi lóerejü gépektől tovább a *Biebertelében* észak felé 33½ ölnyire van a *vízaknai fedüvágat,* mely 7—8 óra irány között kelet felé hajtatott, és a vájatvégig 23½ öl hosszú; a 16-ik ölben elért egy fedüeret, melyen érczek is voltak, hanem minthogy az ércz keskeny volt, és a vízemelés sok költséget okozott, más helyeken pedig jobb érczek valának, elhagyatott a fejtés. Miután azonban a víz most itt is elszivárgott, czélszerü lenne a telért a talp alatt ismét munkába venni.

E kereszvágatban a *Biebertelértől* 10 ölnyire van a hely, a hol a *vízakna* le fog érkezni, mely régebben 103 ölnyire mélyíttetett, és feneke még 16 ölnyire van az *altárna* felett.

Javasoltatik a *vízakna* lemélyíttetése az *altárnáig,* és a fedüvágatnak tovább hajtása, hogy a *dánielvágati* eret elérje.

E fedüvágattól észak felé tovább a teléren a 96-ik ölben fogja elérni az uj *Nándorakna* az altárna szintjét 60 ölnyire a telértől kelet felé a fedüben.

E ponttól tovább észak felé 20 ölnyire van a *Dániel-fedüvágat;* e vágatban a 29-ik ölben egy ércznyomokat mutató telér vágatott át, de nem igen táratott fel; 47 öllel tovább eléretett azon *fedüér,* mely a régi lóerejü gépeknél miveltetett, és érczesnek találtatván dél felé 13 ölre, a tárna felett és alatt is meglehetős mélységre lemiveltetett. A tárna felett a *kothige Stollwand*-ig vannak még fejtő pontok és érczek, de mivel kevés a személyzet, és a fejtést, melyből víz emeltetik, egész erővel mivelni czélszerü, eme felsőbb fejtő helyek csak tartalékul szolgálnak azon esetre, ha a vízemelés valamiképen fennakadna.

A *Dánielvágattól* tovább észak felé $43^1/_2$ öllel van ama fedüvágat, mely a mostani vízemelő aknához vezet, ez a *szállító fedüakna* az *altárna* szintjéig 84 öl mély, és függélyes, továbbá a talp alatt még 3 ölnyire függélyes, azután pedig 13 ölnyire van lemélyitve a telér dőlése után, az akna tehát összesen 100 öl mély. Ez az akna közlekedik a *Klingentárnával.*

Ettől az aknától észak felé 29 ölre a teléren van az *átjáró emelke* a *Klingentárnára,* mely járható állapotban tartatik, és a munkások beszállására szolgál.

Az *emelkétől* 6 öllel tovább észak felé van a *Szt. János fedüvágat,* mely 7 óra irányban kelet felé 36 ölnyire hajtatott, és most szünetel. De mivel e vágattal egy ellenlejtes ér vágatott át, melyen érczek is voltak, az ellenlejtes erekről pedig ismeretes, hogy az érczes telért elvetik, czélszerü lenne ezt az ellenlejtes eret feltárni, és megvizsgálni, nem találtatnék-e mellette valamely elvetett érczes telérszakadék?

E *fedüvágattól* 29 ölre észak felé van a *Weidenakna,* melytől 18 öllel tovább van az *uj fedüvágat;* ennek 17-ik ölében egy jó tartalmu érczes ér üttetett meg, de különféle kereszterek és ellenlejtesek elvetették az érczes eret, melynek folytatása eddig még nem találtatott meg.

E *fedüvágattól* 86 ölre észak felé van a *György feküvágat,*

mely a *Biebertelértől* már 76 ölnyire haladt 7 – 8 óra irányban nyugat felé a *siebengrubeni telérek* alá, melyeken régente dús aranytartalmu érczek termeltettek és víz miatt elhagyattak. A vájatvég kemény, de javasoltatik, hogy a vágat mint fő feltáró vágat szakadatlanul üzemben tartassék.

E *feküvágatnak* 14-ik ölében átvágatott egy ólmos ér, de mivel igen kemény és kevés ezüstöt tartalmaz, elhagyatott. Javasoltatik, hogy most, midőn az ólom megdrágúlt, ismét munkába vétessék.

Ettől tovább a 43-ik ölben, és ettől 12 ölre meddő erek vágattattak át.

E *feküvágattal* szemben a telértől 9 ölnyire a fedüben van a *Györgyakna*, mely az *altárna* szintjéig 104 öl mély, függélyes, és légvezetés és szállítás végett fenntartatik.

A *Györgyvágattól* tovább észak felé még 51 ölre van hajtva az *altárna*, és itt van a *vájat vége*; állítólag még 15 öllel tovább van a valódi vájatvég, de ezen rész be van omolva.

Az *altárnának* nyitva levő végénél van egy *emelke* a *felsőtárnáig*, mely itten 8 öllel fekszik magasabban, mint az *altárna*.

Ettől az *emelkétől* $116^1/_2$ ölre észak felé a *felső tárna* szintjében a *Biebertelér* után menve érjük a *Neuhandelsschacht*ot; ez akna mellett nem régen ólomérczeket is termeltek, hanem mivel az ércz megkeskenyedett, abbahagyták.

Ez az *uj kezelő akna* a *Schmidtenrinn tárnáig* függélyes 30 öl mély, ezen tárna alatt pedig még 16 ölnyire függélyes, és azután 12 ölnyire a telér dőlése szerint van lemélyítve, összesen tehát 58 öl mély a *Felsőbiebertárnáig*, és szállítás, valamint légvezetés végett fenntartatik.

Ezen aknán túl még 51 ölnyire van hajtva a tárna, vájatvége most szünetel, de a bányatörvény értelmében szükséges lenne a vájatvéget évenkint legalább egy öllel tovább hajtani. A telér ugyan már jó hosszaságban nem érczes, de mivel ennek a telérnek tulajdonsága, hogy érczeket csak helyenkint tartalmaz, tanácsos lenne a további feltárás.

A *felső és alsó Biebertárna* talpa a *rothapfelbaumi feküvágatnál* még együtt van, s mivel a *felső* igen emelkedett, az *alsó* később kisebb eséssel hajtatott, és a *felső*nek egy része

felhagyatott. De mivel lehetséges, hogy a *Schmidtenrinn tárnán* bevezetendő vízzel a *felső* és *alsó tárna* között egy vizkerék hajtassék és vízemelésre használtassék, most megujittatik ismét a *felsőtárna* a *fedüaknától* kezdve, de még 86 ölre van azon ponttól, hol a vízkerék fog felállíttatni.

10 öllel a *Felsőbiebertárna* felett van egy *fedüvágat*, mely a *Weidenaknától* 65 öl hosszú, most szünetel, és léghiány miatt nem lehet tovább hajtani. Czélszerübb lesz e vágat helyett vagy a *János fedüvágatot* hajtani tovább, vagy pedig a *Weidenakna* legmélyebb pontjából hajtani egy fedüvágatot.

A *fedüaknai mély mívelésből* a vizek a rudas gépekkel emeltetnek 16 ölnyi magasságra a *Bieberaltárnáig*.

A *fedüakna* fenekén van egy vízszekrény, melybe a vizek össze folynak, ebből emelik azokat a lóerejü gépek szivattyúkkal az *altárnáig*.

A *mélységben* fel van itt tárva a telér dél és észak felé, és keresztben is van egy vágat a fedűbe a *kis kézi vízemelőkig*, e vágat 51 öl hosszú.

A *kis szivattyúktól* ismét felvan tárva a telér dél és észak felé, és egy feküvágat van hajtva a *Weidenaknáig*, mely két évvel ezelött idáig lemélyittetett. Czélszerü lenne a *Weidenaknát* még tovább mélyíteni, és a felső fedüvágat helyett itten hajtani egy fedüvágatot.

A *kis szivattyúktól* a *nagy szivattyúkig* 50 öl a távolság a *fedüéren* dél felé; ezeknél a *nagy szivattyúknál* 14 öl mély volt a mívelés jó érczek után, de a Bocskay-féle zavarok alatt 1604-ben július 16-án felhagyatott. 1619-ben ismét lehuzattak itt a vizek, de nem találtattak gazdag hagyatékok; azonban midőn az evés feneke még 4 öllel lejebb mélyíttetett, ismét jobbnak mutatkozott az ércz, mely 66, 33, 6 és 3 latosnak találtatott; de nagyon erös volt a víz beömlése is, és az egész mívelés akkor abbahagyatott, mert a kéziszivattyúsok számát szaporítani a nyári időben nem lehetett. Jó lenne a mívelést ismét megnyitni.

A *nagy szivattyúktól* dél felé 46 ölre vannak ismét *kézi szivattyús ereszkék*, melyek 2 év elött szintén felhagyattak.

Ezektől az ereszkéktől a telér után dél felé 18 ölre vannak azon *ereszkék*, melyekben a víz most tartatik kézi szivat-

tyúkkal, e környékben fog az uj *Nándorakna* beérkezni, és itt függélyesen 113 öl mély leend, 16 ölre már le van mélyítve.

Ez utóbbi ereszkékkel már 3 szivattyúrakat mélységre lehatoltak a fejtések, és a munka éjjel nappal folytattatik.[1])

E leirás, a mi az *altárna* terjedelmét illeti, oly pontos és részletes, hogy valójában nem hagy semmi kívánni valót; kevésbé tüzetes az *altárna* alatt 16 ölnyi mélységben levő belne leirása, melyet nehány adat hiánya miatt nem lehet a felső míveléssel össze kötni, és nem egészen pontosak a távolsági adatok sem, a min a bányamérés kezdetlegességét tekintve nem lehet csudálkozni. A javaslatok, melyeket a térkép szerkesztője tett, mind igen okszerüek, de jellemző az akkori mívelési rendszerre nézve, hogy ámbár már igen érezhető volt a *mélynyilám* alatti fejtésben a vízemelés költsége kézi szivattyúkkal, még sem javasolta senki, hogy a *fedüakna*, vagy a *Weidenakna* oly mélységre lemélyittessék, hogy kézi szivattyúk nélkül lóerővel vagy vízerővel hajtott gépekkel lehessen a mélységet szárazon tartani, azt sem emliti a jelentés, hogy a *Szt. háromság-* vagy pedig a *kornbergialtárna* erélyes miveltetése már sürgős szükséggé vált, hogy idővel a vízemelést megkönnyithesse; pedig, ha csak az akna mélyitéseket, és berendezéseket még 1627 körül megteszik, meg lett volna az üzem mentve attól a válságtól, mely nehány évvel később a vizzel való nagy küzdelem folytán az egész selmeczi bányászatot vég veszélylyel fenyegette, és a Brennerszövetkezetet tönkre tette. De az akkori bányászok szokása volt oly mélységre hatolni talp alá, a mennyire csak lehetett, és csak azután gondoskodni a víz biztos levezetéséről, ha már dolgozni sehogysem lehetett!

Az itt leirt mély mivelés igen hü képét adja az akkori mívelési rendszernek. A 16 ölnyi mély nyilámról lementek legelőször a *fedüakna* mellett; midőn itt már nem bírták a vizet emelni, csinálták a *kis szivattyú* nevü ereszkét, s abból fejtettek; midőn itt sem lehetett már mélyebbre menni, ezt elhagyták, s kezdték a *nagy szivattyú* nevü fejtést, azután pedig az *uj ereszkéket*, mind e fejtések egyenkint külön állottak, egymással nem közlekedtek, a mívelésben álló fejtésnek egészen

---

[1]) Kachelmann János kiadatlan iratai.

nyitva kellett állani ácsolatban, a törecsnek egy része az ácsolatra rakatott, más része pedig az elhagyott fejtésbe, s csak ha ide már nem fért, szállíttatott ki az aknán, igen természetes, hogy a mélymívelésben nem volt légforgalom, alig haladott a mívelés nehány ölnyire, már léghiánnyal kellett küzdeni, az alsó szivattyúsok rendesen sötétben és rossz levegőben dolgoztak; nagyon természetes ezek után, hogy a mívelés rendkivül drága lett, és hatása rohamosan alábbszállott, mihelyt a mívelés egy bizonyos mélységen túl haladott. Végre, hamár nem volt hely, ahol egy uj mélymívelést kezdeni lehetett, akkor hozzá fogtak az akna mélyítéséhez, de ez rendesen évekbe került, mig elérhette czélját, s mig a fenekétől hajtandó beható vágat az evést elérhette, és igy igen könnyen megeshetett, hogy a részesek, kik már e mentő munka megkezdése előtt ki voltak merülve, végképen tönkre mentek, és az egész vállalat megbukott s elhagyatott. Ez volt az akkori bányaüzem rendes lefolyása!

Felsőbiebertárnát meg lehetett volna óvni ilyen rendszer mellett is a tönkre menéstől, ha a kincstár, melynek mint az arany és ezüst beváltójának, és ezen kivül a bányánál nagyban részesnek is igen érdekében állott a mű fentartása, képes lett volna a vállalatot, úgy mint régen, ellátmányokkal segiteni: de ez időben rendkivül rosszul állottak a kincstár pénzügyei, és egymást érték a panaszok, hogy a kincstár adós maradt az ő költségrészleteivel, és a felhasznált anyagok árát sem fizette meg.[1])

A bányamester több alkalommal figyelmeztette a kincstári tisztviselőket, hogy az üzem rosszúl áll, az érczfejtések fogyatékán vannak, és uj közek nem táratnak fel. Szükséges volna erröl gondoskodni, de mivel a termelés értéke nem fedezi a költségeket, szükséges, hogy a feltárásokra ellátmány szerezztessék. A Brennerszövetkezet eddig még mindég fedezte költségeit, de a kincstár minden fizetésnél adós marad, az által úgy a tisztek, mint a munkások fegyelme meglazul. Már is sokan elszöktek az idegen munkások közűl, és a közelgő mezei munka idején valószinüleg az itteniek is elfogják hagyni a bányamunkát, ha nem kapnak rendesen fizetést.[2])

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

Az üzemről jelenti 1628 április 4-én a bányabíró, hogy a *felső tárna* alatt a vízemelő gép mögött, ahol a *Hauwoldbelnével* lyukasztottak, 12 munkahelyen meglehetősen termelnek az érczvájárok, ámbár az ércz keskeny, és a közet kemény. A *dánielvágati* fejtésben is keskeny és szórványos az ércz. A *kothige Stollwandban* két csapat termel érczet, mely most meggyérült ugyan, de valószínüleg javúlni fog. A *mélymívelésben* az ellenlejtes éren arasznyi széles az ércz, de szegény. A *Nándorakna* szünetel, javasoltatik folytatása, hogy a közelében elfúlt evéseket hozzá férhetővé tegye. A *Györgyfeküvágat* még nem érte el a *siebengrubeni telért.*

A Legler által elkészitett rudas vízemelő gép dolgozik, és a vizet már lehúzta a leg alsó létra 6-ik fokáig, de 18 ló adatik segitségére. Ha nem fordúlna elő rajta annyi sok javitás, már régen kihúzhatta volna a vizet mind.

A repesztő porral való munka jól megy, és a kemény közetben igen hasznos, de a füst miatt nagyon panaszkodnak az emberek.[1])

1628 június 19-én jelenti a bányabíró, hogy az érczen 14 csapat dolgozik, az ércz vastagsága változó, de leginkább keskeny és a közet kemény.

A *vízakna* alatt folytattatik a jó kinézésü telér feltárása.

A *Györgyfeküvágat* már 89 öl hosszú, de a *siebengrubeni telért* még nem érte el. A *Nándorakna* mélyitése szünetel, a rudas vízemelő lehúzza a vizeket.[2])

1628 július 24-én kérdés tétetvén, hogy mi az oka, hogy a bányában felállítandó vízkerék 3 éve már, hogy felállíttatni elrendeltetett, és mégsem kész? A bányabíró jelenti, hogy a *dánielvágati* ér felé, melyen a kerék helyét kivágni kell, a *Hauwoldbelnéről* egy keresztvágat hajtatott, mellyel a víz bevezettetni fog. A *dánielvágati* ér elis éretett, és pedig érczes minőségben, és az utolsó évben termelt érczeknek nagyobb része innen származik. A kerék helyének kivágása lassabban megy, mint előre számítatott, mert a közet igen kemény, és mert az érczek miatt is lassabban kell a munkának menni; valószinü azonban, hogy a kerék helye egy fél év alatt készen lesz.[3])

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

1628 október 17-én jelenti a bányamester, hogy a *kothige Stollwandról* hajtott *Wosingersinken*-ben az ércz az ellenlejtes éren $^1/_2$ kalapács vastagságu; és *Gumpelzech*-ben $^3/_4$ kalapács vastagságu. Az *altárna* szintjén a *Dánielvágatból* hajtott vágat déli vájatvégén az ércz $^3/_4$ kalapács vastagságu az ellenlejtes éren. A többi fejtési pontokon az ércz mindinkább keskenyedik. A *vízakna* alatt szép az ércz, de csak fészkekben jön elő.

A vízkerék helyének kivágása még jó ideig elfogtartani, mert a közet igen kemény.

Legler rudas vízemelő gépe jól dolgozik, a vizet tartja, a lóerejü szivattyúktól ellehetett venni egy pár lovat.

A *Györgyvágattal* egy ellenlejtes telért ütöttek meg, mely jó alaku, és 1 — 4 latos érczeket tartalmaz; a keresztvágat tovább hajtatik, hogy megvizsgáltassék valjon ez-e a telér főlapja?[1])

Minthogy a termelés értéke nem volt elegendő a költségek fedezésére, a kincstári pénztárak pedig üresek voltak, és ellátmányt nem adhattak; azt vélték, hogy ha *Felsőbiebertárnán* a fejtő személyzetet szaporitják, a helyzet talán jobbra fordúl; megszüntettek tehát *Mátyástárnán, Finsterorton, Szt. Háromság altárnán, Dánieltárnán* és *Jerubintárnán* némely munkálatokat, és a munkásokat *Felsőbiebertárnára* utasitották az érczfejtéshez.[2])

1628 deczember 30-án jelenti a bányamester, hogy a *kothige Stollwandon* az ércz $1^1/_2$ és $^3/_4$ kalapács vastagságu, de igen kemény a közet; a keresztéren az ércz $^1/_2$ kalapács vastagságu és szép; a *Dánielvágatból* dél felé most nem dolgozik senki, mert az ércz nagyon szórványos. A *mélységben* a talp alatt a keresztéren 3 szivattyú működik, az ércz szép, de csak fészkekben jön elő; a régibb hagyatékok már levannak fejtve. A vízkerék helyén az ércz már lemiveltetett, de a kerék helye még nem készült el egészen.

Karácsonyra két fizetést kellett volna adni a bányászoknak, de mivel csak egyet adhattak, ők azt sem fogadták el. Egy héttel később azután megkapták mind a két fizetést.[3])

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

Selmeczről ez évben 10,049 márka és 30 pizet ezüst szállíttatott Körmöczre.[1])

Végre elkészült a vízkerék helye, és 1629 márczius 16-án megbízatott Legler Péter gépész, hogy a kivágott helyre egy $5^1/_2$ öles vízkereket építsen be a szivattyúkkal együtt 660 frtért.[2])

1629 április 11-én ujra szabályoztatott az érczek beváltásánál követendö eljárás, és elrendeltetett, hogy minden beváltmányi tételből próba vétessék és megpróbáltassék a kamarai kémlő műhelyben még akkor is, ha a beváltató saját terményét saját kohójában akarja olvasztani. Egyszersmind meghatároztatott, hogy hány rümpel ércz vétessék egy mázsára.

E meghatározásoknál igen kedveztek a kohónak, különösen a szegényebb érczeknél, amint a következő összeállitásból kitetszik.

(Egy mázsa = 120 font)

	Egy mázsára számittatik rümpel	Ennek valóságos sulya
	szám	font
A legjobb simplércz	3	123
A legjobb vájárércz	3	123
Középszerü vájárércz	$3^1/_2$	143
Szegény vájárércz	$3^1/_2$	129
Ólmos szemeltércz	$3^1/_2$	143
Dara és homok	4	124[3])

A víz a bányában mindég több és több gondot adott. 1629 július 23-án irta Wenger Mihály selmeczi kir. pénztárnok a körmöczi alkamaragrófnak, hogy *Felsőbiebertárnán* igen sok a víz, és a bánya fenntartása nagyon sokba kerül, kér Körmöczről vagy Beszterczebányáról 4 ácsmestert, mert a selmecziek nem győzik a munkát és a rossz levegő miatt elbetegesedtek.[4])

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[2]), [3]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[4]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

Ez évben Körmöczre 11,364 márka 39 pizét ezüst szállittatott.[1])

1630 január 16-án próba tétetett, valjon a rudas gép, vagy a lóerejü gép emel-e több vizet? És úgy találtatott, hogy a rudas emelő gép az összes víznek $^2/_3$ részét, a lóerejü pedig $^1/_3$ részét húzza, az utóbbihoz 6 ló elegendőnek találtatott. Minthogy a fenyőfa rudazat gyakran törik, javasoltatott bükkfa rudak alkalmaztatása, és elhatároztatott, hogy a szivattyú-kezelők megeskettessenek.[2])

1630 január 24-én nagy szerencsétlenség történt, Kramer és Kohut bányaácsok midőn reggel az aknába beszállottak, a kötél elszakadván, az aknába zuhantak és szörnyet haltak.[3])

1630 február 18-án főbejárást tartottak a kincstári és társulati tisztek, és következőket jelentettek.

1. *Érczfejtés:*

A *kothige Stollwand* szintjén mely a *Bieberaltárna* felett 18 öllel magasabban fekszik, 3 csapatban 11 ember dolgozik.

A *vízkerék helye* mellett dolgozik 12 ember.

A *mélynyilámon* dolgozik 8 ember, e nyilám csak 12 öllel fekszik mélyebben, mint az *altárna,* innen a vizeket a fölszinti rudas vízemelő gép emeli az altárnára. De mivel a fejtés még e szinten alul is terjed, onnan kézi erővel emeltetik a víz, ami hetenkint 55 frtba kerül.

Az *ellenlejtes éren* dolgozik a *mély nyilám* alatt és felett 52 ember.

Tehát a fejtésen dolgozik összesen 83 vájár. Az ércz meglehetős, de a fejtések nagy része már csak maradvány.

2. *Föltárás:*

A *kothige Stollwand* szintjén feltáratik dél felé a telér érczesen, ezen kivül van egy fekükeresztezés, és a *dánielvágati* miveletek felett az *ellenlejtes éren* egy vájatvég a *Zipserörter* felé. Mindezeknek folytatása javasoltatik.

A *vízkerék helye* már annyira ki van tágitva, hogy a kerék beépitését megkezdeni lehet, csak 8 vájár dolgozik még a csapok fekhelyeinél, remélhető, hogy a kerék karácsonyig készen lesz.

---

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[2]), [3]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

A *felsőtárna* szintjén munkában van a vájatvég, mely az *altárna* szájától már 1,516 ölnyire áll, és a *Bieber telér* után észak felé hajtatik; folytatása javasoltatik.

Az *altárna* szintjén hajtatik a *györgyaknai feküvágat* a *siebengrubeni telér* felé; e vágattal egy ellenlejtes ér vágatott át, melyen 1 — 4 latos érczek vannak; valószinü, hogy az igazi telér már nem messze van, és javasoltatik folytatása.

Ugyane szinten feltáratik dél felé a *dánielvágati* ér, hogy vele az alsó fejtési mívelésnek levegőt adni lehessen.

A *mély nyilámon* a szivattyúk mögött feltáratik a fedüér északi irányban *Weidenakna* felé, a vájatvég jó kinézésü, de nem érczes. Ugyan ezen a szinten hajtatik egy vájatvég a szivattyúktól dél felé az *ellenlejtes éren* hogy az evésekkel lyukasszon; még csak 4 öl kivágandó.

Az *ellenlejtes éren* levő evésben az emlitett vájatvég ellenébe egy másik hajtatik, hogy a lyukasztás mielőbb megtörténhessék. Ezen kivül itt még egy vájatvég hajtatik meddő kövön keresztül légvezetés végett.

Az *ellenlejtes éren* levő *légnyilámon* hajtatik egy fedüvágat, és az ér egy vájatvéggel dél felé feltáratik; mind eddig meddő.

A *Nándorakna*, mely 1624 június 17-én kezdetett, mélyíttetik, és igen fontos vállalat.

E feltárási miveleteken összesen 62 vájár dolgozik.

3. *Javaslatok:*

A *mélynyilámon* a *Weidenaknától* egy fedüvágattal fel kellene keresni a fedüeret, és egy feküvágattal a feküeret.

Az *altárna* szintjén, mivel azon érczes ér, mely Gallison *Andrástárnájában* átvágatott, a *kórháztelér* fedüjében van, czélszerü lenne azt felvétetni, és meghatározni, hogy az *altárna* szintjén hol keresendő, és ha a pénz és embererő engedik, fel is kellene keresni, mert valószínű, hogy e mélyebb szinten érczesebb lesz.

Mivel továbbá a *kórháztelérен*, melyet az *altárna* a 407-ik ölben vágott át, a régiek gazdag érczeket termeltek, czélszerü lenne az észak felé menő vágatot kitakaritani, és a telért tovább feltárni. Hasonlóképen tanácsos a *kórháztelért* e szinten dél felé is kitakaritani és feltárni.

A *kórháztelértől* 117 ölnyire átvágta az *altárna* az *alt-*

handlertelért, mely itt ellenlejtes. Minthogy a régieknek ezen az éren jó fejtéseik voltak, és a maradványok most is 5 – 7 latos érczeket mutatnak, czélszerű lenne ezt az eret is kitakarittatni, és tovább feltárni.

E telértől tovább a feküben 52 ölnyire átvágta az *altárna* a *wolfaknai* vagy *Valentinus eret,* mely észak felé csak 8 ölnyire táratott fel; jó lenne ezt még tovább is feltárni.

Ezen az éren délfelé a régiek hosszú vágatot hajtottak a *Wolfakna* alá, és tovább Siglisberg felé 400 ölnyire; e vágat, mely a régiek által *Einigkeiterbstollen* név alatt miveltetett, már be van omolva, de ismeretes, hogy ott még érczek maradtak; mivel azonban a *biebertárnai telér* a *Valentinus értől* csak 118 ölnyire van, és dél felé a *Rothapfelbaumer feküvágatból* még igen kevéssé vizsgáltatott meg, javasoltatik, hogy a *Biebertelér* Siglisberg felé feltárassék.

A *Biebertelér* előtt $14^1/_2$ öllel átvágta az *altárna* a *Kreutzschachter telért,* mely valószinüleg a *dánielvágati telérrel* ugyanaz; czélszerü lenne ezt az eret is bővebben megvizsgáltatni.

A *rothapfelbaumi feküvágat,* mely már 88 öl hosszú, szünetel egy idő óta, de mivel az egy fő keresztvágat, javasoltatik tovább hajtása. Régebben azt vélték, hogy e feküvágattal megfogják találni a *Rosenstrauch telért,* mely a felső szinteken gazdag ékesérczeket adott; e remény most már igen gyenge, hanem valószínü, hogy a keresztvágattal más feküerek fognak eléretni.

A *kreutzschachti értől* észak felé részint keresztezve, részint a telér után mérve a 186-ik ölben volt régebben egy lóerejü vízemelő gép. A lovakat ökörbőrbe varrva eresztették le az aknákon, és folyvást bent tartották a bányában. Ezen a helyen igen jó érczek voltak, melyek után a fejtés jó mélyre lehaladt. Ezek az evések ujabb időkig telve voltak vizzel, most azonban, mivel a fejtés a *dánielvágati ereken* már 36 ölnyi mélységre lehatolt, leapadtak itt is a vizek, és javasoltatik a régi evésnek ujra megnyitása, és annak az ellenlejtes érnek megvizsgáltatása, mely az érczet a mélységben állítólag elvágta, de valószinüen csak elvetette.

Eme régi evésektől 33 öllel tovább észak felé van a *vízaknai fedüvágat,* melynek 16-ik ölében egy telér vágatott át,

fészkenként mutatkozó érczekkel ; jávasoltatik további megvizsgáltatása.

E fedüvágatban a *Biebertelértől* a 10-ik ölben jönne le a *vízakna,* mely a fölszinről kemény közetben már 104 ölnyire lemélyittetett, és feneke csak 15 ölnyire áll az *altárna* felett. Javasoltatik az átlyukasztás, és a fedüvágat tovább hajtása, mert nem bizonyos, hogy a *dánielvágati telért* átvágta-e már ?

E fedüvágattól 10 öllel tovább észak felé van egy *régi emelke,* mely a 4 öllel magasabban fekvő *felső tárnára* vezet ; ennek a szintjében is van egy fedüvágat, mely 28 öl hosszú és a *zipserorti telér*-hez vezet, melyen régebben jó fejtések voltak; javasoltatik az emelke kitakarittatása, a régi evések megnyitása, és a *zipserorti telér* északi vájatvégének a *Dánielvágat* felé tovább folytatása.

A *vízaknai fedüvágat* mellett nem messzire van egy régi járgányhely, mely föl ér 4 ölnyire a *felsőtárna* szintjéig ; és e szinten van belőle egy feküvágat hajtva jó messzire, s a feküvágattal egy telér meg is üttetett, melyen Thailler András öreg bányász jelentése szerint jó érczek találtattak szórványosan. Javasoltatik, hogy a vágat ujra megnyittassék, és a telér megvizsgáltassék.

Van továbbá az *altárna* szintjén a *szivattyúk mögött* egy fedüvágat, mely a *fedü értől,* hol most az ércz termeltetik már 30 ölnél tovább hatolt a fedübe, és egy másik fedü eret és elért; ez ugyan meddő, de mivel vastag és lágy, javasoltatik megvizsgáltatása.

A *vízaknai fedüvágattól* a 194-ik ölben észak felé van a *János fedüvágat,* mely 36 öl hosszú, és már régóta szünetel ; evvel egy ellenlejtes ér is átvágatott, melyen ércznyomok voltak, mivel most már ismeretes, hogy az ellenlejtes erek a telért elvetik, szükséges lesz az ellenlejtes ért követve az elvetett telért kikutatni, és a keresztvágat vájatvégét is több fedü ér felkeresése végett folytatni.

Végre javasoltatik, hogy a *György feküvágattal* átvágott eret, melyen ércznyomok mutatkoznak, minél előbb megvizsgálják, és feltárják.

A *felsőtárna* szintjén hajtatott egy emelke a *légtárna*

felé, mely már be van omolva, de mivel ismeretes, hogy ott még érczek maradtak, és az emelke már nehány éve szünetel, javasoltatik, hogy az folytattassék.

Az *uj belne* szintjén czélszerü lesz a kereszt-értől a telért dél és észak felé feltárni.

A *weidenaknai fedüvágat* szintjén, mely 10 öllel fekszik a *felsőtárna* felett, a fedüvágat 14-ik ölében egy jó alaku telér vágatott át, melyen ércz fészkek is találtattak. E telér feltárása észak felé most szünetel, javasoltatik folytatása.

A vizeket most a *fedü aknában* részint a rudas emelő géppel, részint lóerővel emelik az *altárna* szintjére. Czélszerü lenne e vizeket vagy 11 öllel még magasabbra emelni, hogy azután a bányában építendő vízkerekekre működhessenek, és úgy a lóerejü vízemelőt egészen abbahagyni lehessen. Ezt azáltal lehetne elérni, hogy a fölszinen még egy uj hajtó vízkerék és rudazat alkalmaztassék.

Látszik e jelentésből, hogy az akkori tisztekuek igen gyarló fogalmuk volt a gépek hatásáról, és ámbár már egyszer meghiusult a kisérlet, még is azt tervezték, hogy a magasabbra emelt vízzel hajtsanak egy vízemelő kereket!

Részesek voltak ekkor *Felsőbiebertárnánál:*

a kincstár	36	kukussal
Brennerszövetkezet	$72^1/_3$	„
Vichter János örökösei	$8^1/_3$	„
Frisowitz János	6	„
Wenger János	3	„
Khern Anna	2	„
Muner Fülöp	$^1/_6$	„
Lamer Lénárd	$^1/_{12}$	„
Wosinger János	$^1/_{12}$	„

A víz *a bányában építendő vízkerékre* a következő úton vezettetik:

A *Schmidtenrinn tárna* szájánál be 71 ölnyire a *Biebertelérig,* innen a telér után dél felé $58^1/_2$ ölnyire egy aknáig, mely a fölszinről a *Biebertárnai felsőtárnáig* 54 öl mély. A *Schmidtenrinn tárnán* az aknáig a víz 3 csöben vezettetik; az aknában 27 ölre lebocsáttatik a *felsőtárna* szintjére, és innen

ismét 3 csőben vezettetik a *Biebertelében* dél felé 439½ ölnyire a kerékszobáig.[1])

Igen valószinü, hogy e jelentésben minden fel van emlitve, ami csak némi reménységre jogositott, és valószinü az is, hogy az itt javasolt feltárásokat mind foganatositották volna, ha semmi akadály sem mutatkozik, és a termelés huzamosan oly magasságban tartható, a melyre ez évben emelkedett. Körmöczre ugyanis ez évben 40,703 márka és 40 pizét ezüst szállittatott,[2]) és e mennyiség főképen *Felsőbiebertárnán* termeltetett.

Az akadályok egyike a személyzettől származott; az utolsó években sok idegen, különösen tiroli bányász vándorolt be Selmeczre, hol nagy szükség vala vájárokra; a bennszülött bányászok nem jó szemmel nézték e bevándorlókat, kik közt igen sok iszákos és korhely is találtatott; ennek következtében gyakoriak voltak a véres verekedések, és a bányabírósági jegyzőkönyv telve van ez évben ilyen esetek megvizsgálásával és büntetésével, ezen kivül gyakran megesett az is, hogy a bünösöket egyik vagy másik főtiszt vette pártfogásába, ami egyszer annyira kihozta türelméből a bányamestert, hogy a következő kifakadást iratta a jegyzőkönyvbe: „bald strafft man zu viel, bald zu wenig, soll einer jetzt lieber ein Sauhirt sein, als ein Richter“. Fokozta ezeket az ellenségeskedéseket a katholikusok és lutheránusok között mindinkább kifejlődött gyülölség is.[3])

De nemcsak a munkások, hanem a tisztek között is nagyon elterjedt a fegyelmetlenség és rossz magaviselet.

1630 február 16-án letétetett Mattersperger Ruprecht felsőbiebertárnai bányaügyelő, mert reá bizonyúlt, hogy a bánya készletéből egy fél ökörbőrt a maga hasznára eladott.[4])

1630 február 25-én jelenté a bányamester a kir. pénztárnoknak, hogy Weindl Gáspár brenneri bányatiszt már igen sokszor nyilvánosan garázdálkodott részeg állapotában, és most ujabban nyilvánosan erőszakoskodván, a városi hatóság által bezáratott. A pénztárnok erre meginté a bányamestert, hogy

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.
[2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.
[3]), [4]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Weindl Gáspárt mint bányatisztet annál inkább pártfogása alá kellett volna vennie, mert ő hozta be ide a repesztőpor használatát, és ez által mind a városnak, mind a bányászatnak nagy hasznot szerzett; vígyázzon tehát a bányamester, hogy Weindl a főkamaragróf tudta és beleegyezése nélkül el ne itéltessék.[1])

1630 április 27-én megintette a bányamester a felsőbiebertárnai munkásokat, hogy egymásközt békében legyenek; a katholikusok és lutheránusok egymást ne szidalmazzák; érczdarabokat maguknál ne tartsanak, és kisebb perlekedéseknél a telepbíró határozatait kövessék.[2])

1630 június 10-én panaszkodtak a munkások az élelmi szerek drágasága miatt; egy véka (viertl) gabona 6—7 tallér, és az aprópénzt senki sem akarja elfogadni, mindenki csak tallérokat akar.[3])

1630 július 5-én bejárta *Felsőbiebertárnát* a bányamester, és úgy találván, hogy vájárok is alkalmaztatnak vízemelésre, a reményvágatok és feltárások pedig nagyobb részt szünetelnek; megintette a részeseket, hogy most, midőn a termelés jó, gondoskodjanak a feltárásokról, és inkább hagyjanak fel egy-két szivattyút a mélységben, a vízemelő vízkerék úgy is nem sokára elfog már készülni.[4])

A vízemelés bajainak elháritása végett még május 13-án megalkudtak Legler Péterrel, hogy *Antrástárna* alatt egy uj $5^1/_2$ öl átmérőjü vízkereket állítson fel, és annak rudazatát vezesse át a hegyen a *fedüaknáig,* az egész berendezésért kap Legler 2,400 frtot, és kötelezi magát, hogy ennek a rudazatos gépnek segélyével a vizeket mind felemeli az *altárna* szintjére, és a lóerejű szivattyúkat nélkülözhetőkké teendi.[5])

1630 október 27-én feljegyeztetett, hogy azoknál a bányáknál, melyeknél a kincstár és a Brennerszövetkezet részes, összesen 527 ember dolgozott a gyerekek és szivattyúhúzokon kivül; *Felsőbiebertárnán* pedig voltak ekkor alkalmazva:

érczvájár	114
kővájár	70
vájár legény (Lehrhäuer)	15
bányaács	19

---

[1]), [2]), [3]), [4]), [5]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

bányaács segéd	18
napszámos	5
csillér	19
csatlós	5
kovács	20
	285[1])

A termelés a következő évben is jó eredménnyel járt, 1631-ben Selmeczről 39,875 márka és 28 pizét ezüst szállittatott Körmöczre.[2])

1631 január 11-én történt az első sérülés a repesztésnél; Lorenz vájár Bélabányán sulyosan megsérült valószinüleg valamely elnemsült lyuknak kifúrása alkalmával.[3])

A fegyelmi kihágások és büntétek ez évben még gyakoriabbak, mint a múlt évben; az altisztek közt is több hűtlen ember találtatott, de csak igen enyhén büntettetett.

1631 szeptember 10-én 15 frtnyi birságban marasztaltattak el Prugger Mátyás és Jarosch István felsőbiebertárnai bányaügyelők, mert rájok bizonyult, hogy a szivattyúsok béreiből a kifizetés után nálok maradt összegeket nem ádták át a sáfárnak, hanem maguk számára megtartották.[4])

1631 szeptember 27-én pedig Tschech Mihály a felsőbiebertárnai érczválasztókra ügyelő bezáratott, mert reá bizonyúlt, hogy a házához épiteni való fát vitetett, s azt a bánya költségére számitotta.[5])

1631 november 16-án egy Plang nevü vájár, és Ruep nevü szénmérő Hodrus felé hazamenvén részegen össze vesztek, és Plang a szénmérőt kardjával keresztül szúrta úgy, hogy harmadnapra meghalt. A bíróság a gyilkost példásan akarta megbüntetni, de az urak kérelmére életének megkegyelmezett.[6])

Szeptemberben elkészült a bányába épített vízkerék is, 1631 szeptember 26-án megtekintette azt a bányabiró és Legler Péter jelenlétében konstatáltatott, hogy a kerék óránként csak 156 emelést tett, tehát perczenkint csak 2·6 emelést.[7])

Mind a mellett jól ment a dolog a következő év május

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[3]), [4]), [5]), [6]) [7]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

haváig, a rudas vízemelők és a vízkerék elegendők voltak a víz legyőzésére, és a lovakat nélkülözni lehetett. De 1632 május 3-án jelenté a bányamester, hogy a vizek a bányában igen megszaporodtak, a vízkerék igen lassan jár, mert kevés az erővize, a két rudas vízemelő sem győzi, és már 3 kézi szivattyút kellett be épiteni, melyeknek húzására csak nagy nehezen lehet munkást kapni. A víz a régi lóerejü vízemelőnél tört be a bányába, tehát a *fedüaknai* fejtésekből, és a mélységben levő legjobb munkahelyeket elöntötte.[1])

Természetes, hogy ennek következtében a termelés leszállott; 1632-ben Selmeczről 22,269 márka 22 pizét ezüstöt szállitottak Körmöczre.[2])

Ez évben kezdődött a vizzel való eredménytelen küzdelem, mely 16 évig tartott, és a Brennerszövetkezet bukását okozta.

1632 június 6-án a vízveszély tárgyában tanácskozás tartatván, elhatároztatott, hogy a *melegpataki tógát* (beim warmen pach) kijavittassék, és *Felsőbiebertárna* vájatvége észak felé folytattassék, hogy a *mohrertárna* vizét is felhasználni lehessen. Legler Péternek pedig meghagyatott, hogy nézze meg a *Weidenaknát,* mely már a *mélynyilámig* levan mélyítve: nem lehetne-e oda egy lóerejü vízemelő gépet beépiteni? A kézi szivattyúk hajtására vétessenek a munkások a kisebb bányáktól, zúzóktól, kohóktól a és fuvarosok közül, és a szivattyúsok napi bére 22 denárról 25 denárra felemeltessék; egyszersmind megengedtetett *Felsőbiebertárnán,* hogy a napszámosok (Langschichtler) műszakja is csak 8 óráig tartson.[3])

Daczára ez engedményeknek, a szivattyúsok csak nagy nehezen voltak munkában tarthatók; november 6-án egy egész csapat szivattyúhúzó záratott be, mert munkáját oda hagyta, mielőtt felváltatott volna.[4])

A munkások közt ez évben is fordúlt elő egy sulyos bűneset. 1632 június 26-án tánczmulatságot tartottak Lienpacher Gottfried házában, lerészegedtek, összeverekedtek, és egy meixeni vájárt agyon ütöttek. A tetteseket nem lehetett büntetni, mert megszöktek.[5])

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[3]), [4]), [5]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Ez év vége felé ullerstorfi Buchenberg György neveztetett ki főkamaragróffá, ez azonban soha sem látta a bányavárosokat és csak Bécsből igazgatta kerületét, a főkamaragrófot helyben a kerületben a körmöczi alkamaragróf Sockh János pótolta.[1])

A főkamaragróf távolléte, és az erélyes fővezénylet hiánya oly válságos időkben, minők bekövetkeztek, nagyban hozzá járult, hogy az ügyek mindég rosszabbra fordúltak, és az egész selmeczi bányászatot végveszélybe vitték.

A felsőbiebertárnaiakban egyébiránt meg volt a jóakarat mindenféle áldozatok tételére, és a mennyiben csak szóval megtörténhetett, többet is tettek mint szükséges volt; 1632 deczember 10-én kijelöltették *Felsőbiebertárna* számára még egy uj akna helyét, a meglevő fejtésektől dél felé; itt egy uj aknát akartak lemélyiteni, melyet *Felicitasaknának* neveztek; természetes, hogy e lemélyités csak jó szándék maradt, midőn a *Nándoraknát* sem tudták elég erővel ellátni.[2])

1633 január 1-én brenneri gondnokká Bieli Márton eddigi felsőbiebertárnai sáfár, helyébe pedig Printsch Mihály eddigi finsterorti sáfár neveztetett ki.[3])

1633 január 5-én igen felemelkedtek a vizek a bányában, mert a rudas vízemelő kerék a nagy hidegben igen rosszúl járt. Elhatároztatott, hogy a lóerejü vizemelő járgányok ismét helyreállíttassanak, és a vízemelést segitsék. Egyébiránt jelentetik, hogy az ércz bányában változatlanul jó és szép vastagságu, különösen a legmélyebb munkahelyeken.[4])

E természetes okból származott bajhoz azután még szerencsétlenség is csatlakozott; 1633 január 22-én reggel $6^1/_2$ órakor elszakadt ama tó gátja, mely a város és *felső mohr* felett feküdt, a nagy víztömeg a városra rohant, 3 házat teljesen lerombolt, sok udvart és pinczét beiszapolt, 5 ember is belehalt a lerohanó hullámokba.[5])

E szerencsétlenség következtében megszünt azután működni a bányába épitett vízkerék, mely ha lassan működött, de olcsó munkát teljesitett, s igy mindég nagy segitségére volt az üzemnek. A gátszakadás óta nem kaphatott erővizet

---

[1]), [2]), [3]), [4]), [5]) Selmeczi banyabírósági jegyzőkönyv.

a vízkerék, és a legmélyebb fejtési pontok, melyek a legjobbak is valának, állandóan elfúlva maradtak.

1633 április 18-án Lakner János királyi biztos elnöklete alatt tanácskozás tartatott *Felsőbiebertárnán*, hogy miképen lehessen a víz kihúzását biztositani. Konstatáltatott ez alkalommal, hogy a munkások azért nem akarnak vizet húzni, mert a bányaügyelők rosszul bánnak velök, őket ütik, verik, és sokszor kényszeritik, hogy 2-szer, 3-szor 8 órán át folytonosan vizet húzzanak. Határoztatott, hogy senki se tartassék egy 8 órai műszaknál tovább a bányában, és a felügyelőket meg intették, hogy a munkásokkal ne gorombáskodjanak. A határozat kimondásakor Printsch sáfár és Creutzhuber ügyelő nyiltan ellentmondtak a tanácskozmány véleményének, és nagy hangon azt állitották, hogy a szivattyúsokat jó szóval együtt tartani nem lehet, ezért megdorgálta őket a királyi biztos, és ujolag intette, hogy a határozat ellen eselekedni ne merjenek.[1])

A vízveszélyhez járult július havában a rossz levegő is, mert július 16-án nagy omlás történvén *Felsőbiebertárnán*, megszakadt a légforgalom.[2])

1633 augusztus 11-én ismét tanácskozás tartatott a tisztek és részesek jelenlétében, és miután tekintetbe vétetett, hogy a vizek naponkint szaporodnak, minden erőlködés daczára már 10 csapat munkahelyét elöntötték, és ezenkivül még a rossz levegő is akadályozza a munkát; elhatároztatott: hogy a vízemelés mindenütt, ahol ember erővel történt, abbahagyassék, és a mélységben dolgozott munkások abba az ereszkébe helyeztessenek át, mely 1627 augusztus 13-án víz miatt felhagyatott. A vízemeléshez az utolsó időben naponkint 164 ember alkalmaztatott; a termelés az altárna alatti fejtésekből az utolsó hétben 160—165 márkára ment.[3])

A felsőbiebertárnai vízveszély hire elterjedt egész Európában, és sok kalandos vállalatra adott alkalmat. Különféle vállalkozók jelentkeztek; ezek között Fermin Mazelet és Bosquet Niemesből Francziaországban azt az ajánlatot tették, hogy olyan gépet épitenek, melylyel az egész vizet fel lehet az altárnára emelni, és csak 12 ember kell hozzá műszakonkint, tehát 36

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

ember naponkint. Az ajánlat tetszett a felsőbiebertárnai társulatnak, és szerződés köttetett 1633 augusztus 24-én a francziákkal, mely szerint a gép felállitásának költségeit a társulat viselte, s ha a mű sikerül 6000 tallér jutalom igértetett Mazelet és Bosquet-nek; ha pedig nem sikerül, ezek kötelesek a költségeket a társulatnak vissza fizetni.[1])

Az iratokban sehol sincs megmondva, hogy milyen volt a francziák gépe, sőt Machoder beszterczebányai rézmüvest, a kire a gép kiállitása volt bizva, meg eskették, hogy senkinek sem fogja elárulni a mű szerkezetét. Egy szerződésből azonban, mely szerint 1633 szeptember 5-én Wardolott Zsigmond lakatos mesterrel megalkudtak, hogy a francziák gépe számára szükséges végnélküli csavar alaku csöveket 70 frtért megcsinálja, azt lehet gyanitani, hogy a francziák vízemelője egy archimedesi csavar vala; nem vesztettünk azonban vele semmit, hogy e találmány titokban maradt, mert nem sikerült. Szerencsére az határoztatott előlegesen, hogy a gép, mielőtt a bányában felállittatnék, a kamaraudvarban megpróbáltassék: a próba meg is történt 1634 február első napjaiban, de oly kevés vizet emelt, hogy a francziákkal kötött szerződést felbontani kellett.[2])

1633-ban uj kamaragrófot nyertek a bányavárosok, rabensteini báró Dietrichstein Gábor személyében, ki június 28-án megérkezett Selmeczre, és július 1-én fogadta a tisztviselőket és polgárokat.[3])

A vízveszély bajait nagy mértékben növelte a bányász személyzet fegyelmetlensége, mely a tisztek gyengesége folytán átalánosan elterjedt. A munkások ismét nyilvánosan kezdtek zavarogni; 1633 július 31-én összegyültek a selmeczi és hodrusi vájárok a *vöröskútnál,* és megesküdtek, hogy szilárdan együtt fognak tartani; azután lementek a városba Dr. Schlüssel és Stahel Zsigmond királyi biztosokhoz, és ezeknek előadták kivánságaikat: hogy a hús fontja $2^1/_2$ denáron adassék, vagy pedig megengedtessék, hogy akárki húst vághasson; továbbá, hogy a sör itczéje (Seidel) 1 denáron adassék. A város tanácsa

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

e felett 2 napig tanácskozott, és végre a bányamester javaslatára a munkások kivánságaiba beleegyezett.[1])

Az uj főkamaragróf nehány üdvös rendelettel kezdte meg működését.

1633 octóber elsején elrendelte, hogy az érczek ezentúl a bányánál megmázsáltassanak, és a munkásoktól nem rümpel számra, hanem suly szerint vétessenek át.[2])

1633 octóber 17-én pedig azt rendelte, hogy az érczvájárok pontosan kitartsák az ő 4 órai munkaszakjukat a bányában, és egymást a bányában váltsák fel, a szerszám nekik a bányába beszállíttassék és ott cseréltessék ki; a bányában minden vájárnak legyen egy elzárható ládája, melybe holmiját és szerszámát elzárhassa.[3])

A kedvezőtlen viszonyok közt a termelés ismét megapadt ez évben. Körmöczre csak 16,853 márka $47^{1}/_{2}$ pizét ezüst szállíttatott.[4])

Minthogy a francziák vízemelő gépe nem sikerült, 1634 február 16-án felemeltetett a szivattyúzók bére 20 denárról 23 denárra.[5])

1634 márczius 10-én Dietrichstein főkamaragróf rendeletére bejáratott *Felsőbiebertárna*, és jelentetik:

Érczfejtésen dolgozik a *mélynyilám* alatt levő talpmívelésben 24 csapatban 97 ember, a *mélynyilám* felett levő pásztákon pedig 8 csapatban 35 ember, összesen 132 ember. Az érczelőjövetel már régóta nem volt oly silány, mint most. A mostani mélymívelés csak egy éve hogy ismét munkába vétetett, mert az előbbenit víz, és rossz levegő miatt elhagyni kellett. A mostani fejtés ugyanaz, mely 1627 augusztus 13-án felhagyatott; érczpásztái nem oly dúsak, mint a múlt évben felhagyott mívelésé.

A víz a legmélyebb pontról 8 óránkint 23 emberrel
emeltetik . . . . . 12 ölre,
innen a bányában levő vízkerék szivattyúi emelik a vizet
a fedüaknai belnéig . . . . . 10 „

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[4]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[5]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

innen pedig a fölszinen levő rudas vízemelő kerekek
emelik a *fedüaknában* a vizet az *altárnáig* . . 16 ölre,
összesen 38 öl

magasságra. Javasoltatik, hogy a *Schmidtenrinntárna* még egy ereszke segélyével köttessék össze a *Felsőtárnával*, hogy az erővizet könnyebben lehessen a bányában levő vízkerékre vezetni; a tavak szaporitása is javasoltatik, hogy a kerékneк legyen mindég elegendő hajtó víze.

A föltárási munkákról jelentetik:

A *mélynyilámon* 2 ember hajtja a vájatvéget a régi lóerejű szivattyúk felé, és helyenkint jó érczeket tár fel. Javasoltatik, hogy észak felé a *Weidenaknánál* felkerestessék a fedüér.

Javasoltatik továbbá, hogy a *légnyilámon* a keresztér felkerestessék, és az evésekkel lyukasztassék a légcsere könnyitése végett.

A *Dánielvágatban* feltáratik a telér dél felé 3 emberrel, a közet kemény, és a telér most nem szép, de remélhető, hogy javúlni fog.

A *kothige Stollwand*, mely 18 öllel fekszik magassabban, mint az *altárna*, az utolsó időben szállitási nehézségek miatt szünetelt; javasoltatik, hogy a *fedüaknával* közvetlen közlekedés nyittassék egy keresztvágat segélyével, akkor a szállítás könnyebb leend, és a nyilámot, melyen valaha szép érczek nyeréttek, kilehetend takaritani.

A *Weidenaknából* 20 öllel az *altárna* felett van észak felé egy vágat, melyben ércznyomok találtattak; javasoltatik folytatása.

A *György feküvágat* már 93 öl hosszú, javasoltatik folytatása.

A *Nándorakna*, mely 1624 június 17-én kezdetett, most 12 emberrel mélyíttetik, javasoltatik folytatása, valamint a *vízaknáé* is, mely 9 emberrel mélyíttetik, hogy a lóerejü szivattyúknál volt evéseket ujra megnyitni lehessen.

A *Rothapfelbaumvágat* már 91 ölnyire hajtatott a Biebertelértől nyugat felé, most 3 ember dolgozik rajta, de a talputánvétel igen hátramaradt, javasoltatik, hogy ide még 3 ember alkalmaztassék.

A *kórháztelér*, mely az *altárna* 407-ik ölében vágatott át, most 2 emberrel kitakarittatik észak felé; minthogy ezen a teléren egykor („wie man sagt“) jó érczek voltak, javasoltatik a további kitakaritás.

A *Klingentárnán* dolgozik dél felé 3 ember, hogy a *Nándoraknával* lyukasszon, és annak levegőt hozzon.

A termelés volt márczius 4-én 211 márka, és a költség 1435 ft 70 d.
„ „ „ „ 11-én 139 „ „ „ „ 1301 „ 30 „ [1])

Kitetszik e jelentésből, hogy az elszakadt tógátot már helyre állították, mert e bányába épített vízkerék járt; a fejtés pedig egy régibb evésben eszközöltetett, melynek vizei most még legyőzhetők valának, ámbár előre látható volt, hogy nem sokára ide is átfog törni az a víz, mely miatt az előbbeni fejtést elhagyni kellett. Mélyíttetett ugyan a *Nándorakna*, és a *vízakna*, de ezek még az *altárna* felett állottak, és csak sok idő múlva érhették el a mélymívelések szintjét; ezért ezeknek az aknáknak a lemélyítése most nem volt olyan sürgös, ezek helyett czélszerübb lett volna a *Fedüaknát* vagy a *Weidenaknát* lemélyiteni a fejtések legmélyebb pontja alá, hogy a fejtésekből a vizeket mind az akna alá vezetni, és onnan lóerejü gépekkel kiemelni lehessen, hogy a vízemelés legköltségesebb része, a kézi szivattyúzás, megtakarittassék addigis, mig a *Szentháromság altárna*, vagy a *Kornberg altárna* a mívelések alá nem érkezik; ezek közül az altárnák közül kellett volna egyiket minden erővel siettetni, de ezek még messzire voltak, és mind a kettő gyenge erővel hajtatott, a vizek emelése ellenben kemény küzdelemmel folytattatott, mintha már minden meg lett volna nyerve, ha a vizek egyszermásszor a fenékig lehúzattak.

Megtörtént ugyan, hogy nyárban, midőn vízhúzókat semmiképen sem lehetett kapni, egyelőre abbahagyatott a kéziszivattyúzás, de mihelyt a téli idő közeledtével könnyebben lehetett munkásokat szerezni, azonnal megkezdték ismét a sisiphusi munkát.

1634 július 17-én munkások hiánya miatt abba hagyták a kézzel szivattyúzást. Az utolsó heti termelés volt ekkor a

---

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

talp alatti fejtésekből 105 márka, és az *altárna* felett a *Dánielvágat* körül levő fejtésekből 43 márka.[1])

1634 deczember 22-én ismét munkába vétettek az elhagyott szivattyúk.[2])

1634-ben csak 11,775 márka és 37 pizét ezüst szállíttatott Körmöczre.[3])

A munkások fegyelmetlensége, és a tisztek romlottsága ez évben sem javúlt; a kihágások napirenden voltak, és büntetésük oly módon foganatosittatott, hogy semmi javító hatása sem lehetett.

Igy panaszolta 1634 április 8-án Peuzerus Boldizsár tanácsnok és várnagy, hogy a várba zárt bányászok oda bort hozattak, nagy lármával dorbézoltak, az ő pinczéjét feltörték, a sört a hordókból kieresztették, és végre konyhájára csunyitottak.[4])

1634 november 7-én panaszosan feljegyezte a bányabíró, hegy midön ő az érczosztásnál a felsőbiebertárnai munkásokat felszólította, hogy maradjanak ott, mert velők beszélni valója van, reá nem hallgattak, hanem minnyájan elmentek.[5])

1634 deczember 17-én a vájároknak egy csapatja nagy lármával megjelent a kamaraudvarban, és azt kivánták, hogy azokat, kiket a városbíró, midőn Lissi házában mulattak, bezáratott, bocsássák ki. Matersperger Ruprecht vájár ez alkalommal azt mondta, hogy midőn ő nem régen Bécsben volt, ott neki megparancsolták, hogy a bányászok a városi hatóságnak ne engedelmeskedjenek. E beszéd miatt a bányabíró tiltakozást iktattatott be a jegyzőkönyvbe, de egyébként a vájároknak semmi bajuk sem lett.[6])

1634 szeptember 14-én értesitette a bányabíró a felsőbiebertárnai társulatot, hogy Rauchenpichler Jakab, Tailler András és Kreutzhuber Gábor bányaügyelők hamis felszámitásokat tesznek, különösen a szivattyúsok és vitlázók napszámait hamisan jegyzik, a sáfár Printsch Mihály pedig ezt tűri, és megengedi, a munkásoktól ajándékokat fogad el, és meg-

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[3]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[4]), [5]), [6]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

engedi, hogy munka alatt is dorbézoljanak. Az illetőket megintették, de egyéb bántásuk nem lett.[1])

1635 január 22-én megdorgáltattak a vájárok, mert a termelt érczet nagyon tisztátalanul választották.[2])

1635 február 26-án jelenti a bányabíró, hogy a mélymívelés, melyet a mult évi júliusban felhagytak, és mult évi deczemberben ismét munkába vettek, már kitakarittatott $5^1/_2$ szivattyú mélységre, és még csak $4^1/_2$ szivattyú van elfúlva. A munka folyamatban van kézi szivattyúkkal. Az érczfejtés többnyire maradványokból származik, csak 2 csapat érezvájár dolgozik eleven teléren.)

1635 octóber 20-án a főkamaragrófi hivatal administratora Sockh János körmöczi alkamaragróf a tisztekkel és részesekkel együtt kiment *Felsőbiebertárnára* és kijelentette az érczvájárok előtt, hogy mivel nagyon hanyagul dolgoznak, ezentúl nem 8 órai, hanem a bányarendtartás szerint 4 órai műszakokat fognak végezni. Erre a munkások igen kérték, hogy tekintve a bánya nagy mélységét, engedtessék meg nekik a 8 órai műszak, mert különben a sok ki s be szállás miatt tönkre mennek rövid idő alatt. Sok kérésre végre megengedtetett, hogy a műszak 8 óráig tartson, de a munkások megigérték, hogy a munkahelyen fogják egymást felváltani.[4])

1635-ben Körmöczre 14,296 márka és 41 pizét ezüst szállíttatott, tehát a termelés, a mult évihez képest emelkedett.[5])

1636 február 3-án panaszolja a felsőbiebertárnai sáfár, hogy csak 12 szivattyúhúzó jött a munkába, és hogy hasonló ok miatt a mult csütörtökön *munkába jött szivattyúsok egymásután 6 műszakon, tehát 48 órán át voltak kénytelenek vizet húzni.*[6])

Másnap kérte a bányabíró a városi bírót, hogy tiltsa el a farsangi bolondságokat, a mészárosok körmenetét, a libamarsot sat. e félét, mert ez által a nép elvonatik a munkától, és a szivattyúhúzók nem jönnek dolgozni.[7])

Április havában ajánlatot tett Winkler Herman krebsgrundi sáfár, hogy a szivattyúhúzók hiányán oly módon segít-

---

[1]), [2]), [3]), [4]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[5]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[6]), [7]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

senek, hogy minden egyes munkás 12 óráig dolgozzék egyfolytában. Ez ajánlat elfogadtatott, és Winkler vezetése alatt megpróbáltatott, de nem sikerült, mert a gyengébbek nem voltak képesek 12 óráig szivattyúzni. Az egész dolog tehát abba maradt, és ismét 8 órai műszakokban dolgoztak. Megbizatott ekkor Höfflinger Ehrenreich, hogy a Szepességbe menjen, és a szepesi gróftól vagy 150 embert kérjen a szivattyúk húzására.[1])

1636 április 24-én bizonyos Lehmann tett ajánlatot, hogy a szivattyúkat meg javitja. Az udvari kamara ez ajánlatra azt válaszolta, hogy Lehmann Bécsben is ismeretes mint tervkészitő, kinek kisérletei sokba kerülnek, de rendesen nem sikerülnek. A selmecziek azonban mégis szóba állottak vele. Lehmann ugyanis azt igérte, hogy a megelevő szivattyúkat úgy meg fogja javítani, hogy ahol most 4—5 ember szükséges a vízhúzásra, ott egy ember is elégséges leend. Megengedtetett neki, hogy kisérleteit a társulat költségén megtegye, de nem tudott a kivánt eredményre jutni. 1636 április 7-én tehát megkérdeztetett, valjon van-e még reménye, hogy czélt fog érni? Lehmann erre azt felelte, hogy „was die Facilitirung der Handkünst mit den Schürzen und Täschlen anbelangt" reménli, hogy nehány nap alatt jó eredményre jut. Erre mint végső határidő 8 nap engedtetett neki; de április 24-én a kamaraudvarban tett kisérlete tökéletesen meghiúsulván, nem engedték, hogy kísérleteit tovább folytassa.[2])

Hogy míben állott tulajdonképen Lehmann javitási terve, az sehol sincs megírva; hasonlóképen ismeretlen, hogy miben állott bizonyos Empl és Lackner gépe, mely 1636 szeptember 6-án próbáltatott meg a kamaraudvarban, de nagyon nehezen járt és csekély volt a hatálya.[3])

1636 octóber 5-én Arber Gáspár, tiroli pénzverőmester tett ajánlatot egy vízemelö gép felállitására, melyhez csak 2 ember lett volna szükséges; ennek a gépnek megpróbáltatását pártolta Montecuccoli gróf is; mindazonáltal a selmecziek már óvatosabbak lettek, és azt válaszolták Arbernek,

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

hogy mutassa he itten a gépet gyakorlatilag, s ha jó lesz, megfogják jutalmazni.[1])

Sok mindent megkísérlettek ez évben a selmecziek arra nézve is, hogy szivattyúhúzókat szerezzenek.

1636 május 8-án nagy küldöttség ment Hontmegye főispánjához kékkői Balassa Ferencz bárohoz, (kit a bányabíró jrnoka „Franz Balloschi Freiherr von Ploenstein"-nak nevez) és előadván neki a bányákban levő nagy víz miatt fennálló nehézségeket, kérte segítségét; Balassa báró megigérte nem csak segítségét, hanem azt is, hogy a Nádornál a többi szomszédos főispánokhoz és megyékhez küldendő rendeletet is fog kieszközölni számukra.[2])

Hogy egyébiránt a szivattyúzók milyen bánásmódban részesültek, kitünik Révay Ferenczuek Thurócz megye főispánjának egy leveléből, melyet a fökamaragrófi hivatal administratorához írt 1636 május 28-án. Révay írja e levélben, hogy az administrator sürgetésére ismét meghagyta lietavai ispánjának, hogy 50 erős embert rendeljen Selmeczre, és azokat neki előbb Blatnicza várában bemutassa; de e rendeletét nem lehetett teljesíteni, mert azok, kik legujabban Selmeczről visszajöttek annyira panaszkodtak, hogy ottan az igéret ellenére 8 óránál hosszabb ideig tartattak a bányában, míg csak egészen ki nem fogyott minden erejük, azonkivül pedig bérüket sem kapták meg egészen és átaljában annyira elkeseríttettek, hogy most az ő jobbágyai kijelentették, hogy készebbek örökös fogságot szenvedni, vagy pedig mindenüket elhagyni és kivándorolni a világba, mintsem hogy a selmeczi bányákba vizet húzni menjenek.[3])

1636 július 6-án tanácskozásra hitta össze a felsőbiebertárnai tisztviselőket Höher János brenneri könyvvivő, és előadta nekik, hogy minnyájok előtt ismeretesek a vízhúzás rendkivüli nehézségei, és a szivattyúzóknak nagy hiánya, mely miatt a bányában levő vízhúzókat 2- 3 műszakon át a munka mellett maradásra kényszeríteni kell; már két héttel ezelőtt javasoltatott, hogy a mély mívelés abbahagyassék, azonban a fökamaragrófi hivatal administratora még egy kisérletet akarván tenni,

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[3]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

különösen megbizható felügyelőket küldött, ezek egy hét óta mindent megtettek, a mit tehettek, de a vizet végképen a fenékig lehúzni nem tudták; a munkásoc pedig annyira kimerülnek, hogy a bányából kiérve összerogynak. Tekintve, hogy az ezüst van az emberekért, és nem az ember teremtetett az ezüstért, ez az állapot annál kevésbé tűrhető tovább, mert semmi haszna sincs, roppant költséget okoz, és a termelést mégsem teszi lehetővé; a Brennerszövetkezet hetenkint 1000 ftnál többet kénytelen ráfizetni felsőbiebertárnánál, és ezt már tovább nem győzi; kéri tehát a társulat nevében, hogy megadassék az engedély a vízhúzás felhagyására.[1])

E kérelem következtében bejárták 1636 július 11-én a mély mívelést Putscher bányamester és a többi tisztviselők, u. m. Jacobi Mátyás és Prayer János bányaesküdtek, Spielberger Kristóf bányabírósági írnok, Tailler Bálint és Schmiedt Pál királyi bányatisztek, Freiseisen Kristóf brenneri gondnok, Geyer Miklós Vichter gondnoka, Pichler Márton Wenger ügynöke és a sáfárok és felügyelők.

A víz által elnem borított mély mívelésben találtak 22 csapat munkást, kiknek termelésük 10, 5, 10, 5, 16, 13, 14, 22, 9, 8, 6, 7, 5, 6, 6, 5, 10, 4, 5, 4, 18 és 6 latos volt. A víz által elborított helyben ezelőtt 3 héttel 11 csapat dolgozott, kik 12, 20, 12, 16, 30, 24, 14, 16, 19, 10 és 28 latos érczeket termeltek.

A vízemeléshez szükséges a 13 nagy szivattyúhoz ($4^1/_4$" furattal) 35 ölnyi magasságra az *első mélynyilámig* műszakonkint 99 ember, és a 8 kisebb szivattyúhoz ($3^1/_4$" furattal) 19 ember, összesen 118 ember, tehát naponkint 354 ember. Hogy ezen erőt összeszedni lehessen, elvétettek a munkások *Mátyástárnáról, Finsterortról, Krebsgrundról, Bélabányáról,* a zúzóktól, kohóktól, szenelőktől, és fuvarosoktól; mindamellett nem lehetett elég szivattyúzót kapni, mert a ki egyszer a szivattyúnál volt, többé nem volt rá birható, hogy ismét ott dolgozzék. Mások is segítettek: így gróf Széchyné Murányból, báró Révay Ferencz Thuróczból, Illésházy, és mások; a megyék is küldtek embereket; de mindezek gyorsan kimerülvén elszéledtek, s így

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

szükséges volt, hogy a bányában levőket 4—5 műszakon át is, tehát néha 40 óráig is, benttartsák, miáltal még jobban kimerültek, és elidegenültek annálinkább, mert sok helyen a rosz levegő miatt sötétben kellett dolgozniok.

A bányabejárás napján a délutáni műszakba egy szivattyúhúzó sem jött, az éjjeli műszakra pedig csak egy. Igy tehát kénytelenek voltak felhagyni a vízhúzással mind addig, mig a *vízakna* és a *Nándorakna* kellő mélységre le nem mélyíttetnek, és ezekben lóerőre vagy vízerőre szivattyúk föl nem állíttatnak.

A *vízaknai* előmélyítésben a telér most is igen szép érczes. Ezen kívül egy régi talpalatti evést akarnak megnyitni, mely a *felső tárnától* 20 ölnyi mélységre az *első mélynyilám* alá hatolt, és régi jelentések szerint érczesen hagyatott el.

Ez után tehát csak a rudas vízemelő és a vízkerék szivattyúi fogják a vizet az *első mélynyilámról* emelni 16 ölre az *altárnára*.

Az administratortól küldött megbízható felügyelők jelentették ekkor, hogy a vizet lehúzhatták volna, ha a szivattyúsok rendesen megjelennek a munkába, de mivel a szükséges 96 ember közül 60—70, sőt 80 is kimaradt, s ezek helyett a bentlevők nagyobb részét kellett kényszeríteni a további bentmaradásra ; a munkások igen kimerültek, és a víz mindinkább emelkedett, a mihez még a rosz levegő is járult, és a szivattyúkon előfordult javítás, úgy, hogy kénytelenek kinyilatkoztatni, hogy a meglevő viszonyok közt a bánya szárazontartása lehetetlen.[1])

Ekként felhagyatván a mély mívelés, a termelés sem emelkedhetett, és ez évben Körmöczre 14,815 márka 11·pizét ezüst szállíttatott.[2])

Pedig az év elején még nagyon jó reménységgel voltak a tisztek ; egy főbejárásról, mely 1636 február 28-án tartatott, a következő jelentés maradt fenn.

Az *első mély nyilámnak*, melyről a víz a fölszinti rudas emelő géppel, és erővíz hiányában lőerővel emeltetik, vájatvége 80 ölre van délfelé a *Dánielvágattól*, úgy látszik, hogy a telértől

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[2]) Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

eltért, és azt a bal oldalban hagyta. Javasoltatik tovább hajtása az *Eisernseil akna* evései felé, melyekből a régiek sok érczet termeltek, de a vizek miatt, melyeket lóerővel kellett emelniök, mélyre nem mehettek. A vájatvégtől visszafelé 12 ölre van egy ereszke és emelke, melyben az ércz egy kalapács vastagságu, és mívelésre fenntartatik azon esetre, ha a mélymivelést abbahagyni kellene.

E nyilám felett 11 öllel magasabban van a *légnyilám*, melyben az ércz hasonlóképen igen szép.

Az *első mélynyilám* alatt 13 ölnyire van a *Sässig belne*, ennek vájatvége a vitlától 40 ölnyire van, és igen jó alaku. A *Sässig belne* alatt még 21 ölnyire terjed a talpmívelés.

A fejtések a *mélynyilám* alatt vannak, és 158 vájár dolgozik rajtuk, az ércz átaljában véve meglehetös.

A vízhúzásnál naponkint 279 ember szükséges a 13 kéziszivattyúhoz; a gépek 15 szivattyúval dolgoznak. Az *Eisernseil* és *vízaknai* evések kitakaritására még vagy 90 ember lenne szükséges. A *vízakna* már lemélyittetett az *altárnáig*, és igen meg fogja könnyíteni a szállítást, mert a mostani fejtésekhez legközelebb áll.

A *vízaknától* dél felé 300 ölnyire fekszik a *rothapfelbaumi feküvágat*, melyen 6 ember dolkozik; remélhető, hogy a *Rosenstrauchtelért* nem sokára el fogja érni.

A *kórháztelér*, melyet az altárna átvágott, és melyen régi hirek szerint sok jó ércz termeltetett, észak felé 70 ölre van kitakaritva, de a vájatvég még nem éretett el, és most rossz levegő miatt szünetel a takaritás.

A *kórháztelér* feküjében átvágatott *Althandlertelér* is kitakarittatott észak felé, a vájatvég 70 ölnyire van, a telér vastag, és 3--4 latos, de helyenkint 70 latos érczek is jelentkeznek rajta. Javasoltatik folytatása.

Ennek feküjében a *Steinernschacht*-on túl van a *Valentinustelér*, melyről a régiek föl és lefelé sok érczet nyertek, az északi vájatvég igen kemény, de érczes.

Húsz öllel az *altárna* felett hajtatik a *Weidenaknától* észak felé egy vájatvég, mely az aknától már 100 ölre előhaladott, a bal oldalban látható igen jó de vékony érczzsinór után. A vájatvégtől 20 öllel visszafelé van egy ereszke, mely-

ben igen jó ércz van, és 16 vagy 20 ember dolgozhatna, de most a vájárok mind a mélymívelésben dolgoznak, hogy a szivattyúzást felhasználják. Remélhető, hogy itt a főtében is jó fejtés lesz berendezhető.

A *Nándorakna* a *Fedüaknától* dél felé 70 ölnyire és jobban a fedü felé fekszik, most már 50 öl mély; a *Klingentárna* szintjén hajtatik egy vágat feléje légvezetés végett, de még 30 ölnyire van tőle.[1])

Ugyane bejárásról azt jelentették 1636 február 27-én Wenger Mihály kir. pénztárnok, és Schultz György könyvvivő, hogy *Felsőbiebertárna* most meglehetős jövedelmet ad, az érczek szépek a mélységben, csakhogy a víz igen sok, és annak kihúzására naponkint 280 ember kell, emberekben pedig nagy a hiány; javasolják ez okból, hogy Bars, Hont, Zólyom, Nyitra, Árva és Thurócz megyékben intézkedés tétessék, hogy 100 faluból egyszerre minden faluból 3 ember ide rendeltessék vízhúzás végett egy hónapra, s ezek azután más 100 falu emberei által felváltassanak. Naponkint 8 órai munkáért minden ember 25 denárt kapjon. Azt hiszik javaslók, hogy ha Ő Felsége e tárgyban az ottani nagyobb birtokosoknak, mint Széchy grófnénak, Illésházy grófnak, Révay Ferencznek, Esterházy Pálnak, és másoknak, külön megkereső levelet küldene, minthogy ezeknek jószágain erős testalkatu parasztok, és a vízhúzásra igen alkalmas juhászok (Wallachen) elegen vannak, az eredmény kielégitő lenne. Nem javasolják, hogy itten rabokat alkalmazzanak, mert ezek könnyen megszökhetnének, és a szabad munkások nem akarnának velök együtt dolgozni.

A termelést illetőleg kimutatják, hogy 1635 október elejétől kezdve 1636 február 23-ig, tehát 21 hét alatt termeltetett Felsőbiebertárnán összesen 11,220 márka $20^{1}/_{2}$ pizét aranyezüst, ennek értéke az arany értékével együtt márkánkint 10 frt, tesz . . . . . 107,820 frt — den.

bányaköltségek voltak ez idő alatt . .	42,281 frt	55 den.
kohóköltségek	10,525 „	— „
összesen	52,806 frt	55 den.
tehát brutto fölösleg	55,013 frt	45 den.

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

E fölöslegből azonban a kincstárra eső rész még eddig teljesen fölemésztetik a régi adósságok tisztázása által, azután a bányában is szükséges lenne uj fejtési helyeket megnyitni, ami szintén nagy összegbe fog kerülni.[1])

E szerint a kilátások az év elején igen kecsegtetők voltak, de nem valósulhattak. Egyéb szerencsétlenség is sok történt ez évben.

1636 január 2-án két fiú a *Klingentárnából* az aknába akarván beszállani, a hámnak egyik kötele elszakadt, s az egyik fiú az aknába lezuhant, a másik fiú is kifordúlt a hámból, de benne függve maradt, s igy megmenekült.[2])

1636 márczius 9-én Hagger Miklós bányaügyelő unokája egy vitlánál bele esett egy ereszkébe és meghalt.[3])

1636 július 14-én pedig Krül bányaügyelő be akart szállani a *Weidenaknába*, de alatta a hám istrángjai elszakadtak, és ő az aknába zuhanván, meghalt.[4])

Ez az év tehát minden tekintetben igen szerencsétlennek mondható, evvel kezdődött a Brennerszövetkezetnek tönkre jutása, mert ezentúl folytonos vesztességekkel küzdve, nem tudott többé uj erőre vergődni.

A következő évben 1637-ben, hiányozván a mély mívelés, Körmöczre csak 8,050 márka 15 pizét ezüst szállíttatott.[5])

Az udvari kamara 1637 május 20-án kelt rendeletével helybenhagyta, hogy a vízemelésre Selmeczen csak lóerő alkalmaztassék, ha más mód nincs.[6])

1638-ban egy tógát építtetett, de hogy hol? az nincs megnevezve.[7])

1638 május 17-én tanácskozás tartatván *Felsőbiebertárnán*, minthogy az ércz jelenkezése mindenütt igen silány, a termelés értéke a költséget nem fedezi, minden anyag megdrágúlt, a társulat részesei eladósodtak, és a költségeket pótolni nem bírják; határoztatott: hogy a *Nándor akna* és az a vágat a *Klingentárnán*, mely a *Nándor akna* felé hajtatik, valamint a

---

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[2]), [3]), [4]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[5]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[6]) Schmidt id. m. IV. 653. l.

[7]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Maria Sidonia akna üzeme is megszoríttassék, és mindegyiktől 6 ember elvétessék.[1])

Ugy látszik, hogy ez időben ismét hozzá fogtak a mélység víztelenítéséhez, mert az érczek a felsőbb szinteken kifogytak; egy jelentésben, mely 1638 június 15-én kelt, megemlíttetik, hogy az *első mélybelne* vájatvége a *Weidenakna* felé megujittatik, és ott helyenkint szép érczfészkek mntatkoznak.

A víz kézi szivattyúkkal az *első mélybelne* alatt 21 ölnyire tartatik, az itt levő fejtésekben 49 ember dolgozik, e míveléstől dél felé megnyittatott a *Leglersinken* is, melyben a vizet a bányában épített vízkerék tartja 27 ölnyi mélységben, itt 60 ember dolgozik érczfejtésen; az érczjelenkezése nem igen dús, de türhető.

Minthogy a *Sässigsbelne* az *első mélybelne* alatt 13 ölre fekszik, czélszerü lenne azt kitakaritani, és déli vájatvégét folytatni.

A *vízaknában* $1^1/_2$ ölnyi víz áll, a feneke ez aknának már 25 öllel mélyebb, mint az *altárna;* javasoltatik: hogy szárazzá tétessék, és tovább mélyittessék, hogy azután ez akna segélyével a felhagyott evésekhez jutni, és azokat víztelleniteni lehessen.

A *felsőtárna* észak felé hajtatik a *Biebertelére*n, mely könnyen dolgozható és kovandos; minthogy a *Neuhandelschacht*tól már 150 öl van kivágva a *Maria Sidonia akna* felé, javasoltatik folytatása.

A *weidenaknai fedüvágat* most szünetel, de minthogy az ezen vágatból nyitott teléren már sokszor szép érczek találtattak; javasoltatik: hogy a telér déli vágatvége ismét munkába vétessék.

A *rothapfelbaumi vágat* 90 öl hosszú és szünetel.[2])

A selmeczi bányamívelés tönkre jutását nagyon elősegítette a kincstár folytonos pénzszüksége; e baj nem most keletkezett, megvolt az már évek óta, és abból származott, hogy a selmeczi, körmöczi és úrvölgyi bányák minnyáján vesztességgel dolgozván, nem volt miből fedezni a költségeket, az udvari kamara pedig ellátmányt nem adhatott. A tisztek tehát kölcsönöket vettek fel ott a hol kaptak, és olyan kamat mel-

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

lett, a mint lehetett; eleinte egyik kölcsönnel fedezték a másikat, de végre mindég jobban bele jöttek a rengeteg adósságba, és a bányák rossz eredménye köztudomásu levén, az uj kölcsönök napról napra drágábbak lettek, és 1638-ban az udvardi kamara is hirét vevén a nagy adósságnak, megtiltotta, hogy kölcsönök vétessenek fel az ő tudta és engedelme nélkül. Ennek következtében rövid idő alatt kifogyott a pénz a pénztárakból.

1638 augusztus 30-án jelentették a selmeczi főtisztek, hogy pénzük elfogyott, és a legközelebbi bérfizetést nem tudják miből fedezni.[1])

Az udvari kamara e zavarok megvizsgálása végett Prandeis bárót küldte ki mint királyi biztost, mellé rendelvén Carphin Vilmos János számtanácsost. Prandeis báró nem volt szakértő bányász, hanem kitünő administrativ ismeretekkel birt, csakhogy természete rendkivül gyanakvó lévén, mindenütt csak visszaéléseket és csalásokat látott, és az egész alsó magyarországi bányakerület tisztviselőinek kezeléséről, különösen pedig a lutheranusokéról, oly sötét szinekkel festett jelentést adott be, hogy ha az mind igaz lett volna a mit ő ott megirt, akkor a tisztviselőket az ő csalásaikért és lopásaikért bátran fel lehetett volna akasztani.

Jelentésének *Felsőbiebertárnára* vonatkozó része lényegében a következő:

Felsőbiebertárnán volna ércz elég, csakhogy fémtartalma csekély, és a vízemelés és olvasztás költségei oly nagyok, hogy nincs haszon.

A vízemelés lójárgányokkal vagy emberekkel eszközöltetik, 24 óra alatt 48 ló alkalmaztatik, ami hetenkint 200 forintnál többe kerül. A járgány mozgatására már szivattyú nélkül is 4 ló szükséges. Carphin számtanácsos talált fel egy taposó gépet, melynek segítségével 12—16 ember ugyanannyi vizet emelhetne, mint most 48 ló. A gép mintája bemutattatott a felsőbiebertárnai gépfelügyelőknek, kik azt „ganz rationabel“-nek találták,

Bizonyos Bonvicin is talált fel egy vízhúzó gépet, mely jobb, mint a régiek, de 24 óra alatt 128 ember kell a hajtá-

---

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

sához, és nehéz annyi embert kapni ily fárasztó munkához, s még bajosabb őket a munkában megtartani.

Most egy *vízaknát* akarnak lemélyiteni az elfult fejtések alá, s azután egy vízkerékkel hajtott rudas szivattyúkat fognak oda állítani; Prandeis javasolja, hogy a rudas szivattyú Carphin gépével együtt alkalmaztassék.

A bányában felhagyatott egy fejtés, mert a vízemelés végett egy lóerejü járgány állott ottan, és „obwohl reiche Ärzt dorten zu verhauen gewest, die Gewerkschafft umb willen durch die Ross wann die sich (reverendo) gelert, sehr giftige Wetter in der Gruben verursacht, auch durch die Futterey über die massen viel Unziefer hinein zieglet, widerumb aufzulassen getrungen worden“.

Bonvicini találmánya nem érdemes nagy jutalomra.

Azon kellene igyekezni, hogy a kamara legyen *Felsőbiebertárnán* a főrészes, az igazgatás az ő kezébe jöjjön, és azután ő gondoskodjék a munkások élelmezéséről, és a bányákhoz szükséges anyagok beszerzéséről.

E végre megkellene venni a régi Rubigalli-féle házat Selmeczen, mely most egy öreg leányé: Hag Máriáé, és könnyen meglenne szerezhető. E házat könnyen átlehetne magtárrá alakitani, van mellette egy őrlő malom is, és vannak hozzá tartozó rétek és földek.

Az élelmi szereket a bajmóczi és lévai kincstári uradalmak szállíthatnák; ólmot lehetne kapni a Jassena mellett nyitandó bányákból; vasat szállithatna Rhonitz és Stájerország; a repesztőpor készítése végett pedig Carphin találmánya szerint lehetne salétrom-szérűket berendezni Beszterczebánya mellett, és ott termelni az évenkint 3500 frt értékü salétromot, mely az arany-választó műhelyben is használtatik.

Hogy a felsőbiebertárnai principalitásnak a kamarára való átruháztatása szükséges: ezt a következő okokkal bizonyítja Prandeis báró.

És pedig: mert az úrnapi számbírálatot az ünnep után következő reggel tartják, s nem az ünnep alatt. A bánya szerszámot nem leletezik évenkint. A kisebb részeseknek nem küldetnek meg az eredeti költség-számlák. A brenneri tisztek a gondnokkal együtt csinálják a heti költség-jegyzéket, de nem e szerint, hanem a

rovások szerint fizetik a munkásokat. A faggyút hetenkint, és nem naponkint adják ki. A kovács költséget hetenkint levonják a munkásoktól, és a tisztek maguknak tartják meg; igy be bizonyittatott Winkler Hermann által, hogy Remb János bányairnok 1626-tól 1629-ig 1204 frt 30 denárt tartott meg a maga számára, e miatt pedig megse büntették, sőt védelmezték a többi tisztek. A tisztek tetszésük szerint utazgatnak, és hivatalukat hónapokig elhagyják, de azért a fizetést rendesen felveszik. A nem-katholikusok javára adakoznak, de katholikus célokra mit sem adnak. A szegények számára rendelt adomány hónapokon át nem adatik ki. Nem vigyáznak a robbantókra, kik az omlásokban sok repesztőport haszontalanul ellővöldöznek. A robbantók tetszésük szerint mennek a bányába. A szén-felhasználást hamisan irják be, és saját hasznukra. A vas és aczél-felhasználást is hamisitják. A megvett vas árait hamisan irják be. A faggyú-felhasználás is hamisan jegyeztetik. A tiszteknek a bányák szorult viszonyai között is jutalmak adatnak. Tulságosan sok fa számíttatik a bányánál mint elfogyasztott. Tulságos az érczteknő- és érczkosár-fogyasztás, valamint a börfogyasztás is. A gépeknél nagy a faggyúfogyasztás. Még most is beszámitják az úgynevezett „Gegentheilung"-ot, mely a bányamester illetményeihez tartozik, de csak akkor lenne beszámítható, ha a bánya jövedelmezne. Rendkivül nagy a tűzifa fogyasztás. A tisztek sokszor vendégeskednek, és pedig a katholikusok bosszantása végett rendesen péntek napokon. Különös géprudazat-faragók tartatnak, pedig e rudakat közönséges ácsok is készithetnék. Az akna-kötelek nem mázsáltatnak meg pontosan az átvételkor. Olyan anyagok is elszámoltatnak, melyek sohasem jöttek a bányához. A szombati fizetések alkalmával a tisztek vendégeskednek. Felesleges tiszti állomások állíttatnak fel, mint p. o. a fa-jegyzői állomás, melynek teendőit azelőtt bányaügyelök látták el. A költség-jegyzék szerkesztésekor nincs semmi ellenőrködés. Becsületes szolgák megbüntettetnek, a csalók pedig pártoltatnak. A fő-részes magán utazási és háztartási költségeit a többi részesek fizetik. A társulat szolgái arra tanittatnak, hogy csak a fő-részes érdekében működjenek. A társulat szolgái sok éven át eskü-tétel nélkül alkalmaztatnak. A császár tekintélye megsemmisíttetik. A

kézi példányok kiosztása ügyében tartott vizsgálat is bebizonyitotta, hogy a fő-részes tekintélye mindenki előtt nagyobb, mint a császáré. Még a császár nevét is elhagyják, és a fő-részesével cserélik fel az aknák és bányák elnevezésénél. A császári biztosok által kifogásolt, és régebben titkosan elszámitott költségek most nyiltan számoltatnak el. Az özvegyek és árváktól elvonatnak a nekik járó illetmények. Az ő saját papjuk nyiltan megdorgálta őket a templomban a lopás és csalás miatt. Üldözik a katholika hitvallást. A császár csak olyba vétetik, mint akármelyik más részes: pedig a kincstárnak van 36 kuksza, a Gienger-örökösöknek pedig $36^{633}/_{766}$ kuksza, a különbség tehát igen csekély; és még kisebb lenne a külömbség, ha csalfán nem jártak volna el; mert Gienger a ö anyjával Montecuccoli grófnéval megosztozkodott a kukszain, de ez titokban tartatik, hogy örökösei el ne veszitsék a principalitást. Ezen kivül pedig, midőn Roll Rudolf meghalt, az ő bányarészei, mivel örökösei nem voltak, a kincstárra kellett volna hogy szálljanak, a Giengerek azonban a részeket maguknak elsajátitották jogtalanul. Mind ezekért tehát, és végre a fent elősorolt visszaélések miatt megérdemli a mostani principalitás, hogy a bányák igazgatásától elmozdittassék. Hogyha az igazgatást a kincstár közegei veszik át, bizonyosan legalább 8000 forinttal lesz kevesebb a költség, és rövid idő múlva jövedelmessé fog válni a bánya; ellenben, ha változatlanul meghagyatik a fő-részes igazgatása, akkor nemsokára elpusztúl egész *Felsőbiebertárna.*[1])

És Prandeis báró jövendölése beteljesedett, nehány év múlva elpusztúlt *Felsőbiebertárna,* de a tönkremenés okát Prandeis báró nem fogta fel helyesen, és nem is foghatta fel, mert nem volt szakértő; ő csak az administratio hiányait látta, és ezeknek tulajdonitotta az üzem rossz eredményeit; pedig mint már több alkalommal rá mutattam, *Felsőbiebertárna* sülyedésének, és kikerülhetetlen elpusztúlásának oka *a helytelen és rövidlátó művelési mód volt.* A kezelés visszaélései és gondatlansága, a viszonyok általános mostohasága, és a kincstár pénzetlensége sittették a bukást, de a leggondosabb kezelés mellett sem lehetett volna azt megakadályozni a szokásban volt művelési mód mellett; mert átaljában a leg-

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

czélszerübb administratio is csak arra való, hogy megakadályozza annak elfecsérlését, a mit a bánya termel; de a termelés hanyatlását administrativ úton meg akadályozni nem lehet; a termelés emelését és állandósítását csak a mívelési mód okszerüsége és helyes iránya eszközölheti.

1638-ban Selmeczről 10,552 márka és 31 pizét ezüst szállíttatott Körmöczre.[1])

A mívelés a következő évben is folytattatott a megszokott mód szerint; a kincstári tisztek különösön azon voltak, hogy a mély mívelés eröszakoltassék; azon reménység lebegett mindég előttük, hogy oly dúsgazdag érczeket fognak felnyitni, melyek a végbetetlen nagy szükségnek véget vethetnek; egy szóval: minden reménységüket csak a szerencsébe helyezték; ez pedig igen bizonytalan és csalékony alap!

1639 november 5-én jelentette Steiffenegger Venczel körmöczi bányagondnok, kit a kincstár ez időkben a felsőbiebertárnai mívelés ellenőrzésével megbízott, hogy megnézte a mély mívelésbe betört vizeket, melyek miatt 14 vájárcsapatnak elkellett hagyni munkahelyeit, és azt véli, hogy ha komolyan hozzá látnak, 3—4 nap alatt ismét kihúzhatják a vizeket; amit tenni mulhatlanul kell is, mert a felsőbb szinteken kevés a fejteni való.[2])

Körmöczre ez évben 8,879 márka 16 pizét ezüst szállíttatott.[3])

Kachelmann János szerint 1639 szeptember 24-én Selmeczen erős földrengés volt, mely az épületekben és a bányákban is nagy kárt tett.[4])

Hogy a földrengés a bányákban is nagy kárt tett volna, annak semmi nyomát sem találjuk irataink ban, valószinű tehát, hogy a földrengés által csak az épületek szenvedtek.

Valószinüleg nem sikerült Steiffeneggernek sem a vizet a mélymívelésben tartósan lehúzva tartani, mert ő is a megszokott módhoz fordúlt, és egy régibb elhagyott evést nyitott meg. 1640 január 4-én kelt jelentésében megemliti, hogy miután az 1636-ban felhagyott mély mívelést ismét megnyi-

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

[2]) Kachelmann János, Das Alter n. d. S. d. n. B. 172. l.

totta, és belőle a vizet kihúzta, most szükséges az előmélyitès folytatása, és a munkahelyek kitakaritása, hogy az érczvájárok minél előbb megkezdhessék a fejtést.

Javasolja továbbá, hogy az érczvájárok munkahelyein meghatároztassék, hogy minden csapatnak mennyi érczet kell termelni, az érczválasztó asszonyok pedig a fémtartalom szerint fizettessenek. A vízhúzók és vitlások 12 órai műszakban dolgozzanak. A *vízakna* még 12 ölre mélyítendő függélyesen, és azután 10 ölre a teléren. A déli vájatvég tovább hajtandó. A *Sässig belnén* a keresztér feltárandó. A *Fedüakna* legalsó rakodója mindég tisztán tartandó, és az *altárna* csatornáira különös gond forditandó, hogy a víz az evésekbe vissza ne folyhasson.[1])

Ekkor azonban már végképen kimerülve lévén a Brennerszövetkezet pénzereje, bukása elkerülhetetlenné lett annál inkább, mert a kincstárnak sem volt pénze, és nemcsak hogy nem adhatott ellátmányt, de a maga költségeit sem fedezhette.

1640 január 18-án jelentette a bányabíró, hogy a felsőbiebertárnai kisebb részesek: Frisowitz, Vichter, Khern, Wenger János, Winkler és Harter a bányaköltségeket nem fizetik. Erre Sock János Administrator azt felelte, hogy a bányabíró járjon el velök a bányatörvény értelmében, és adja a rájuk eső érczeket a vájároknak.[2])

Január 26-án pedig Gienger Nándor Frigyes báró irta az administratornak, hogy mivel a bányák már több év óta nem jövedelmeznek, és a Brennerszövetkezet most hetenkint600—700 frttal kénytelen a költségeket pótolni, ő minden lehetőt megtett, hogy pénzt szerezzen, de sikertelenül; és mivel pénzt kölcsön már nem kaphat, a többi főrészesek pedig, kiknek pénzök volna, neki segíteni nem akarnak, ő már nem tud magán segíteni, és ötet ne okolják, ha a legközelebbi fizetés idején a munkások pénzt nem kapnak, és ebből baj keletkeznék. Erre az Administrator megintette Ehrenreutter Ágoston, Reutter Ulrich és Khayser Mátyás főrészeseket, hogy a közös pénztárba segítséget adjanak, különben a történendő kár rajtok fog megvétetni.[3])

---

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

[2]), [3]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv, és bányaigazgatósági levéltár.

E megintés ellen 1640 január 31-én tiltakoztak Ehrenreutter, Reutter és Khayser, és kimutatják, hogy ha a Brennerszövetkezet tagjai mindnyájan azon arányban járultak volna a költségekhez, mint Reutter és Khayser, akkor Gienger még 25,278 ftot, Ehrenreutter még 6800 ftot és Reul még 4570 ftot tartozik fizetni, mert a részek arányában esik akkor:

		fizetett	fizetendő
	forint	forint	forint
Gienger Nándor Frigyesre . .	47,863	22,585	25,278
Ehrenreutter Ágostonra . . .	26,153	19,273	6,880
Reutter Ulrichra	10,000	10,000	—
Khayser Mátyásra	5,000	5,000	—
Dr. Reul Jánosra	5,000	430	4,570
Összesen	94,016	57,288	36,728 [1]

Erre azután február 3-án Gienger tiltakozott, mert szerinte a közölt számitás nem helyes. Reutter és Khayser az ő összegeit nem mint költségrészt adták a közös pénztárba, hanem mint kölcsönt, és ezért kamatokat kapnak; egyébiránt Reutter nem is adott 10,000 ftot, hanem csak 9,002 ftot, igy tehát az egész számitás hibás. A részesek által adott összes kölcsön csak 54,761 ft 90 denárra megy, mely összeg ha a részek arányában elosztatik, akkor Giengerre és Montecuccoli grófnéra még 5294 ft 15 den, tartozás mutatkozik, de minthogy a grófné saját részeit köteles sajátjából ellátni, igy Gienger a maga részére nemhogy kevesebbet, de 3998 ft 77 denárral már többet adott, mint kellett volna.[2])

1640 február 8-án jelenti Wenger Mihály selmeczi pénztárnok az administratornak, hogy a bányában javúlt az ércz a *Sässig belne* alatt, de nincs pénze. Khayser Mártontól csak úgy tudott kölcsönt kapni, hogy a felesége is aláirta magát a kötelezvényre. A mult héten 154 ft 44 denárral maradtak adósok a munkásoknak, és ezen a héten ismét adósok fognak maradni, mert Khayser kölcsöne felmegy a Nyitrára küldöttek útiköltségeire és az ottani franciskánusoknak fizetendő kama-

---

[1]), [2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

tokra. Miután a munkásokat a szombati fizetésre biztatta, nem tudja, hogy miképen segítsen magán, mert itt nem képes 10 ftot sem kölcsön kapni. Kéri az Administratort, hogy segítsen rajta; február 21-én lejár a Lipthay kölcsönének határideje is, kéri hogy adjon az Administrator erre nézve is jó tanácsot.[1])

E kérésre azonban bajos volt felelni, mert az Administrator is hasonló szorultságban volt, ő se tudta, hogy mikép segítsen magán.

Az utolsó kölcsönöket a tisztek az udvari kamara rendelete ellenére ennek tudta és beleegyezése nélkül saját nevökre, és minden vagyonukat lekötve vették föl; midőn a selmeczi könyvvivő Schultz e tekintetben nehézségeket tett, és nem akarta elvállalni a kölcsönért a felelősséget, ezért a pénztárnok Wenger őtet kiszidta, és annyira összepereltek, hogy az Administrator se tudta őket kibékiteni.

Néha-néha megörvendeztette a tisztviselőket egy szép érczpéldány, melyet a bányából hoztak. Igy irja az Administrator 1640 márczius 1-én az udvari kamarának, hogy felsőbiebertárnán 11 öllel a *Sässig belne* alatt igen szép ércz jelenkezett, de nemsokára elvágatott egy kereszt-ér által; miután azonban a kereszt-ér áttöretett ismét megtalálták az érczes eret, de nem oly jó tartalommal, mint azelőtt; reméllik azonban, hogyha tovább feltárják, meg fog javúlni és tartós fejtésre alkalmas leend.[2])

De a remény nem teljesedett, és a pénz szüksége mindég nagyobb és nagyobb lőn.

1640 április 25-én irja Gienger báró az Administratornak, hogy miután az érztermelés mindég kisebb lesz, a költségek növekednek, a Brennerszövetkezetet pedig már 130,000 frtnál nagyobb adósság terheli, ő nem képes többé pénzt adni.[3])

Április 28-án bejelentette a Brennerszövetkezet főnöke Gienger báró a bányabírónál, hogy ők a felsőbiebertárnai vízemelésre több költséget adni nem fognak, mert nincs pénzük, és hitelüket már egészen kimeritették. Ismeretes, hogy midőn a mélység egypár évvel ezelött felhagyatott, a hetenkinti költ-

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

ség 2000 forintra rugott, most pedig 1600 frtot tesz; és ha mindjárt 300 márka is termeltetnék hetenkint, amit csak még nagyobb költséggel lehetne elérni, ennek értéke nem fedezné a bánya és kokó költségeit. Továbbá ismeretes, hogy a *vízakna* lemélyitéséhez vannak kötve a jövendő reményei, ámde alig múlik el egy nap is a nélkül, hogy a rudas vízemelőn valami ne törnék, ilyenkor a víz minduntalan ismét felemelkedik, úgy, hogy bizonynyára igen soká fog még tartani, mig a *víz-akna* az ő feladatának megfelelő állapotba helyeztetik, és a munka még sok ezer forintba fog kerülni; egyébiránt Legler a gépész, és az ő emberei, maguk is kételkednek, hogy gépük képes lesz-e a vizet még nagyobb mélységből is emelni, midőn ez már most is oly nehezen megy.

A többi részesek is megkérdeztetvén oda nyilatkoztak az ügynökök, hogy ők költséget nem adhatnak, de ha a kamara ellátmányt ad, készek a mívelést folytatni.[1])

A kamara azután egypár hétig még segített valahogy a bajon, a tisztek bámulatos leleményességgel tudtak pénzt szerezni minden kilátás nélkül, hogy azt valaha vissza fizethessék, mégis oly nagy volt bizodalmuk a bánya szerencsés jövőjében, hogy a legkisebb habozás nélkül kötötték le családjaik összes vagyonát, ha azáltal kölcsönt kaphattak.

Azonban ez nem mehetett igy sokáig; 1640 április 30-án irja Höher János a Brennerszövetkezet könyvvivője az Administratornak, hogy a munkások fellázadtak, s mert egész fizetésüket ki nem kaphatták, több mint 300 ember járkál a városban, és nem dolgozik senki. Attól fél, hogy a hét végén nem lesz semmi termelés, mert a víz is felemelkedett, mivel a rudasgép sokszor egymásután eltörött; most tehát jó tanács és segítség igen szükséges, és mivel a kincstár a társulatnak tartozik, kéri a tartozás lerovását, mert a társulat nem hozhat több áldozatot. Kéri, hogy az Administrator jöjjön Selmeczre, és hozza a dolgot rendbe.[2])

1640 május 18-án jelenti a bányabíró, hogy a felsőbiebertárnai részeseket összehivatta, és megintette őket, hogy költségeikkel adósok ne maradjanak, mert különben elvesztik

---

[1]), [2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

részeiket. Gienger és Ehrenreutter azt felelték, hogy a termelés értékét készek a bányára fordítani, de többet nem adhatnak. Khayser Mátyás azonban a maga és Reul nevében kinyilatkoztatta, hogy a költségeket fedezni fogja. A kisebb részesek igérték, hogy minden lehetőt megtesznek.[1])

A Brennerszövetkezet részesei azonban nem teljesitették igéretüket, de a kincstári tiszteknek sikerült valahonnan ismét pénzt szerezni, és ellátmányt adtak a hiányzó költségek fedezésére. Szükséges lévén azonban, hogy az ellátmány gyorsan visszatérittessék, a kincstári tisztek Foikh János fő aranyválatót és Kirschenhoffer Farkas szertárnokot küldték a Brennerszövetkezet irodájába 1640 május 21-én, hogy megkérdezzék, megengedi-e a Brennerszövetkezet, hogy a kamara által az utolsó fizetésnél előlegezett 695 frt 83 denár ellátmány a beváltandó érczek értékéből levonassék?[2])

Június 11-én válaszolt erre a Brennerszövetkezet nevében Höher János és Pestalutz Tobiás, hogy, mivel a kamara más bányarészeseknek sok éven át folytonosan ad ellátmányt, azt reménlették, hogy oly sok érdemet szerzett szövetkezettől, mint a brenneri, nem fogja olyan rögtön kérni a visszafizetést. A vísszafizetésre nézve egyébiránt határozott választ nem adhatnak, mert a fő részesek Bécsben vannak, hol Montecuccoli gróf azon fáradozik, hogy az őtet illető $^1/_4$ részt a kincstárnak átadja, kérik tehát, hogy az érczek lefoglalása elhalasztassék.

Később azután megérkezett Gienger báró, és a kamaraudvarban tartott tanácskozás alkalmával személyesen jelen lévén, beleegyezett, hogy addig, mig az udvari kamara a brenneri bányarészek megvétele tárgyában határozand, a kamara ellátmányt adjon, és a mélységben termelendő érczeket némi fedezetül átvehesse. Az altárna felett levő fejtésekből ekkor hetenkint csak 30 márka termelés volt remélhető.[3])

Evvel azután kivolt mondva a Brennerszövetkezet fölbomlása! E vállalat, melyet 1571-ben a bányászathoz értő éleslátásu emberek alapitottak, és a kincstár pártfogása alatt nagyra növeltek, fennállásának 70-ik évében megszünt részint tisztjei-

---

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[2]), [3]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

nek értelmetlensége és gondatlansága miatt, részint a szövetkező tagok egyenetlensége, rossz gazdálkodása, és a kincstár pártfogásának hiánya következtében. A Brennerszövetkezet felbomolván, a felsőbiebertárnai társulatban a kincstár foglalta el a Gienger család részeit, s igy minden ügyekben döntő befolyást gyakorolhatván teljesedett Prandeis báró óhajtása; csakhogy e túlnyomó befolyással a költségek túlnyomó részének viselése is járt, és az ebből származó gondok nagyon lehűtötték a principalitás örömeit!

1640 június 9-én rendelte az Administrator, hogy Steiffenegger Venczel, Thailler Bálint, Hacker Jakab, Mitterberger Farkas, Pleszl Mihály, Schmiedt Farkas és Faschang *Felsőbiebertárnát* bejárják, a vizen felül minden munkahelyet megtekintsenek, és adjanak véleményt, hogy lehet-e onnan hetenkint 30 márka ezüstöt tartósan termelni? Azután nézzék meg a *vízaknai* mélyítést is, és számítsák ki, hogy mennyire kell abból hajtani a telérig, valamint azt is, hogy milyen mélységben fog a *fedü-* és *fekü-telér* együvé találkozni? Végre tekintsék meg a *Mátyástárnát* is, és adjanak róla véleményt.

A selmeczi pénztárnokot és könyvvivőt pedig utasitotta az Administrator, hogy, mivel nemcsak Gienger, hanem az összes felsőbiebertárnai részesek felajánlották az ő részeiket Ő Felségének oly feltétel mellett, hogy az adósságokat is átvegye, adjanak e tárgyban véleményt.[1])

1640 június 16-án javasolta Wenger Mihály pénztárnok, és Schultz György könyvvivő, hogy, mivel a szivattyú-húzók most már a mezei munka közeledtével nehezen kaphatók, pedig minden műszakban 60 ember, tehát összesen 180 ember szükséges; jó lenne, ha a Palatinus megkéretnék, hogy a szomszédos megyékből minden portától 1—2 embert két hétre a szivattyúzáshoz rendeljen.[2])

Az Administrator meg is tette ez iránt a felterjesztést Eszterházy Miklós nádorhoz 1640 június 20-án.[3])

A Nádor e kérelmet teljesitve 1640 június 30-án felszólította Gömör, Zólyom, Liptó, Thurócz és Árva megyéket, hogy

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

egymást felváltva egyenkint 100 embert küldjenek Selmeczre vizet húzni.[1])

1640 július 5-én értesitette az administratort Zólyom-megye, hogy 100 embert küldött Selmeczre egy felügyelővel, és kéri, hogy bérük utalványoztassék, és egy hétnél tovább ott ne tartassanak.[2])

Július 9-én pedig Thuróczmegye értesítette az Administratort, hogy egy csapat munkást Selmeczre inditott.[3])

Látszik ezekből, hogy a megyékben nagyon megvolt a jó akarat és készség, hogy a selmecznieknek segitsenek, és a Nádor közbenjárása igen hasznossá válhatott volna, ha találkozik valaki, a ki azt a kis népvándorlást olyképen rendezze, hogy az emberek rendesen érkezzenek Selmeczre, és ott egymást felváltsák. De erre nem gondolt senki, s igy megtörtént, ami el nem maradhatott. Egyszerre, és pedig mindjárt eleintén, annyi sokan jöttek, hogy nem lehetett minnyájukat foglalkoztatni, a ki pedig nem dolgozott, az bért sem kapott, ezek tehát amint elfogyott eleségük, haza mentek, s ott azt a hirt terjesztették el, hogy nincs annyi sok emberre szükség; igy azután a legközelebbi héten már ismét nem volt elég munkás, és már július 25-én jelentette Koch Jakab a felsőbiebertárnai sáfár, hogy a víz a bányában mindinkább emelkedik, mert vízhúzók nincsenek; vízhúzásra naponkint csak egy—két ember jelentkezik, s azok, kik már a bányában vannak kényszerittetnek 6—8 műszakon át is folytonosan dolgozni, mi által annyira kimerülnek, hogy munkájuknak semmi hatása sincs, és a ki egyszer a bányából kiszabadúlt, az többé oda nem megy.

Ennek közetkeztében a vízhúzást abba kellett hagyni, és a mélység elfúlt.[4])

1640 október 15-én jelenti Wenger Mihály pénztárnok az Administrator sürgetésére, hogy a kivánt jelentést *Felsőbiebertárna* viszonyai felöl még mindeddig nem terjeszthették föl, mert miután a *vízakna* eléggé lemélyesztetett, és az átlyukasztás a telérre megtörtént, azt vélték, hogy a vizeket emberek

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[4]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

nélkül is kihúzhatják, de azt tapasztalták, hogy még egy lóerejü járgányt kell a szivattyúk húzására a vízaknába beépíteni; amit meg is tettek, áthordatván a *mohrer aknánál* használatlanul heverő lóerejü gépet; de e felállítással és áthelyezéssel sok idő telt el, és még csak ezentúl 2--3 hét múlva remélhető, hogy az elfúlt munkahelyek megtekinthetők lesznek.[1])

1640 október 28-án Gienger Nándor Frigyes báró 200 darab aranyat kér kölcsön az Administratortól, mert a várnagy „in der Au“ (Szent Antalban) sürgeti a tőle kölcsön vett 1000 tallér megfizetését, és avval fenyeget, hogy, ha e kölcsön neki azonnal vissza nem fizettetik, a korponai vásárról visszatérő selmeczi polgárokat elfogja, és bezáratja addig, mig kinem elégíttetik. Egyszersmind búcsút vesz Gienger kedves komájától, mert nehány nap múlva végképen elköltözik Ausztriába. Az Administrator erre sajnálkozva irta Giengernek, hogy kölcsönt nem adhat, mert magának sincs pénze.[2])

Ez időben még a törökök is kezdték szorongatni a bányavárosokat; 1640 június 21-én meghódolt a törököknek Siglisberg, október elsején pedig Bakabányát égették fel a törökök.[3])

1640-ben Selmeczről csak 7,242 márka és 38 pizét ezüst szállíttatott Körmöczre.[4])

1641 január 5-én Steiffenegger Venczel, Schmiedt Farkas és Pauer Mátyás jelentést tettek a felsőbiebertárnai viszonyokról.

Elmondják, hogy mult évi deczember 8-án a bejárás után tanácskozást tartottak, és azután a *vízaknából* hajtott vágatot kitakarittatták, az evésekbe áttörtek, és ott két kéziszivattyút állítottak fel, melyekkel a vizet deczember 28-ig a fenékig lehúzták, és azóta ott tartják is. Meg kellene már most az előmélyítéseket ismét kezdeni, a törecset eltakaritani, és az érczvájároknak munkahelyeket készitени azon igyekezettel, hogy a két előmélyités közt levő telérközt áttörjék, s igy a vízhúzást és szállítást egyszerüsitsék; e czélra szükséges lesz még a *vízaknát* 12 ölre lemélyíteni, és azután az akna fenéktől 10 ölet kivájni a fedü-érig, és e szintben egy belnét rendezni be, mely az eddigi legmélyebb belne alatt 14 ölre lenne, és sok vitlá-

---

[1]), [2]), [3]), [4]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

zást megtakaritana. Ennek a belnének déli vájatvégét sem kellene hevertetni, mert dél felé összeszorítja ugyan a telért a hegygerincz, de valószinü, hogy azon túl a telér ismét jó és nemes leend.

A keresztér feltárását sem kell elhanyagolni, mert igen jó kinézésü, és az érczes telérekre vezet.

Szükségesnek találják továbbá, hogy a *Fedüakna* feneke, mely most tele van ócska fával és iszappal, kitakarittassék, és 11—12 ölre lemélyíttessék; ennek következtében a vizeknek egy része ide fog szivárogni, és a *vízaknai* gépek munkája kevesbedik.

Az érczvájároknak, és a szemelő asszonyoknak szakmányt kell adni az ércz tartalma szerint.

Jó lenne, ha a vitlások és vízhúzók 12 órai munkaszakban dolgoznának, mert most télen sem kaphatni elég munkást, hát majd még nyáron! — Jobban kellene őket fizetni, hanem azután jobban kellene rájuk ügyelni is, hogy kellően dolgozzanak.

A rendezést nem a bányában, hanem kint kellene megtartani még a beszállás előtt, és a beszállás után rövid idő múlva utánok mehetne a bányaügyelő, hogy lássa, valjon mindenki helyén van-e?

Az ácsoknak is szakmányba kellene adni a munkát, mert most sokszor igen hanyagok.

Az *altárnán* levő csatornákra különös gondot kell fordítani, hogy a víz vissza ne szivárogjon a mélységbe; a csatornákat, ha megromlanak, nem rongygyal, hanem mohával kell bedugdosni, mert ez nem rothad.

Végre szükséges, hogy a bánya gondnokává egy értelmes tapasztalt bányász neveztessék ki, és mellette szorgalmas bányatisztek és ügyelők alkalmaztassanak; mert most gondnok nincs, Weindl Gáspár az egyik bányatiszt öregsége miatt már nem igen járhat a bányába, Thailler pedig igen elvan foglalva a bányabírósági teendőkkel. A bányatiszti állomásra ajánlják Scharinger János bányaügyelőt, és helyébe ügyelővé Himmelreich Jánost.[1])

---

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

E jelentésből látjuk, hogy ekkor a fejtés az érczes köznek legdélibb részére szoritkozott, és hogy annak berendezésénél Steiffenegger már előre gondoskodott a vízemelés és szállítás megkönnyitéséről; csakhogy épen azért, mert a fejtés az érczes köznek legszélén forgott, valószinü vala, hogy eredménye igen változó leend.

Az udvari kamara ez évben hombergi Marienbaum Jánost küldte le biztosul; ez felszólílotta 1641 január 15-én a bányabírót, hogy mutassa ki, miképen jutott a kincstár a Brenner-szövetkezet nehány részeihez *Felsőbiebertárnán?*

Erre január 17-én jelenté a bányabíró, hogy a múlt évi június 11-én tartott tanácskozmányban beleegyezett a Brenner-szövetkezet, hogy az adandó ellátmány némi fedezetéül a termelés a kincstár számára lefoglaltassék, és értékittessék. Hogy pedig a Gienger- és Ehrenreutter-féle felsőbiebertárnai részek miképen jöttek azután a kincstár birtokába, azt a kincstári főtisztviselők legjobban megmondhatják. A felsőbiebertárnai kisebb részesek rendesen fizetik a pótló költségeket.[1])

A selmeczi kamara heti bevételeit és kiadásait igen jól áttekinthetjük egy leszámolási ivből, mely 1641 február 9-ről fennmaradt; e szerint volt:

Bevétel:

A Körmöczi kamarától 64 m. 6 p. ezüstért apró pénzben	320	frt	90 den.
Ugyanattól az ezüstért járó tallérok helyett	216	„	— „
Ugyanattól a pénzverési fél haszon a fentebbi ezüst után	112	„	— „
Khayser Márton adott zálogra kölcsön . .	1200	„	— „
Eladott szertári anyagokért bejött	135	„	74 „
Összes bevétel	1984	frt	64 den.

Kiadás:

Bányamivelési költségek.

Felsőbiebertárna	1016	frt	37 den.
Ujbánya	139	„	68 „
Áttétel	1156	frt	5 den.

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

	Átvitel	1156 frt	5 den.
Mátyástárna	22	„	96 „
Finsterort	4	„	43 „
Bélabányai altárna	7	„	58 „
Thiergarten	14	„	65 „
Mohrer altárna	1	„	84 „
Kornberg altárna	2	„	98 „
Kehrling	17	„	44 „
Andrástárna	21	„	30 „
Jerubintárna	—	„	50 „
Unverzagt vasbánya	19	„	8 „
Stefultói zúzó	6	„	8 „
Olvasztási költségek	266	„	70 „
		1541 frt	59 den.

Bérek és fizetések:

Pater Schlegel Mátyás	10	frt	— den.
A pénztárnok fizetése	22	„	— „
A könyvvivő fizetése	11	„	60 „
Az ujbányai bányamesternek	1	„	50 „
2 bányatisztnek	7	„	60 „
1 kohótisztnek	3	„	80 „
Az esküdt kémlésznek és segédjének	3	„	— „
Az aranyválatónak	20	„	10 „
Az ezüstégetőknek	4	„	25 „
A szertárnoknak	2	„	85 „
Az esküdt próbatörőnek	1	„	35 „
Spielbergernek nyugalombér	2	„	— „
	90	frt	5 den.

Különfélék:

A válató műhelyben	9	frt	8 den
Az ezüstégető műhelyben	1	„	— „
Cureusnak januárra	15	„	— „
Közköltség	6	„	30 „
Szertári költség	5	„	80 „
Kápolna költségei	6	„	84 „
	44	frt	2 den.
Átvitel	1675	frt	66 den.

	Átvitel	1675 frt	66 den.
Hadi költség	9 „	25 „	
Utazási költségek	4 „	— „	
Tűzelő fa	2 „	5 „	
Beszerzett anyagokért	181 „	18 „	
Régibb tartozások törlesztésére	109 „	62 „	
Hiány a Khaysertől kapott 1200 ftnyi kölcsön összegből	2 „	88 „	
Kiadás összesen		1984 frt	64 den.

Ez adatok szerint a heti fizetést csak 1200 frt kölcsön felvétele mellett lehetett teljesiteni.[1])

Február elején megint nagyon szépek voltak az érczpászták a bányában, és a tisztek a legjobb reménységet táplálták, hogy a nyomorúságnak most már valahára vége lesz; de örömük ismét nem sokáig tartott.

1641 február 17-én betöltötte a királyi biztos az üresedésben levő állomásokat. Thailler Bálint, ki a bányabíró teendöit eddig ideiglenesen viselte, véglegesen kineveztetett bányabíróvá, Steiffenegger Venczel kineveztetett a kincstári bányarészek gondnokává, Haidt Jeromos bányabírósági irnokká, és Mitterberger Farkas volt ujbányai bányabíró, selmeczi kincstári bányatisztté; Weindl Gáspár is meghagyatott bányatiszti állásán.[2])

A királyi biztos, hombergi Marienbaum János 1641 július havában egybehivta a selmeczi, körmöczi és beszterczebányai főtiszteket, és a következő kérdésekre kivánt tőlük feleletet:

1. Egy részes, ki a rá eső költségeket nem fizette, mert a vizeket emeltetni nem akarta, egy évvel azután, hogy részeinek felhagyását kinyilatkoztatta, ugyane részeket eladhatja-e másnak? (ily módon akarta Gienger eladni a brenneri részeket.)

Felelet: nem.

2. Megegyezik-e avval, hogy valaki a nagy nehézségek miatt bányáját felhagyja, azon tette, hogy ugyanazon bányát másnak bizonyos áron eladni akarja?

Felelet: nem.

3. Ha valaki bányarészeit másnak eladni akarja, nem

---

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

kell-e ellőbb tudnia, hogy ez megveszi-e, és csak azután elhagyni a magáét?

Felelet: az egyszer felhagyott részek többe el nem adhatók.

4. Azon bányarészek, melyek után a költségek nem fizettettek, oda adhatók-e azoknak, kik a költségeket fizették?

Felelet: igen.

5. Azok a részesek, kik a vízemelési költségek nem fizetése miatt elveszítették részeiket, most midőn a vízemelés abbahagyatott, vissza vehetik-e részeiket?

Felelet: nem.

6. Az a részes, ki kinyilatkoztatta, hogy részeit a mélységben felhagyja, megtarthatja-e részeit a felsőbb szintekben?

Felelet: nem.[1])

E kérdések és feleletekkel rövidre foglalva kimondatott: hogy Gienger és Ehrenreutter, kik a költség fizetést a mult évben megszüntették, ennek következtében egyszerüen elvesztették bányarészeiket, melyeket most már el nem adhatják, arra szállván e részek, ki a költségeket helyettük fedezte, tehát a fenforgó esetben a kincstárra. E határozat kimondása szükséges volt, mert amint javúlt az érctermelés, akkor már megint kézszégesen hozzájárúlt volna mindenki a költségek viseléséhez; és régibb időkben nem is tett a kincstár ez ellen kifogást, az általa tett fizetéseket egyszerüen ellátmányoknak tekintette, és megelégedett vele, ha a jövedelemből vissza térittettek; de most más nézetek uralkodtak a kamaránál, nem úgy, mint 1570 körül, és a bányatörvény szigorú alkalmazása mellett joga is volt a kincstárnak, hogy a nagy erőfeszítéssel hozott áldozatnak egész hasznát élvezni kívánja.

A vízhúzásra nézve még 1641 január havában akadt megint egy uj vállalkozó, és az udvari kamara január 20-án értesitette az Administratort, hogy Puluscello Leander Velenczéből felajánlotta találmányát a felsőbiebertárnai vizek emelésére, és megengedtetett neki, hogy gépét saját költségén felépitse, s ha jól sikerül, nemcsak költségei visszatéríttessenek, hanem jutalmat is kapjon.[2])

---

[1]), [2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

Nincs nyoma az iratokban, hogy Puluscello tett-e valójában kisérletet az ő gépével; hanem a nyár kezdetével ismét megkezdődtek a vízemelési nehézségek is.

1641 augusztus 2-án jelenti Steiffenegger az Administratornak, hogy olyan kevés a vízhúzó, hogy nem képes őket minden munkaszak után felváltani. Bajmóczról csak 28 személy jött, s ezek közül is sokan betegnek jelentették magukat, s vissza mentek. A körmöcziek közül egy sem akar két műszakon át egymásután bentmaradni. Panaszkodik, hogy igen sok baja van ezekkel az emberekkel, és ha 1000 tallér fizetést adnának, sem kivánna mindég velök lenni. Ezen a héten még csak egy műszakban lehetett érczet fejteni! a mai műszakba egyetlen vízhúzó sem jött. A bányatiszt is beteg.[1])

1641 augusztus 12-én még jobban panaszkodik Steiffenegger a víz miatt; az érczfejtések felett egy ölnyi víz áll, azért kevés és szegény a termelt ércz; a Széchyné emberei haza mennek. s ha mások nem jönnek helyettük, meg kell szüntetni a vízhúzást.

Az Administrator azt remélvén, hogy ha távolabb vidékről hozat embereket, ezek nem szöknek meg oly hamar, kiküldött egy tisztet Lengyelországba, hogy vízhúzókat szerezzen. Ennek az intézkedésnek volt is annyiban eredménye, hogy Lengyelországból jött ember elég, söt fölösleges számban is, úgy hogy Selmeczen munkát nem kaphattak, s mivel csak a munkában töltött napokért kaptak fizetést, kénytelenek voltak rövid idő múlva haza menni.

1641 október 15-én jelenté Höflinger György besztercze-bányai pénztárnok, hogy midőn Bóczáról haza jött Beszterczebányára, vagy 100 embert talált azok közül, kiket ő nagy fáradsággal toborzott Lengyelországban, ezek most haza mentek, és beszélték, hogy szivesen Selmeczen maradtak volna akár egész télen át is, de nem adtak nekik munkát, hetenkint csak 1—2 munkaszakot dolgozhattak, s igy nem volt mit enniök. A bányaügyelők szivesebben alkalmaznak selmeczvidéki nőket a szivattyúknál, ők tehát haza mennek.[2])

1641 szeptember 20-án jelenti Steiffenegger, hogy a *Fe-*

---

[1]), [2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

düaknából a fedü-telér felé egy vágatot hajt, mely 24½ öllel mélyebb, mint a *Leglersinken*, reméllí, hogy ha e vágattal a telért megütik, a víz a fejtésben annyira meg fog apadni, hogy nem lesz szükség kézi szivattyúkra. Az utolsó heti termelés 133½ márka volt.[1])

A vizzel való küzdelem bajai azután gyorsan váltakoztak a pénz hiánya miatti gondokkal, és az érczek szegényedésén való aggodalommal.

1641 október 2-án jelenti Steiffenegger, hogy 2097 frt 36 denár kifizettetett a munkásoknak, de az érczvájároknak még 269 frt 79 denárral adósok maradtak, az ácsoknak és csilléreknek pedig két fizetéssel tartoznak és ezek már nem akarnak dolgozni. Ha az Administrator pénzt nem küld, minden meg fog akadni. A járgánylovak gazdái sem akarnak már dolgoztatni. Az ércz szegényedik; a kohóban pedig nincs szén, e miatt nem tudtak a héten olvasztani.[2])

Világosan kitünik e nehány sorból az egész kezelésnek szánalmas állapota.

1641 október 4-én jelenti ugyanaz, hogy a múlt heti termelés csak 88 márka lett; a víz a legmélyebb előmélyitésben ⅝ öl, a fejtő pásztákon pedig ½ öl magas; reméllí, hogy rövid idő alatt lehúzatik, és akkor ismét javúl a termelés.[3])

1641 október 8-án jelenti ugyanaz, hogy a pénz megérkezett, hanem se a pénztárnok, se a könyvvivő nem gondoskodik már semmiről; a pénztárnok nagy haragosan kiadta a pénzt, hogy tegyenek vele amit akarnak! Jószóval annyira vitte az érczvájárokat, hogy egy fizetéssel megelégedtek azon igéret mellett, hogy jövő héten megkapják a többit is. A lovas gazdák már a bányabírónál is panaszt tettek; Steiffenegger kiakarta követelésüknek egy harmadát fizetni, de azt nem fogadták el. A napszámosoknak fél fizetés adatott, s evvel most már harmadszor megelégedtek. Az ércz folyvást szegényedik, a heti termelés csak 81 márka.[4])

1641 október 31-én jelenti Steiffenegger, hogy az érczek nem akarnak javúlni, dél felé a telér agyagos és meddő lett, észak felé van még reménység, hogy ismét érczesebb lesz.

---

[1]), [2]), [3]), [4]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

E jelentésében Steiffenegger bizonyos Sturm nevü uj vállalkozóról tesz említést, ki uj szivattyúkkal tesz kisérletet; Steiffenegger nem sokat vár e kisérletektől és ez alkalommal bövebben kifejti nézetét a szivattyúk szerkezetéről átaljában. Azt véli, hogy a szivattyúk csekély hatásának csak az egyensuly hiánya az oka; az egyensulyt kell helyre allítani, akkor azután nem kell sok erő a húzáshoz. Ha egy mérlegnek mind a két karjára 10 mázsa van akasztva, és a két kar egyenlő hosszú, akkor az egyik karon függő sulyt egy ujjal is fel lehet emelni! Meg van gyözödve, hogy ha e szerint az elv szerint fognak egy szivattyút össze állitani, akkor az nagyon könnyen fog járni.[1]) Bizony homályos volt akkor még az eröműtan, és Steiffenegger nem találhatott olyan gépészt, a ki az ö elvei szerint állíthatott volna egybe szivattyút!

E bajokhoz csatlakozott azután a viz szaporodása. 1641 november 5-én jelenti Steifenegger, hogy azelött való nap nagy víz tört be a *Fedüaknai* vágatba, és az aknában 14 ölnyire fölemelkedett. Intézkedett, hogy egy uj lóerejü járgány állíttassék fel, mely 7 hét múlva készen lehet.[2])

1641 deczember 9-én jelenti ugyanaz, hogy az érczek megvastagodtak ugyan, és melyek 1—2 hét elött alig 2—3 ujnyi vastagok voltak, most 1 és $1^1/_2$ kalapács vastagságuak, de az ezüsttartalom igen alább szállott, úgy, hogy már minden reménységét elvesztette. A bánya heti költsége 1067 ft 44 den., a kohóé 223 ft 76 den., összesen 1291 ft 20 den. A *Fedüaknában* lehúzatott a víz az utolsó szivattyú-rakatig, és reménlli, hogy nemsokára bemehetnek a vágatba. Panaszkodik a pénztárnokra, hogy nem gondol a bányával.[3])

1641 deczember 21-én jelenti ugyanaz, hogy a *Fedüakna* vágatából a *Moszmesser* evésekbe lyukasztottak, melyekben most már nincs víz, és ha kitakarittatnak, a fejtés ott megkezdhető. Kéri az Administratort, hogy ne hagyja öket pénzsegítség nélkül, mert ha a munkások nem fizettetnek, senki sem fog dolgozni.[4])

1641 deczember 26-án jelenti Steiffenegger, hogy a fizetés nagyon izgalmas vala; az érczvájárok nem fogadtak el egy-heti fizetést, hanem az egész hátralékot követelték; két-

---

[1]), [2]), [3]), [4]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

heti fizetést akart nekik adni a pénztárnok, de ők hármat követeltek, s mivel nem kapták, azt mondták, hogy az administratorhoz mennek panaszra. Egyébiránt az egy-heti bér megszereztetett, mert a pénztárnok egy szöllejét 400 frtért, és az ezüstnemüjét 150 frtért elzálogositotta. Kéri, hogy egy főbejárás tartassék a további teendők meghatározása végett. Termeltetett az utolsó hétben 108 márka. A tartalom még mindég csekély, 36 próba között csak 2 van 15 latos, 14 latos csak 1, 12 latos 4, 11 latos 3, 10 latos 7, a többi 5, 6, 7, 8 latos. A *Fedüaknából* már be lehet menni a vágatba, most már ki kellene azt, és az evéseket takaritani, *de nincs aknakötél,* és kölcsön vagy hitelbe senki sem akar adni.[1])

Ez évben Körmöczre 10,448 márka és 35 pizét ezüst szállittatott.[2])

1642 első napjaiban főbejárás tartatván, a bejárók jelentéséből elég jól kivehetjük az akkori mívelés állapotát.

A jelentés szerint, mely január 4-én kelt, mindenek elött megtekintették a *Fedüaknát,* mely az *első mély nyilám* alatt 20 ölre lemélyittetett, és melyből az evések felé a fedübe egy vágat hajtatik; e vágat igen czélszerü, mert az evések, melyeket szárazzá fog tenni, 114 ölnyi kiterjedéssel birnak. és ha e vágat bevégeztetik, mire még 8—9 öl kivágása kívántatik, mind a szállítás, mind a viztartás igen meg fog könnyebbülni.

Hogy az elfúlva levő mély mívelésben milyen az ércz, azt ők nem látták, de azt hallották, hogy a *nagy szivattyúknál* igen kemény kőzet volt, és egy ellenlejtes ér az érczet elvágta; a *Leglersinkenben* pedig a telér egészen agyagos lett, és meddő; csak a feküben volna még egy hely, melyet „*schwartze Örter*“-nek neveznek, itt még ércz maradt.

Azután az *első mély nyilámon* mentek dél felé, és a vitlán le a *Sässigbelnére,* s itt megmérték a keresztéren hajtott vágatot, s azt vélik, hogy ez az ér elrontja a jó telért, és mivel észak felé döl, a mélység érczes közeit is mindinkább össze szorítja.

A fejtésben 40 ember dolgozik, az ércz jelenkezése középszerü.

---

[1]), [2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

A *vízaknát* jó lenne a telér után még 12 ölre lemélyíteni, hogy azután a kézi szivattyúkat mind nélkülözni, és a vizeket lóerővel vagy vízerővel emelni lehessen.

A mélységben meg kellene vizsgálni az *Eisernseil aknai* eret dél felé.

A *vízaknától* nyugat felé a *Bieber telérhez* hajtott vágat szünetelhet, a víz, mely vele megnyittatott, csatornába vezetendő.

A *Biebertárna* felett a *Felsőtárna* még 654 ölnyi hosszaságban fenntartatik, a *Maria Sidonia akna* szünetelhet, valamint a *Felsőtárna* északi vájatvége is, mert nincs reménység, hogy egyikkel is valami fejtésre méltót elérni lehessen.

A *Weidenakna* felső rakodója, mert ott már rég óta nem dolgoztak, nagyon töredezik; a víz vezetésére ott több gondot kell forditani, mert a fejtések 100 ölnél tovább terjedtek, és sok helyen a fedü és fekü is kivágatott.

A *kothige Stollwand*-ot is megtekintették; a *Gumplzeche*-ben 8 csapat dolgozhatna, a telér igen kemény, az ércz behintve, egy vájár hetenkint $^1/_2$ rümpelnél több érczet alig fog itt termelhetni.

A *Wosingersinken*-ben 3 csapat dolgozhatna; tovább dél felé, a kereszt ér mellett már igen levan fejtve a telér.

A *Dánielvágatban* dél felé 6 csapat dolgozhatna, a telér kemény, az ércz fészkekben és behintve.

E közekből, melyek az *altárna* felett vannak, keménységük miatt hetenkint 25 márka ezüst-termelésnél többet nem lehet várni, ennek értéke pedig alig fogja a költségeket fedezni.

Az *altárna* szorgalmasan fenntartatik.

Az *altárna* feletti érczek jövedelmet nem adhatnak, az *altárna* alatti köz pedig, amint feljebb emlittetett, az észak felé dőlő keresztér által mindinkább kisebb térre szorittatik, s minthogy a fejtésnek felsőbb 114 ölnyi hosszában sem volt minden jó; bizonyos, hogy a nagy vízemelési költségeket csak igen gazdag és bő érztermés fedezheti.

Megjegyzendő azonban, hogy az *ellenlejtes ér* észak felé feltáratik, és 8 nap elött 3 latost, most pedig 8 latos érczet tartalmaz, és eleven közbe menvén, ha netalán javúlna, egy uj érczfejtési helyre nyujt kilátást.[1])

---

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

Mig a bánya állapota néha jó reménységet ébresztett a kétségbeesettekben is, addig a pénzhiány mindég aggasztóbb módon növekedett, és az ebből keletkezett zavarok minden jóra való igyekezetet meghiúsitottak.

1642 január 9-én jelenti Steiffenegger az Administratornak, hogy az egész héten senki sem dolgozott, mert múlt szombaton nem kaptak fizetést igy tehát hiába húzták a vizet, és lesz ezen e héten legalább 1000 frt költség, termelés pedig semmi sem. Khayser Márton megigérte, hogy jövő szombatra ad kölcsön.[1])

1642 január 18-án értesité Palásty Pál hontmegyei alispán a selmeczi kamara főtisztjeit, hogy a nyitrai püspök a kölcsönének megfizetését rajtok exequálni akarja.[2])

1642 február 20-án Wenger Mihály selmeczi pénztárnok hivatalától felfüggesztetett, és utasittatott, hogy hátralevő három-évi számadásait minél előbb beadja. A felfüggesztés inditó okai: „weil er umb seiner üblen tractaments willen weder Credit noch Authorität bei dem Amt hat, noch demselben mit ichtetwas, wen ers auch aufbringen wüste, nit beispringen würde". És mert a számadásait elhanyagolja.[3])

1642 február 26-án tiltakoztak a kisebb részesek a bányabíró elött, hogy a kamara a fizetésekkel elmarad, ennek következtébeu a munkások nagyon hanyagul dolgoznak, és a költség szaporodik; ehez járúl még, hogy a kohókban nincs szén, s azt a kevés érczet sem tudják felolvasztani, a mit termelnek. Végre a részesek sem kapnak pénzt a beváltott ezüstért s igy ők kénytelenek azután a fizetést elhalasztani.[4])

A bányabíró bejelentette e panaszt, melynek alposságáról meggyőződött, az Administratornak, és kérte, hogy a pénzhiányból eredő bajokat elháritani segitsen.

Egyébiránt jelenti 1642 február 28-án, hogy a fedüvágat a *Fedüaknából* munkában van. A *nagy szivattyúknál* 3 csapat fejt érczet a maradványokból; ha a vizet lejebb húzni lehetne, itt még több ember dolgozhatna. Ettől dél felé „bei dem langen Rundbaum". ahol az elött a *kis szivattyúk* állottak, 9 csapat

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[4]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

dolgozik a fejtésen, az érczek nem igen gazdagok, itt még jó nagy eleven köz van a *Leglersinken*-ig és jó ideig lehetend fejteni. Tovább dél felé, ahol 1636-ban a 7 szivattyú állott, most egy csapat vájár fejt érczet; innen tovább dél felé van egy vágat az *Eizernseilakna* alá, hol 3 vájár dolgozik, az ércz 10—20 latot tartalmaz, de keskeny: a vájatvég még 58 ölnyire van az *Eisernseil aknától.*

A *vízaknától* dél felé 2 csapat dolgozik, és érczet termel, a *vízakna* pedig 6 emberrel mélyittetik.

A *Dánielvágat* vidékén a *kothige Stollwand* alatt 8 öllel 4 ember dolgozik a teléren dél felé, az ércz szép, de keskeny.[1])

A kisebb részesek ez időben igen hangosan kezdtek panaszkodni nem csak a fizetések elmaradása miatt, hanem az egész üzem-vezetés módja ellen is, melynél különösen kifogásolták, hogy elővágatok és reményvágatok nem hajtatnak.

Steiffenegger, mint az üzem intézője, 1642 marczius 12-én válaszol erre, és előadja, hogy a telér elszegényűlése minden esetre az isten büntetése; de nem áll az, a mit a kisebb részesek mondanak, hogy a telér a délről észak felé dőlö ellenlejtes agyagos ér által egészen elvágatnék, mert ámbár eleinte az agyagos érben csak 3 latos érczek találtattak, most már 11 latosok vannak benne. Továbbá azt állitják a kisrészesek, hogy előmunkálatok és reményvágatok nem hajtatnak; ez sem igaz; mert a *Fedüaknából* hajtott vágat elővágat, minthogy a viz levezetésére és a szállitás könnyitésére szolgál. A *Dániel evések* kitakaritása tulajdonképen remény-munka, hogy a mélyben elágazó telér jobban megvizsgáltassék. Az *Eisernseil teléren* is hajtatik dél felé egy reményvágat, és ha a *vízakna* még 12 öllel lemélyittetik, egy belnét lehetend dél felé hajtani belöle. Ezek mind reményvágatok; az igaz, hogy nem olyanok, mint a *rothapfelbaumi* vágat, és a *György fekűvágat,* s mások, melyekre oktalan bányászok sok ezer forintot kiadtak; de ilyen haszontalan kiadásokat és vállalatokat ő nem ajánlhat.[2])

1642 márczius 17-én jelenti Steiffenegger az Administratornak, hogy a szivattyúsok és napszámosok mind elakarnak menni ha fizetést nem kapnak.[3])

---

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

[2]), [3]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

Az Administratornak sikerült ez alkalommal a bajon segiteni, Ehrenreuttertől kapott kölcsön, és meghagyta 1642 márczius 17-én a tiszteknek, hogy e pénzt csak egyedül *Felsőbiebertárnára* forditsák, és arra vigyázzanak, hogy a kisebb részesek is beftzessék hátralékban levő költségeiket.[1])

Már fentebb emlittetett, hogy Hontmegye alispánja megintette a tiszteket, hogy a nyitrai püspök kölcsönét fizessék vissza, mert különben exequáltatni fognak; a tisztek ez esetet feljelentették az Administratornak, ez pedig az udvari kamarának, de ettöl még semmi válasz sem érkezett, Hontmegye alispánja pedig 1642 április 26-án ismét megintette a tiszteket, és fenyegette, hogy ha e hó végeig nem fizetnek, mindenüket lefoglalja. Az Administrator óvást tett ugyan a végrehajtás ellen, miután az ügy már Ő Felsége elé van terjesztve, és onnan fog elintéztetni, de az alispán Palásty Pál erre nem sokat adott, és kijelentette, hogy az ország törvényeinek engedelmeskedni köteles, és a lefoglalást végrehajtani kénytelen leend.[2])

Hogy azután megtörtént-e a lefoglalás, vagy pedig még a határidő letelte elött visszafizették a kölcsönt, arról nem maradtak hireink.

1642 május 19-én jelenti Schultz György pénztárnok az Administratornak, hogy a *Sässig belnén* szép ércz jelenkezik; a *vízaknai* rudas vizemelőknél, mind a kettönél törés történt, de már helyre állíttatott. A *Fedüakna* alsó része veszélyes, és elöbb ki kell javítani, csak azután dolgozhatnak ismét a vájárok a fedüvágatban; de ha ez keresztül töretik az evésekbe, nem valószínű, hogy a meglevő egy vízemelő járgány az egész vizet emelni képes legyen; kell tehát még egy lóerejü járgányt állítani fel, ami csak 4 hét múlva lesz készen.[3])

Schultz az Administratornak egy érczpéldányt is küldött megpróbáltatás végett, mert nem hisz a selmecznieknek. Május 21-én értesité Schultzot az Administrator, hogy a küldött érczpéldány 88 latot tartalmazott.[4])

1642 május 30-án Steiffenegger következőképen irja le a bánya állapotát

A *sässigbelnei* fejtés most 4 emberrel van ellátva; a

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[2]), [3]), [4]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

telér $1^1/_2$ kalapács vastag, melyben 2—3 ujnyi ércz-zsinórok vannak; csapása 3 óra kelet felé, és dőlése nyugat felé, a főtében a keresztér felé még eleven; e csapat alatt van még más két csapat 4—4 emberrel ellátva, és pünkösd után még 3—4 csapatot lehet ott alkalmazni.

Ezektől 20 ölnyire dél felé a *légnyilámban* van egy ér déli csapással nyugati dőléssel, ebben is láthatók ércznyomok; jó lenne ezt föltárni.

A *Dánielvágatban* most 2 csapat van 7 emberrel, a telér $1^1/_2$ kalapács vastag, rézkovandos ércz-zsinórokkal, de igen kemény; dél felé dolgoznak, és $^1/_2$ rümpelért kapnak 1 frtot.

Ezek felett 20 öllel van 4 ember, kik a telért megvizsgálják, már találtak egy 20 latos ércz-zsinórt.

Az *altárna* szintjén a *Dánielvágattól* 2 óra irányban dél felé még jó telér van a bányamester és bányatisztek szerint, de most be van rakva; meghagyatott, hogy kitakarittassék, és az ünnep után munkába vétessék a telér föltárása végett.

A *vízkerék-szobánál,* a *kothige Stollwandon,* és a *gimplzeche-ben* van 3 csapat vájár, kik a keménységük miatt vissza maradt régi hagyatékokat lefejtik, és $^1/_2$ rümpelért kapnak 1 forintot.

A *Weiden alatt,* a 7 *nagy szivattyú* mellett és alatta az evésekben, melyek most a lóerejü szivattyúkkal szárazon tartatnak, 6 csapat van 20 emberrel, kik régi hagyatékokon dolgoznak.

Tovább észak felé van egy vájatvég, mely a *Weiden* alá eleven kőzetbe nyomúl, és érczezel van behintve; jó lesz e vájatvéget 3 emberrel tovább hajtani.

A *Fedüaknában* nagy nehezen lehet a vizet egyenlő magasságban tartani, lejebb húzni nem lehetett, mert minduntalan tört valami a gépezeten; hanem, ha az ünnep után a második járgány is elkészül, akkor valószinüleg sikerülni fog a vizet egészen lehúzni, és a mélymívelést ismét munkába venni.

A mély pontokon, és a *vizakna* alatt most nem dolgoznak.

Az *Eisernseil*-nál 4 csapat van 50—60 ölnyire az *altárna* alatt a fő belnén, és a helyenkint maradt érczes hagyatékokat lemivelik; de minthogy eddig a meddő törecset az evésekbe elrakhatták, most pedig ezek már megteltek; szükséges egy

vitlát rendezni be, hogy a törecset az *altárnára* felhúzni lehessen; mert egy öreg vájár, Zipszer Máté azt állítja, hogy ottan a *vízakna* felé még érczesen hagyták el a telért.[1])

1642 június 2-án megindittatott az uj lóerejü járgány, és jól járt.[2])

De nem sokáig dolgozott jól az uj gépezet, mert már másnap jelentették, hogy a nagy fogaskerék fogai kitörtek, és a víz a Fedüaknában 2 öllel emelkedett; de reménllették, hogy Legler gépész gyorsan kijavitja a törést, és azután akadály nélkül fog menni a vízemelés.[3])

Ekkor egypár hétig minden rózsás szinben mutatkozott, az érczek szép tartalommal és bőségesen jelenkeztek, és a pénzhez jutás sem okozott nagy nehézséget, s úgy látszott, mintha egy ujabb szerencsés időszak venné kezdetét.

1642 június 8-án jelenti Schultz György az Administratornak, hagy Khayser Mártonnak már 3000 frttal adósok, de ő még tovább is hajlandó kölcsön adni. A napokban Khayser 12 márka szemcsézett ezüstöt adott be, melyet a könyvvivő, hogy neki kedveskedjék, 12 frtjával váltott be.

A bányában levő vízkerék mellett a *schwarze Örter*-nél szép vastag érczet nyitottak meg, mely 31 latot tartalmaz. A bányamester azt véli, hogy ott a telérnek nagy része még eleven.[4])

1642 július 31-én jelenti ugyanaz, hogy a *fedüaknai* vágattal belyukasztottak az evésbe, és még a lyukasztás elött érczet kaptak, mely $1^1/_2$ kalapács vastag; reméllі, hogy már most a heti termelés jelentékenyebb lesz.[5])

1642 augusztus 3-án jelenti Schultz az Administratornak hogy a munkásokat mind kifizette avval a pénzzel, melyet az Administrator küldött, erre a hétre még vagy 700 frt pótló költség lesz szükséges, azután valószinü, hogy *Felsőbiebertárna* megint fenntarthatja önmagát; mert a bányában az ércz mindenütt szép, és reméllі, hogy a hét végével vagy 300 márka lesz a termelés, különösen szép az ércz a fedüaknai áttörésnél, és 80 latot tartalmaz.[6])

---

[1]), [2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[3]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

[4]), [5]), [6]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

1642 augusztus elsején irja Steiffenegger, hogy miután a felsőbiebertárnai bánya napról napra mélyebb lesz, és költségei mindég növekednek annyira, hogy nemsokára már le nem győzhetők, szükséges lenne, hogy uj bányák nyittassanak, ami neki, ki gyakorlott Chiromanta, igen könnyü feladat, csak egy kis pénz, és a fölhatalmazás kell hozzá, hogy akarhol bányát nyithasson. Kéri tehát, hogy annyi pénzzel láttassék el, hogy feleségével és két munkással két évig megélhessen, és ez időre szabadságoltassék, hogy Stájerországban és Karinthiában uj bányákat kereshessen.[1])

Steiffeneggert igen nagy tekintélynek tartották Selmeczen, és tudományát nagyra becsülték, de még sem bíztak annyira az ő Chiromantiájában, hogy kérését teljesitették volna, pénzt nem kapott, és szabadságot is csak két hónapra nyert.[2])

1642 augusztus 18-án jelenti Schultz, hogy e héten csak 237 márka ezüst termeltetett, de az érczek legnagyobb része nincs feldolgozva, mert 600 kosárnál több jött ki a bányából, és csak 73 kosárral választottak. A *fedüakna* melletti ércz még mindég igen szép. A hitelezők tömegesen sürgetik a fizetést.[3])

Ugy látszik, hogy a pénzszerzés ekkor ismét nehezebbé vált, mert daczára a jó termelésnek, Schultz folyvást sürgeti az Administratort, hogy pénzt küldjön, sőt Selmeczen is ujabban kölcsön vesz.

1642 szeptember 29-én jelenti Schultz, hogy Khayser Mártontól kapott kölcsön 1000 frtot, és evvel megtarthatta a fizetést. A bányában minden a legjobb reménységre jogosit; a hol a legközelebbi időben az ércz megsilányúlt, ott mostan ismét igen szép és vastag. A *schwarze Örter*-nél szép ércznyomok vannak. A legmélyebb szinten észak felé a *Fedüakna* alá hajtott vágatban is mutatkozik ércz. A fedüaknai vágatban is reméllik, hogy nem sokára megint érczet kapnak, mert a vájatvég igen nedves. A *Weiden* alatt van egy ellenlejtes ér, melyből 4 ember hétfő óta 40 kosár érczet termelt, 50 latost. Ezen az éren 5 évvel ezelött elhagyták a munkát, mert víz miatt nehéz volt hozzá férni, csak két héttel ez elött

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

kezdtek ismét hozzá. Ez a pont az *első mély nyilám* alatt 15 ölnyire fekszik, és ez az ellenlejtes ér a mélységben még érintetlen; reméllik, hogy olyan nagyszerü termelést nyerhetnek belőle, mint 1629-ben à vízaknai ellenlejtes érből.[1])

De nemcsak Schultz, hanem a bányabíró is igen jó reménységet táplált; az ő jelentése szerint is igen jó minöségü volt ekkor az ércz a fejtésekben. Ő egyszersmind azt is megemliti jelentésében, hogy a *Fedüakna* már 5 öllel mélyebb, mint az *első mély nyilám* alatti fedüvágat, és tovább mélyittetik, hogy a telért elérje. Az emlitett fedüvágat, a 14-ik ölben érte el a telért, mely után észak felé már 9 öl kivágatott; a telér még nem érczes, de jó alaku.[2])

Ez időtől kezdve azonban rohamosan rosszra fordúlt minden a bányában; az utóbbi hetek jó eredménye a kialvó lámpának utolsó fellobbanása vala!

1642 október 6-án jelenti Schultz, hogy a bányában rossz levegő mutatkozik, melyet azonban egy lyukasztás által megjavítani reméllenek; de az ércz fémtartalma is rosszabb lett.[3])

1642 október 17-én jelenti ugyanaz, hogy az udvari kamara rendeletét, mely szerint minden tisztviselő fizetésének $^1/_4$ része azonnal a hadi pénztárba felküldendő, megértette; de nem tudja, hogy miképen teljesitse, mert annyi pénzt is alig tud kölcsön kapni, hogy a munkásokat fizethesse.[4])

1642 október 25-én jelenti ugyanaz, hogy a bányában az ércz mindenütt annyira megsilányúlt, hogy már nincs többé semmi reménységük, hogy a mélységben még valaha jó és tartós fejtést nyithassanak; kéri, hogy egy főbejárás tartassék a teendők meghatározása végett.[5])

1642 október 30-án a bányabíró következő állapotban találta a bányát: A *Fedüakna* mélyíttetett, és a fedüvágat alatt már 7 öl mély; javasoltatik folytatása; a fenéken van egy érczes ér. Minthogy a fedüvágattal megütött telér igen agyagos és meddő, javasoltatik, hogy a vágat még vagy 3 ölre a fedübe tovább hajtassék. A fedüvágat szintjében észak felé

---

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[3]), [4]), [5]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

a telér 14 ölre feltáratott, és a vájatvég kezd érczesedni, javasoltatik folytatása.

Az *első mély nyilám* szintjén a *Leglersinken* felé déli irányban 13 csapat dolgozik a fejtésen. Az ezüsttermelés most főképen innen származik.

A *Dánielvágat* alatt az *első mély nyilám* szintjén az ellenlejtes éren felfelé dolgozik 4 ember, a telér érczes.

A *Fedüaknától* 45 ölre dél felé van egy vastag keresztér, mely a fedü felé már 15 ölnyire megnyittatott; javasoltatik további feltárása a fedüerek felé.

A *vízaknában* most, midőn elegendő erővíz van, a fölszinti rudas vízemelő gépek és 8 ló elegendő a víz emelésére, ennél fogva 32 lovat el lehet bocsátani.[1])

1642 november 6-án jelenti Schultz az Administratornak, hogy a viszonyok a bányában, a mi az érczeket illeti, — nem javúlnak, de enyhült a vízveszély. A múlt hó végén megszüntették a *vízaknában* az egyik lóerejü vízemelőt, és 32 ló elbocsáttatott; a víz nem igen emelkedik; ezen a héten megkisérlik a másik gépet is szüneteltetni, hogy lássák, valjon nem lehet-e a vizeket egyedül a vízerejü szivattyúkkal a feneken tartani; ha ez sikerül, akkor még 32 ló válik fölöslegessé.[2])

1642 november 11-én jelenti ugyanaz, hogy a lóerejü szivattyúkat a *vizaknában* meglehet szüntetni, mert a víz oly lassan emelkedik, hogy 9—10 hét múlva is alig fogja elérni a fedüaknai vágatot. Pénz nincs, pedig már a múlt héten sem tarthatta meg a fizetést.[3])

1642 november 16-án ugyanaz nagyon panaszkodik, hogy a hitelezők nagyon sürgetik a fizetést.[4])

1642 november 29-én jelenti ugyanaz, hogy a költségeket annyira leszoritották, hogy ezentúl a kincstárra csak 677 frt 30 denár fog esni hetenkint; de ha ujabb ércz-fészket nem nyitnak, ezt sem lehetend fedezni.[5])

A tisztán administrativ szempontból tett megtakaritásoknak következményei ekkor sem maradhattak el; lassankint

---

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

[2]), [3]), [4]), [5]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

megtakaritották az egész költséget, s csak az volt a baj hogy egyszersmind megszünt minden termelés.

1642 deczember 2-án jelenti Schultz az Administratornak, hogy a bányában nem történt változás. Weindl Gáspár bányatiszt fölmérte a bányát, és azt mondja, hogy a fedü ér észak felé a fekü érrel egyesül, és ott egészen kiékül, mert igen vad kőzetbe jött, melyben nincs mit keresni. A keresztér *Bieberaltárnán* munkába vétetett, s Weindl térképe szerint legfeljebb 6 ölnyi kivágás után egy telért fog elérni.[1])

1642 deczember 8-án jelenti ugyanaz, hogy az ércz a bányában valamivel javúlt.[2])

Schultz György kir. könyvvivő nagyon szivesen viselte egy ideig a pénztárnoki teendőket is, de utolsó időben már egészen elvesztette minden reménységét, hogy az ügyek valaha jobbra fordúlhatnak, és 1642 deczember 22-én kérte az Administratort, hogy mentse fel őt a pénztárnoki tisztségtől, mert a meglevő viszonyok közt gazdag ember kell a pénztárnoki állomásra, kinek hitele legyen a közönség elött, különben lefoglalják mindenét, a mint ez vele is történt. Egyszersmind további megtakaritások czéljából javasolja, hogy Weindl bányatiszt tétessék meg felsőbiebertárnai sáfárrá, a többi bányatisztek pedig köteleztessenek bányaügyelői szolgálatot tenni, és a bányaügyelők fejtsenek érczet. Ez által évenkint mintegy 1400 ft takarittatnék meg.[3])

A felsőbiebertárnai kisebb részesek sem valának megelégedve a dolgok menetével, és kölönösen panaszkodtak a kamaralis administratio ellen. 1642 deczember 23-án Reutter György Ulrich, Khayser Mátyás, Pistorius Gáspár, Schnürer András Höflinger Ehrenreich, ifjabb Sockh János, Frisowitz Zsigmond, Schrötter János, Harter Mátyás, Sturmb Dániel, Wenger Victoria, Khern Anna, Reul Anna, Lanser Katalin, mint felsőbiebertárnai kisebb részesek panasz levelet adtak a bányabírósághoz, melyben előadják, hogy a bányabíróság függetlensége megsemmisíttetett, s e miatt közöttük és a kamara között igazságot nem szolgáltathat, mert úgy kell itélnie, a mint a kamara parancsolja.

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

A kamarai főtisztek régebben a bányapolgárokat pártolták, nekik jó tanácscsal és ellátmánynyal segítségökre voltak: most azonban őket és érdekeiket mellőzik, és lenézőleg folyvást sértegetik, s az ő ezüstjökért kijáró fizetést visszatartják.

Az ezüstváló műhelyben úgy dolgoznak, hogy a visszamaradó kaparékban és vakarékban évenkint szép mennyiségü ezüst található, melyből a kisebb részeseknek semmi sem jut; azonban ajándék vagy borravaló mindenütt megkivántatik tőlük, és ha jó szerével nem adják, elvétetik.

Még rosszabbul megy a bányánál; ott a kis részeseket senki felse veszi, a tisztviselők az ő tudtok és beleegyezésük nélkül neveztetnek ki, és bocsáttatnak el; a gondnok és bányatisztek fizetései a heti költségek közé számíttatnak, ámbár e tisztviselők csak a kamara tisztjei; nehány heverő emberek „fruges consummere nati“ fizettetnek közös költségen, kiknek fizetésével egy pár vágatot lehetne mívelésben tartani; és midőn a bányapolgár 3—4 denáros borral megelégedni kénytelen, az említett heverők 16 denáros borral s jó étellel megvendégeltetnek, szállással és fával elláttatnak. Ennek következménye azután, hogy a közös élelmezési költségek most magasabbak, mint mikor a mívelés legélénkebb volt. Ezekhez jönnek még oly kiadások, melyek a kis részeseket nem érdeklik, mint p. o. a tisztviselők utazási költségei, midőn a kamara számára szükséges költségek beszerzésében fáradoznak.

A legujabb időben elhagyták ugyan az ilyen költségek beszámítását a közös számlába, de azt már régen el kellett volna hagyni.

A felesleges munkások is elbocsáttattak ujabb időben, de van még elég olyan ember a bányánál, a kinek igen kevés használát veszik. Igy Winkler Hermann, ki a faggyú kiadására ügyel, és köz tudomás szerint csak egy évre volt kinevezve, de már hosszabb idő óta ott van; óhajtandó volna, hogy mutassa ki, milyen megtakarítást eszközölt szolgálatával ez idő alatt? Az általa teljesitett hányó-kutatás eredményét is szeretnék tudni.

Továbbá nagy összegek számoltatnak el hetenkint a kosarak, bőrök, és repesztő-por fogyasztására. Schenkenstern, ki ezekre az anyagokra felügyel, a kosarakat tömegesen adja ki, a bá-

nyába nem jár, hogy a felhasználást ellenörizze, „Schmiralien, und gute Biszl, ohne Zweifel nit Umsonst, zur Verehrung annimbt“, a bőrt nemcsak arra a czélra használja, a melyre beszereztetett, és a repesztő-port pazarolja.

Különösen sérelmes panaszkodókra, hogy a repesztő-por a bányának fontonkint 40 denárral számíttatik, pedig azt 25 denáron venni lehet.

Végre, mivel ezelőtt $1^1/_2$ évvel a tisztviselők és felügyelők fizetése felemeltett azért, hogy ne legyenek kénytelenek hamis elszámolásokat tenni; elhiszik ugyan, hogy ezt most nem teszik, de tekintve a bánya rossz állapotát azt vélik, hogy most a régi fizetéssel is megelégedhetnének.

Ezekből könnyen következtethető, hogy mivé fognak lenni, midőn semmi remény sincs, hogy a mélységben tartósan ékes érczek nyeressenek; az Administrator pedig, és a kamarai tisztviselők — nem tudni mi okból — nem akarják felhagyni a mélymívelést és a vízemelést.

Ők tehát, a kis részesek, tiltakoznak ez eljárás következményei ellen, ha csak nekik ellátmány nem adatik, vagy az ezüst beváltási ára fel nem emeltetik; mert a felsőbiebertárnai ércz most csak olyan fogyatékkal olvasztható, mint a finsterorti.

Hogyha azonban e tiltakozásuk tekintetbe nem vétetik, és ők tovább is erejük túlfeszítésére kényszerittetnek; kérdik, ki fogja veszteségüket pótolni, ha a bánya esetleg felhagyatik? s ki fogja őket akkor hítelezőik ellen megvédeni? és remélhetik-e, hogy ha már kimerültek, és pótló költségeket nem adhatnak, kapnak-e úgy, mint a régi időkben, ők és gyermekeik a kamarától ellátmányt életük fenntartására, és a mívelés folytatására, és nem fognak-e koldusbotra juttatni?[1])

E tiltakozásnak nem lett, és nem is lehetett semmi eredménye, mert a kamara maga is annyira terhelve volt adóssággal, hogy ellátmányok adására nem gondolhatott. Régibb időkben nem érezte a kamara annyira a bányamívelés rossz eredményeinek következését, mert a mívelés terheiben közvetetlenül nem részesült, a beváltásnál pedig mindég nyeressége volt, ha a beváltás csökkent, csak a nyeresség lett kevesebb;

---

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

ha a bányapolgároknak ellátmányokat adott, evégre nem volt kénytelen adósságokat csinálni, hanem csak oly mértékben adta az ellátmányt, a mennyire a beváltás és pénzverés nyerességéből kitelt, és végre az adott ellátmányokért mindég volt valami záloga a bányapolgárok bányabirtokában és magán vagyonán; most azonban a tömérdek mívelési költséget a kamara saját számlájára kellett fedezni, és pedig minden áron kölcsönnel is, ha másként nem lehetett. Teljesült tehát az Administrator és főtisztek óhajtása: a kamara lett *intéző főrészes Felsőbiebertárnán,* „mely méltán vala nevezhető a bányák fejedelmének", de nem volt benne köszönet, és hogy nem volt, ennek csak az ő rövid látó és esztelen mívelési rendszerük volt az oka!

1642-ben Körmöczre csak 4832 márka 31 pizét ezüst szállíttatott Selmeczről.[1])

A következő évben május havában főbejárás tartatott, és 1643 május 29-én erről jelentés adatott, mely szerint bejárók a *Fedüaknából* hajtott fedüvágatot meg nem nézhették, mert $1^1/_2$ ölnyi víz állott felette; de mivel a tisztek még a múlt héten benne voltak e vágatban, annyit mondhatnak, hogy egy meddő ér üttetett meg vele.

8 öllel magasabban megtekintették a *fedüeret* és ennek fekü-lapját, s ámbár ez utóbbin az érczfejtés egészen idáig húzódott, mégis egészen meddőnek találták a talpban a telért.

Onnan dél felé a *Webersinken*-t nézték meg, a hol az ércz behintve jelenkezik, de csak lefelé húzódik, tartalma 12 lat, egy héten egy mázsa termeltetett.

Tovább dél felé 12 ölre van a legmélyebb *előmélyités* a bányában levő vízkerék alatt, az ércz itt nagyon ritka.

Tovább 6 öllel dél felé, és 3 öllel magasabban dolgozik 4 ember, az ércz $^1/_2$ kalapács vastag és 25 latos, termeltett egy hét alatt 2 mázsa. A legközelebbi csapat háromujnyi vastag érczen dolgozik, mely 28 latos, és termelt közel 3 mázsát. Tovább dél felé még egy csapat dolgozik, mely 1 mázsa 11 latos érczet termelt, a telér kemény. Ezen a helyen még nem régen 18 csapat dolgozott, az ércz azonban gyorsan annyira megsilányúlt, hogy most csak 3 csapat dolgozhatik.

---

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

A további 98 ölnyire terjedő köz a *vízaknáig* nem fizeti a vízhúzás költségeit, mert 10 latosnál jobb ércz benne nem található. Reménységet nyujtana ugyan a kereszt-ér, mely érczesnek mutatkozik, eleinte 3 latot, azután 8-at, és 10 latot tartalmaztak érczei, és a talp alatt egy ölnyire meg is vizsgáltattak, de a *vízakna* tovább mélyitése nélkül a vizsgálást folytatni nem lehet, a *vízakna* mélyitése pedig igen sok költséggel járna, mert e végre több lovat kellene alkalmazni a szivattyúzásra.

A *Dánielvágatban* a telér igen kemény.

A *Wosingersinken* kitakarittatott, és nehány emberrel meglehetne ott próbálni a fejtést, a telér nem olyan kemény, mint a *Dánielvágatban.*

A *Dánielvágatból* hajtott déli vágatvég a teléren szép érczes, az ércz $^1/_2$ kalapács vastagságu.

Az *altárna* felett 3 öllel egy keleti vágat hajtatik a „hinter den alten Künsten“ nevű helyről, hogy a fedüt megvizsgálja, tovább hajtása javasoltatik.

Ettöl 4 ölnyire egy szép kinézésü ér táratik fel észak felé, és azt vélik, hogy itt bizonyosan ékes ércz fog megüttetni, ez a legtöbb reménységet nyujtó vágat.

Végre megemlítik, amint már egy év elött bejelentették, hogy a keleti irányu hegygerinczekben levő erek, melyek a déli oldalon észak felé, az északi oldalon pedig dél felé dőlnek, az érczet kiszoritják úgy, hogy annak terjedelme le felé mindég kisebb lesz, és végre 18 vagy 20 ölnyi mélységben egészen kiékelődik.

Egyébiránt azt bizonyítják, hogy a mostani kezelés sokkal gazdaságosabb, mint a régi volt és évenkint legalább 40,000 frt takarittatik meg. Javasolják a vízemelés folytatását, ha van hozzá költség, de ha ez nehezen lenne meg szerezhető, akkor fellehetne hagyni a vízemeléssel is.[1])

Az Administrator azonban legkevésbé sem volt hajlandó a vízemelés megszüntetésére, sőt 1643 június 5-én, midőn a *vízaknába* nagy víz tört be, meghagyta, hogy a vízemelésre több ló alkalmaztassék.[2])

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

1643 július 27-én jelenti a bányabíró: a *Leglersinken*-ben dolgozik 7 csapat, az ércz 5—6 latos, az előmélyitésben az ércz kevés, de 18—30 latos.

Ezek felett dolgozik a *mély nyilámon* egy csapat, és 4 latos érczeket termel.

A többi csapatok maradványokon rágódnak, az ércz mindenütt szegény.

A *Fedüaknából* hajtott fedüvágat folytattatik, czélszerü lenne az aknát is tovább mélyiteni.

Az *altárna* szintjén a *régi szivattyúk*-nál hajtatik egy fedü vágat, és ettől 6 ölre dél felé egy ér táratik fel.[1])

1643 július 30-án panaszt tettek a bányabírónál a lovas gazdák, mert már 4 hét óta nem kaptak a kamarától fizetést.[2])

1643 augusztus 8-án feljegyezte a bányabíró, hogy *Felsőbiebertárnán* senki sem dolgozott a lefolyt héten, mert a múlt heti fizetést nem kapták meg. Semmi féle rábeszélés sem használt, és a munkások azon határozatukat, hogy addig nem dolgoznak, mig fizetést nem kapnak, megnem változtatták.[3])

1643 augusztus 12-én bejegyeztette az Administrator a bányabírósági jegyzőkönyvbe, hogy a kisebb részesek ellenkezése, a ló birtokosok akaratoskodása, ás a munkások engedetlensége kényszeriti öt a vízemelés abbahagyására Felsőbiebertárnán, mely szerencsétlenséget minden erejével igyekezett elkerülni.[4])

1643 augusztus 13-án jelenti a bányabíró, hogy a *mélységben* már csak 3 csapat foglalkozik érczfejtéssel, a többiek a maradványokat kutatják.[5])

1643 augusztus 19-ről is fennmaradt egy bányabejárási jelentés; e szerint.

A *Leglersinken* az *altárna* szintje alatt 33 ölre van kifejtve, ott most 3 csapat dolgozik. Az egyik csapat a mult héten 7 rümpel 3 latos érczet termelt, a másik 5 rümpel 3 latost, a harmadik pedig $2^1/_2$ rümpel 3 latost. Ezektől észak felé 5 ölre van egy $2^1/_2$ öl mély ereszke, melyből a fentebbi helyek alá egy vágat hajtatott, ezt nem láthatták, mert elvolt fúlva, hanem azt mondják a munkások, hogy a telér benne meddő. A vízemelés igen rendetlenül történik, és a víz mind-

---

[1]), [2]), [3]), [4]), [5]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

untalan el önti a mélyebb helyeket. A fejtéseknek ilyen rossz állapota mellett nem javasoltatik folytatásuk.

E mivelésektől északra a *Fedüakna* felé, és 9 öllel magasabban hajtatik egy vágat nyugati irányban a régen elhagyott „*schwarze Örter*“ alá; reméllik, hogy itt még érczet fognak találni.

A „*schwarze Örter*-től dél felé a *Sässig belnén* 5 csapatban dolgozik 4—4 ember, az ércz 1—2 ujnyi széles, és 10—12 latos.

A *Sässig belnétől* 13 öllel magasabban az *első mély belnén* 3 csapat dolgozik, az ércz 1—2 ujnyi széles, 8—9 latos.

Tovább a *légtárna* felé 2 csapat dolgozik, az ércz 6—7 latos.

Onnan vissza észak felé a *Dánielvágat* alatt dolgozik északi irányban egy csapat, az ércz tenyérnyi széles, 20 latos. Javasoltatik itt az oldalak kitakarittatása, hogy oda több embert alkalmazni lehessen.

A *Dánielvágat* felett hajtatik déli irányban egy vágat eleven telérben, az ércz 2—3 ujnyi vastag, 17—20 latos. Javasoltatik e vágat élénkebb hajtása.

A *Fedüaknából* hajtott mély fedüvágatot meg nem nézhették, mert elvolt fúlva. 8 öllel magasabban egy másik fedüvágat van hajtva a *Fedüaknából* 16 ölnyire kelet felé a fő érig, és ezen az éren észak felé 20 ölnyire. A telér itt meddőnek találtatott.

Jó lenne a *Fedüaknát* még 20 ölre lemélyiteni a fő fedüérig, mivel valószínü, hogy ez a Biebertelérrel találkozik, és ott jó érczek lehetnek. De ez a lemélyesztés igen sokba kerülne!

Az *altárnán* van az „alte Künste“ mögött egy keleti vágat az eleven fedübe, a vágat a keresztértől már 6 ölnyire haladott, és folytatandó lenne. Egy másik vájatvég 6 öllel innen vissza felé dél felé hajtatik egy igen jó kinézésü ér után.[1])

Az Administratornak ama nyilatkozatára, hogy a kisebb részesek ellenzése kényszeriti öt a vízemelés megszüntetésére,

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

1643 augusztus 25-én Reitter Ulrich és Khayser Mátyás tiltakozást nyujtottak be a bányabíróságnál, mert ő nekik a kamara több ezer forinttal tartozik, és ha ezt megfizette volna, ők is képesek lettek volna a költségeket tovább is megadni.[1])

1643 szeptember 2-án tartott tanácskozmány következtében, mivel a *vízaknától* oly nagy erővel ömlött a víz a *Fedüakna* felé, hogy azt legyőzni lehetetlen vala, kifogták a gépet hajtó lovakat, és a vízemelést a fedüaknai mélységből megszüntették.[2])

Annak hirét vevén Ehrenreutter Ágoston, hogy a vízemelés abbahagyatott, 1643 szeptember 6-án jelentkezett a bányabíróságnál azon ajánlattal, hogy a felső részek mívelésének költségeihez saját bányarészeinek arányában hozzá járúlni kiván.

A bányabíró e tárgyban a főkamaragrófi hivatal Administratorához fordúlván, ettől utasittatott, hogy tartsa magát a bányatörvényhez, és ama bizottság határozatához, mely 1641 július havában több ilyen tárgyu kérdések felett véleményt adott.

Ennek folytán 1643 szeptember 15-én határozta a bányabíróság a Körmöczi és beszterczebányai bányabírók közreműködésével, hogy Ehrenreutter, mivel már 3 év óta nem fizetett költségeket, bányarészeit elveszitette, és ezek arra szállottak, ki azóta a költségeket fedezte.[3])

Igen rossz helyzetben voltak a Brennerszövetkezet hitelezői is, mert a szövetkezet adósságait a kincstár nem vette magára, a bányarészeket és egyéb birtokokat pedig magára szállottaknak tekintette. A hitelezők e miatt az udvari kamarához is fordúltak, és ott kieszközölték, hogy 1643 május 30-án az Administratorhoz egy rendelet adassék ki, melyben meghagyatott az Administratornak, hogy a Brennerszövetkezet hitelezőinek igazságot szolgáltasson, és az adósokat exequáltassa.[4])

De e rendelettel sem sokra mentek a hitelezők, mert 1643 október 23-án elhatározta a város tanácsa, hogy a vég-

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[4]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

rehajtást nem foganatositja, mert Gienger Frigyes a Brenner-szövetkezet principalisa nincsen Selmeczen.[1])

1643 deczember 26-án tartott tanácskozmányban elhatároztatott, hogy mivel a termelés igen csekély a *Weidenaknától* a járgány lovak, s továbbá 5 ács, 5 vájárlegény, 5 csillér és 5 takaritó elbocsáttassanak.

A *Zipszer Örter*-nél és a *fedüaknai* fedüvágatban jóreménység fejében folytattassék a feltárás.[2])

Körmöczre ez évben 4738 márka és 22 pizét ezüst szállittatott Selmeczről.[3])

A lefolyt év szomorú eredményei semmivel sem javúltak, sőt rosszabbra fordúltak a következő évben, részint: mert semmi sem történt az üzem élénkitésére, sőt az egész törekvés az üzem megszoritására és a költségek apasztására volt irányozva; részint pedig, mert az amúgy is kétségbe ejtő helyzetet végképen válságossá tette a polgári háború.

1644 január 22-én tanácskozás tartatván határoztatott; hogy a bányatisztek fizetése ne számittassék a felsőbiebertárnai költségek közé, hanem fedeztessék az által, kinek tisztviselője az illető. A gondnok fizetése se számíttassék a bánya költségeibe.

Sáfárrá Rauchenpichler Jakab helyett, ki részeges, Ertl János neveztetett ki. A harmadik kémlész Donat Ágoston elbocsáttatott. Az orvos 2 frtnyi heti járuléka megszüntetett. A rudas vízemelő művekről levert vas elosztatott aránylagosan a részesek közt. Legler Péter gépész 3 frtnyi heti fizetése megszüntetett. Winkler Hermann fizetése egyedül a kamarát terhelje. A szegények számára 50 den., a kórháznak 75 den. és az iskolának 50 den. hetenkint a bánya költségei közé felveendő. A szükséges repesztő-port a részesek hetenkint felváltva szállitsák, fontját 30 denárral; a vendégeskedési költségek a bányánál egészen megszüntetnek.[4])

E határozatokból kitetszik, hogy a kisebb részesek múlt

---

[1]) Selmecz városi levéltár.
[2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.
[3]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.
[4]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

évi panasza a fennálló visszaélések miatt csakugyan alapos volt, és csak most nyert orvoslást; de erre már késő vala.

Hogy a bányászat sorsának fő intézői, az alsó ausztriai kamara tanácsosai miféle dolgokkal foglalatoskodtak ez időben, jellemzőleg kitünik egy rendeletből, melyet az Administratorhoz küldöttek 1644 márczius 16-án. E rendeletben meghagyatik az Administratornak, hogy Ő Felsége számára nehány ásványt küldjön, és küldjön egyszersmind „*vapores mineralium*“-ot is, melynek meg szerzésére részletes utasitás adatik. Ez utasitás szerint egy nedves vászon lepedőt kell ott kifesziteni a bányában, a hol ilyen gőzök vannak; ezek a vászonra rá ülepednek, koronkint azután ki kell facsarni e vásznat, és a lecsepegő mérges folyadékot egy bőrzacskóba kell felfogni; ha a zacskó ekként megtelt, azt jól bekell kötözni, lepecsételni, és egy külön emberrel Bécsbe küldeni; de ez az ember czak éjszakán utazzék, és nappal mindég árnyékban pihenjen, mert ha a nap rá süt a zacskóra, azonnal kiszivja a vaport, és a folyadék elveszti minden erejét.[1])

Irataink ból nem lehet megtudni, valjon teljesitették-e az udvari kamara kívánságát, de valószinü, hogy nem, mert a nemsokára bekövetkezett események igen alkalmasak valának arra, hogy az ilyen rendeletek feledékenységbe menjenek.

1644 márczius 30-án a felsőbiebertárnai munkások fellázadtak a fizetés elmaradása miatt.

Midőn a husvét elötti fizetésre nem volt elegendő pénz beszerezhető, a munkások bérének csak egy része fizettetett ki azzal az igérettel, hogy legközelebb megkapják a többit is, mibe ők bele is nyugodtak. Az ünnepek után azonban márczius 30-án összecsoportosúltak a királyi könyvvivőnél, és azonnali fizetést követeltek. Megjelentek a bányabírónál is, és a dobot kivánták, hogy avval járhassanak; lázadásuknak okául azt adták, hogy tudják, hogy Scholtz György a könyvvivö, Steiffenegger Venczel a gondnok, és a bányairnok titokban megakarnak szökni a válatott ezüsttel.

Nemsokára azután felvonúltak a munkások a kamaraház elött dobszó mellett, kardosan, puskákkal, és égő puskakanó-

---

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

czokkal lövésre készen. Azután egy küldöttség ment a könyvvivőhöz és előadta, hogy ők fiizetésüket kivánják és ha ki nem fizettetnek, lefoglalják az ezüstöt; mert Rákóczy hadai közel vannak és félhető, hogy az ezüst elvész, és ők azután végképen fizetés nélkül maradnak.

A bányabíró és gondnok, kik a könyvvivőnél jelen voltak, hiába igyekeztek őket lecsilapitani; a munkások határozottan kijelentették, hogy onnan egy tapodtat sem fognak mozdúlni, nehogy az ezüst elvitessék. Végre midőn a városi bíró is oda jött, és ő is hiába beszélt, meg kellett nekik igérni, hogy a válatóban munkában levő ezüst, ha kikészül, kezeikbe adatik. Igy azután elvonúltak.

Másnap reggel jókor már a bányabíró lakására mentek tömegesen, és nagy lármával elvitték a zászlót, dobot, és fegyvereket, s innen egyenesen a könyvvivő szállása elé vonúltak. Azután ismét felküldtek a könyvvivőhöz egy küldöttséget, melynek szónoka Weber Mihály felsőbiebertárnai telepbíró előadta, hogy ők fizetésüket kérik.

A könyvvivő türelemre inté őket, és bort hozatott fel. Ekkor a bányabíró kiment, és ámbár a munkások az ő látására azt kívánták, hogy nekik beszédet tartson, ő a nagy lárma alatt kicsúszott közülök, és elemenekült. A munkások a ház elött nagy lármát csaptak, egy csapat a kapunak ment, a zárt leverte, s a kaput betörte, mások pedig a házra lövöldöztek. Akkor oda érkezett a városi bíró is, és igyekezett őket lecsendesiteni, de hasztalan; mig végre a könyvvivő meg nem igérte, hogy az ezüstöt elzálogositja, és 1000 frtot fog reá felvenni, hogy őket kifizethesse. Ezt is csak akkor hitték el, midőn Khayser Márton elejökbe lépett, és ő is megigérte, hogy a fizetést megkapják. Ekkor végre letették fegyvereiket, de a könyvvivő kénytelen volt nekik még 8 akó bort adni áldomásul.[1])

Rákóczy azután nemsokára elfoglalta a bányavárosokat.

1644 április 27-én közli a főkamaragrófi Administrator a bányabíróval Bornemisza tábornok levelét, és hogy a bányavárosok ügyében Rákóczy fejedelem utasitásait várja; egyszers-

---

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

mind kérdi, hogy a bányapolgárok akarják-e tovább folytatni a mívelést?

Erre április 29-én felelte a bányabíró, hogy most a munkások közül senkisem dolgozik, és félhető, hogy a kereset-nélkül levő emberek rossz módra vetemednek megélhetésük végett; a bányapolgárok nem gondolnak arra, hogy a mívelés-sel felhagyjanak, a fő kérdés csak az, hogy a kamara bírja-e fedezni a költségeket?[1])

1644 május 4-én írja az Administrator, hogy nincs pénze, és javasolja, hogy egyezség köttessék a munkásokkal, hogy bér fejében elégedjenek meg a termelt ezüsttel, a mit evvel nem lehet fedezni, azt később, ha áldás leend, majd megkapják.[2])

Május 7-én válaszolja erre a bányabíró, hogy a munkások nála voltak, és a munkáról szabályszerüen leköszöntek, mert a hadseregbe akarnak beállani. Az Administrator javaslatát nem fogadták el, s mivel a kisebb részesek a költségeket fizetni akarnák, csak a kamara képtelensége a fizetésre okozza, hogy a bányaművek munkások hiányában tönkre menni fognak.[3])

Az Administrator nem lévén képes pénzt szerezni, 1644 május 21-én azt az ajánlatot tette a kisebb részeseknek, hogy vegyék át a kamara részeit hübérbe. A kincstárnak ekkor, Felsőbiebertárnánál $^{11}/_{16}$ és $^{1}/_{32}$ része volt. Ez annyit jelentett hogy a kincstárnak birtokjoga fentartatik, egyébiránt csinál-janak a kisebb részesek a bányával a mit akarnak!

Erre Reutter Ulrich György május 25-én kinyilatkoztatta hogy Felsőbiebertárna üzemét kész átvenni a következő feltételek alatt:

1. A rég megigért magasabb ezüst-beváltási-ár azonnal életbe léptettessék, és egy márka ezüst minden levonás nélkül 10 frttal fizettessék azonnal, mihelyt az ezüst beadatik.

2. Hogy a munkások addig, míg a termelés jövedelmező nem lesz, megelégedjenek avval, a mi a beváltott ezüst érté-kéből a kohóköltségek fedezése után fennmarad, a többit pedig csak akkor követeljék, ha áldás leend.

3. Az érczvájárok fizessék a repesztőport, faggyút és ko-vács-költséget, és a szakmány e szerint állapittassék meg.

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

4. A kokó-munkásoknak a kohóköltségek mázsánkint csak 1 frttal fizettessenek ki, a mennyiben pedig a költség nagyobb, erre várjanak jobb időkig.

5. Az érczek tartalma a részesek kémlésze és az esküdt kémlész tartalma közt egyenlíttessék ki, és a kohó-munkások megtéritsék a netalán mutatkozó fémvesztességet.

6. A bányabíró és Administrator fenntartsa a bányapolgárok közt az egyetértést és minden bányapolgárnak szabadságában álljon a szükséges anyagoknak reá eső részét természetben beszállitani.

7. A fizetés a bányapolgárok jelenlétében történjék, és minden hamis elszámitás megbüntettessék.

8. Az arany értékéből a keresztér feltárásának, és aknák fenntartásának költségei, valamint a tisztek és felügyelők fizetései fedeztessenek.[1])

E tárgyban azután több értekezlet tartatott, mert a fentebbi pontokhoz szükséges volt a többi részesek beleegyezése is. 1644 június 11-én irja a bányabíró az Administratornak, hogy a bányapolgárok hajlandók a felsőbiebertárnai üzem átvételére, de e tárgyban még beszélni szeretnének az Administratorral, s kéiik, hogy jöjjön Szentkeresztre.[2])

Az egyezség Szentkereszten létre is jött, és 1644 június 14-én már bejegyeztetett a bányabirósági jegyzőkönyvbe, hogy miután a Siceli társulat (Ehrenreutter Ágoston János, Reutter Ulrich György, Khayser Mátyás s a többiek) a kincstár felsőbiebertárnai részeit, $\frac{11\frac{1}{2}}{16}$ részt, hübérbe átvette, az üzemre nézve a következő intézkedések tétettek:

A bányabíró számára beszámitható hetenkint	2	frt	—	den.
Weindl Gáspár bányatiszt kap	„	3	„	—	„
Ertl János sáfár „	„	2	„	50	„
József bányairnok „	„	2	„	—	„
Hueber Ábrahám bányairnok . . .	„	1	„	50	„
A régi 3 bányaügyelö egyenkint . .	„	2	„	—	„
A bányabírónak jár érczosztási dij . .	„	—	„	84	„
János mester borbély (Baader) bére .	„	1	„	—	„
Szombaton fizetéskor kiadható . . .	„	1	„	—	„

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

A zúzóérczek elosztójának	hetenkint	—	frt 60	den.
Az őrnek	„	1	„ —	„
Az esküdt kémlésznek	„	—	„ 60	„
Az ács mesternek	„	2	„ —	„
Egy ács legénynek	„	1	„ 50	„
Egy napszámosnak	„	—	„ 80	„

Munkában marad: 9 ács, 9 ács segéd, 2 csatlós, 6 csillér à 23 denár, 12 vitlás à 9 denár, 12 takaritó à 7 denár, 8 járgányló à 1 frt; hetfőn és szombaton beszámítható étkezésre 2 frt, és 30 itcze (Seitel) bor. Az erdő-őr bére 80 denár.[1])

1644 július 5-én a királyi kohó leletezése is megtörtént, és ez is átadatott a Siceli társaknak.[2])

Ekképen tehát némi rend jött ismét az elpusztúlt üzembe; a bányaüzemet a Brennerszövetkezet bukása után a kincstár csak 4 évig tudta fenntartani; a kincstári pénztárak ürességét csak fokozta, és gyógyithatlanná tette a háború; és valójában a legczélszerübb volt ekkor, a mit az Administrator tett; mert így a termelés magán vagyont képezvén nem foglaltathatott le oly feltétlenül, mintha az a kincstáré maradt volna. Az uj vállalkozók a régi Brennerszövetkezet maradványaiból alakúltak egy társasággá, s mivel nagyobb részük Siceli ivadéka volt, a társaság a *Siceli* nevet vette fel.

A kincstári pénztárak üressége ez időben annyira ment, hogy a selmeczi kincstári tisztviselők, nem kapván fizetést, állomásaikat mind elhagyták. Haidt Jeromos bányabirósági irnok feljegyezte 1644 július 30-án, hogy már hónapok óta nem kapott fizetést, és kénytelen lesz megélhetése végett más kereset után látni.[3])

1644 octóber 25-én Schultz György selmeczi könyvvivő és ideiglenes pénztárnok egy folyamodványt adott be az udvari kamarához, melyben panaszolja, hogy ő kénytelen lévén Rákóczy emberei elöl Bécsbe menekülni, Selmecz városa azt a 10 embert, kiket Rákóczy a városba küldött, épen az ő lakásába szállásolta el, kik azután a ládákat fettörték, és minden holmiját elvitték. Kéri tehát az udvari kamarát, utasitsa az Administratort, hogy őtet most, midőn vissza akar menni, külö-

---

[1]), [2]), [3]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

nösen megvédje a városiak boszúja ellen, kik a katholikusokat igen üldözik, és hogy segitséget adjon neki számadásainak bevégezhetésére, a mi ha meglesz, reményli, hogy követelése ki fog fizettetni, mert különben éhen hal meg nejével s 9 gyermekével.[1])

Selmeczen ez időben legkevésbé sem állottak oly módon az ügyek, hogy valaki oda kivánkozhatott volna. A viszonyok szomorú voltát jól felfoghatjuk a bányabírónak 1644 november 10-én kelt leveléből, melyet az Administratorhoz intézett. Ebben megköszöni a bányabíró, hogy az Administrator 10 trabantnak fölvételét megengedte; és jelenti, hogy az emberek már megvannak, de nem tudja hogy miből fizesse őket, kér tehát erre pénzt. Egyszersmind jelenti, hogy Stefultó és Siglisberg meghódoltak a törököknek, kik a *Bieberaltárnánál* levő karámot kirabolták; november 5-én a selmeczi alsó kapuig vágtatott be 30 lovas, és egy öreg asszonyt, egy leányt és egy fiút elvitt, és egy ács legényt megsebesitett; 8-án pedig Hodrusra ütöttek, onnan 9 embert elvittek és hármat összevagdaltak. A főaranyválatónak Foikhnak megüzente a basa, hogy mivel *Andrástárna,* mely a Gallison örökösöké és Foikh kezelése alatt áll, meghódolt területen fekszik, Foikh is küldjön hozzá egy embert hódolatának jeléül, különben mindent elpusztittat.

Erre értesitette az Administrator a bányabírót. hogy könnyen kieszközölhetné a tábornoknál, hogy vagy 100 muskétás Selmeczre helyeztessék, csak azután tudnának ellátásukról gondoskodni! A 10 trabant heti fizetésére küld 3 aranyat. Foikhot pedig figyelmezteti, hogy a meghódolással magát bajba ne keverje; a tárnának nem árthatnak a törökök; az aknát egy öllel a torkolata alatt padoltassa be, és azután töltse be a padozat felett törecscsel; az épületeket az istenre kell bízni, ha meg égnek, hát megégnek![2])

Körmöczre ez évben csak 3019 márka és $33^1/_2$ pizét ezüst szállíttatott.[3])

Az ügyek Selmeczen az uj társulat kezelése alatt sem

---

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

[2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[3]) Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

mentek jobban, mint az elött; 1645 január 14-én panaszkodtak a felsőbiebertárnai munkások, hogy megint nem kaptak fizetést. A bányapolgárok avval mentették magukat a bányabíró elött, hogy a kamara nem fizeti ki nekik az ezüstben levő arany értékét, s igy nem képesek a költséget fedezni.[1])

1645 február 10-én a siceli társulat, és a kincstár között a kincstári $\frac{11\frac{1}{2}}{16}$ résznek hűbérbe vétele tárgyában kötött szerződés aláiratott. A Siceli társak e részeket következő képen osztották fel maguk között:

Hofreiti Ehrenreutter Ágoston János átvett . . $^3/_{16}$ részt,
Reutter Ulrich György . . . . . „ . . $^3/_{16}$ „
Khayser Mátyás és Sockh János ifj. „ . . $^3/_{16}$ „
Khayser Márton, Reul és Vichter örökösök átvettek $\frac{2\frac{1}{2}}{16}$ „

A szerződés lényeges pontjai a következők:

1. Minden márka ezüstért fizet nekik a kamara 10 ftot, mely összegnek $^1/_3$ része tallérokban à 150 denár adandó. Az arany értéke, mely eddig Ehrenreutternek juttatott az általa kölcsön adott összegek törlesztésére, ezentúl közöttük a hátra levő 6375 frt 29 denárra menő tartozás törlesztése végett egyenlően fel fog osztatni; Ehrenreutternek azonban a negyed rész külön kiadatik, s hogy az által a többiek rövidséget ne szenvedjenek, Körmöczről 100 darab aranynyal fog pótoltatni.

2. A munkásoknak meg kell elégedni avval, ami a termelés értékéből az anyagok és az olvasztási költségek fedezése után fennmarad; a többire nézve várjanak az isten áldásáig.

3. A hűbéresek nem kötelesek a régi felsőbiebertárnai adósságokat megfizetni.

4. A hűbéresek a váló műhelyben ellenőrködést gyakorolhatnak.

5. Ha az isten áldást ad, ebből mindenek elött a munkások és tisztek bérhátralékai törlesztendők, azután azon összegek, melyekkel a kamara a hűbéreseknek adós, és ha a hűbéresek minden költségei megtéritve lesznek, akkor a kincstár fog határozni, hogy mi történjék tovább.

6. Hogyha pedig oly rossz lenne a vállalat eredménye,

---

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

hogy a munkásokat sem lehetne kielégiteni, akkor ezt a hűbéresek idejekorán feljelentsék; a hűbéresek nem kötelesek a hűbért tovább megtartani, csak a meddig nekik tetszik. Egyébiránt a hűbéres társak az élelmi szerek és anyagok beszerésénél egyenlő előnynyel bírjanak.

7. E szerződés 5 egyenlő példányban kiállittatott, és aláirták a következők: Sockh János, hofreiti Ehrenreutter Ágoston János, Reutter Ulrich György, Khayser Mátyás, és Khayser Márton.[1])

1645 február 25-én a hűbéres Siceli társulat Koch Jakabot nevezte ki bányatisztjévé.[2])

Ekképen valahogy biztositva lett a felsőbiebertárnai üzem folytatása, de a többi művek, melyeknél a kincstár fő részes volt, egészen elpusztúltak.

1645 márczius 12-én irja a bányabíró az Administratornak, hogy az altárnák, különösen a *bélabányai, kornbergi, glanzenbergi* és *schmidtenrinn altárnák,* melyeket a kamarának kellene fenntartani, össze omlanak, mert nincs hozzávaló költség, ámbár az Administrator megigérte, hogy a *bélabányai altárna* fenntartásához fog pénzt utalványozni.

Továbbá panaszolta a bányabíró, hogy a hodrusi kincstári kohó összeomlik, *Thiergarten, Krebsgrund, Brennertárna, Finsterkehr*, s más művek, melyeknél a kincstár is részes, elpusztúlnak; kérdi, hogy ha valaki e műveket fölkérné, neki adományozhatja-e?

Az Administrator azt felelte, hogy Ő Felsége most nem gondoskodhatik a bányamívelésről, és ha vállalkozó találkozik, járjon el a bányabíró a bányatörvény értelmében; a kincstár ilyen háborús időben pénzt nem adhat, mert nincs.[3])

A hűbéresek közt azonban igen hamar egyenetlenségek támadtak, mert mindenki első akart lenni, és legtöbb mellék jövedelmet húzni a vállalatból.[4])

A termelésről 1645 május 26-án följegyeztetett, hogy hetenkint 70—80 márka termeltetik.

1645 deczember 10-én pedig följegyeztetett, hogy a *György feküvágatban* a Biebertelér fekü-erén a *felső tárna*felett jó érczek

---

[1]), [2]), [3]), [4]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

találtattak, melyekből tartós termelést reméllenek. Ezért a roskadozó *György akna* kijavitását is elhatározták.[1])

Körmöczre ez évben 4956 márka és 32 pizét ezüst szállittatott.[2])

A kamara még ezután is adós maradt egyszer-másszor a beváltmányok értékével, a mi a hűbéresek üzemét nem kevéssé nehezitette, ezért ki is jelentették a hűbéresek 1646 márczius 17-én, hogy ha a kamara nekik ki nem fizeti rendesen az arany értékét is, kénytelenek lesznek a míveléssel felhagyni.[3])

1646 márczius 17-én Khayser Mátyás és Khayser Márton kijelentették a bányabíró előtt, hogy a Siceli társulat hűbéri vállalatától vissza lépnek; Ehrenreutter és Reutter azonban folytatni akarták az üzemet, és ezért velök május 12-én uj szerződés köttetett.[4])

De az uj társulat alatt is csak olyan nehézségekkel küzdött a mívelés, mint a régi alatt; a termelés nem volt elegendő a költségek fedezésére, így tehát mindég hiányzott a pénz, és a fizetések rendetlenül tartattak.

1646 november 24-én panaszkodtak a munkások a bányabíró előtt, hogy fizetést nem kaptak, és kijelentették, hogy fizetés nélkül nem fognak tovább dolgozni.[5])

A termelés pedig oly csekély volt, hogy ez évben csak 2725 márka 34 pizét ezüstöt szállíthattak Körmöczre.[6])

Azonban, mikor a szükség legnagyobb, akkor van legközelebb a segítség is, a segítségnek, természetesen, másoktól kellett jönni, mert azok, a kik eddig a felsőbiebertárnai üzem gondjait viselték, már végképen tehetetlenek valának.

A Gallison örökösök *andrástárnai* vállalata, mely *Biebertárnával* szomszédos vala, 1646-ban fényes eredménnyel jutalmazta a vállalkozók ernyedetlen kitartását: *Andrástárna* vájatvége érczesen ütötte meg a *Kórháztelért!* Bár mennyire elszigetelve voltak egymástól a külön társulati vállalatok, és bár mennyire titokban tartotta mindegyik azt, hogy hol dolgozik, még sem volt nehéz azon körülményből, hogy *Andrástárnán*

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[2]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

[3]), [4]), [5]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[6]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

érczeket termeltek arra a következtetésre jönni, hogy megütötték a kórháztelért!

Már pedig a mint az előadottakból tudjuk, *Felsőbiebertárna* üzemtervében is sokszor előfordúlt a kórháztelér megvizsgálása, melyről csak annyi volt ismertes, hogy igen régen jó érczeket adott, és a *Bieberaltárna* szintje alá is még a régiek által lemiveltetett. Az is tudva volt azonban, hogy e régi mívelések nem terjedtek odáig, hol *Andrástárna* érte el a telért, és érczesnek találta. Minthogy pedig *Bieberaltárna* csak 8 öllel fekszik mélyebben, mint *Andrástárna*, igen alapos volt a reménység, hogy a telér a *Bieberaltárna* szintjén is érczesen fog feltáratni, és a mélység az andrástárnaiak elől elnyerhető leend.

Elősegíté a bányaüzem feléledését, hogy Rákóczy György fejedelemmel béke köttetett, és hogy 1647-ben lobkowitzi gróf Popel Ulrich Ádám küldetett a bányavárosokba királyi biztosul, a ki nem csak értelmes szakember vala, hanem rendezni és parancsolni is tudott.

A felsőbiebertárnai bányatisztek értesülvén az andrásaknai ércz-jelenkezésről, elrendelték, hogy az *altárna* szintjén az *Althandlertelér* vágata kitakarittassék; a 7-ik ölben azonban egy régi aknát találtak, mely 1647 márczius 8-án betört, és a sok víz és törecs 4 embert az oldalhoz szorított, s csak nagy bajjal lehetett őket kimenteni.[1])

Evvel azután abba is hagyták az erőfeszítést, és semmit sem csináltak, mig Lobkowitz meg nem érkezett; ő azonnal elrendelte a *kórháztelében* levő úgynevezett *Katalin vágat* kitakaritását, mely munka 1647 augusztus 3-án meg is kezdetett; szeptember 10-én a kitakaritás már 50 ölnyire haladt, október 3-án ki volt takaritva 82 öl, november 7-én pedig 110 öl, november 20-án elérték a régi vájatvéget a 166-ik ölben, és azonnal munkába vették tovább hajtását; november 22-én már lehetett az andrástárnaiakat dolgozni hallani, miről maga Lobkowitz is meggyőződött, mert e napon bejárta *Felsőbiebertárnát.*[2])

Ez a föltárás a kincstár költségén hajtatott végre, és nem tartozott a Siceli társak hűbéri vállalatához, mely csak a régi

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

biebertárnai munkálatok körére szoritkozott azon területen, mely mai nap az istenáldástárnai bányatelephez tartozik.

Lobkowitz megérkeztével ismét mozogni és törekedni kezdett a selmeczi tisztviselőség is.

1647 augusztus 6-án meghalt az öreg bányabíró Thailer Bálint, helyébe Lobkowitz augusztus 18-án ideiglenesen, és november 11-én véglegesen kinevezte az eddigi bányabírósági irnokot Haidt Jeromost, bánya esküdtek lettek: Pestalutz Tóbiás és Weisz György, bányabírósági irnok pedig Zweig János.[1])

1647 szeptember 4-én felterjeszté Haidt bányabíró az *Andrástárna* és *Bieberaltárna* térképét, hogy egymás irányában való fekvésüket kitüntesse; és jelenti, hogy a *kórháztelér Katalin vágata* erélyesen kitakarittatik; a régiek is akarták ezt már sokszor tenni, de a vízveszély miatt nem volt rá idejük. Reménlli, hogy szerencsések lesznek.[2])

1647 szeptember 11-én Böhm György repesztő bepanaszoltatott, hogy sokszor elmúlasztja a munkáját; ennek következtében a bányabíró Böhmet letette, és helyette a hűbéresek beleegyezésével Pöschl Christiánt választotta a vájárok közül repesztő mesternek, mert már 18 éve hogy a bányánál dolgozik, „különben pedig nagy száju ember, tehát jó lesz őtet a munkásoktól el különiteni“.[3])

1647 október 3-án a *Katalin vágatban* léghiány kezdett mutatkozni, tehát egy fúvót állítottak fel az *altárna* fővágatában, és avval fujták be a friss levegőt.[4])

1647 október 12-én jelenti a bányabíró, hogy *Biebertárna* és *Andrástárna* felvételéből bizonyosság szereztetett, hogy az andrástárnaiak telérje ugyan az a *kórháztelér*, mely a *Bieberaltárnán* most kitakaríttatik; ennél fogva igen valószinü, hogy a dolog nem marad „ohne bergmännische Kriegsarbeit“, de az is bizonyos, hogy érczet fognak találni.[5])

1647 november 7-én jelenti a bányabíró, hogy a *Katalin vágatba* a *kórházteléren* egy fúvóval hajtják a friss levegőt. A 100-ik ölben egy vastag fedüszakadék van, a régiek azonban a feküszakadék után mentek; a fedülapot meg kell vizsgálni. mihelyt a kitakaritás elöbbre haladt. Most már a 110-ik öl-

---

[1]), [2]), [3]), [4]), [5]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

ben takaritanak. Csak a telér nyoma és jellege után kell menni a bányásznak, „bis er endlich den Haasen in dem Pfeffer beisammen hat“. Aggódik a bányabíró, hogy ha a fizetés hiány nélkül nem történik, a munka hátramaradást szenved.[1])

November 25-én a *Katalin vágat* iránya a fekü felé forditatott 9 óra irányban nyugat felé; november 27-én munkába vétetett a *katalin vágattal* átvágott *első keresztér;* deczember 9-én pedig a *fekü-ér.*[2])

1647 november havában Lobkowitz rendeletére és Foikh engedelmével felmérték *Andrástárnát* és *Bieberaltárnát* Steiffenegger Venczel, Schmiedt Farkas, Tschappelmann, és Pfarrkircher, s térképük kiséretében jelentést tettek; e jelentés nagy része csak az eredeti térkép segélyével érthető, e térkép pedig nincs meg, mindazonáltal jónak látom e jelentést kivonatosan közölni, mert vannak oly részletei, melyeket térkép nélkül is meglehet érteni.

E jelentés szerint megkezdték a mérést *Wilhelm aknánál* az *Andrástárna* szintjén az 1 jegyü pontnál, 2-nél elérték az érczfejtést, 3 és 4-nél a vájatvégeket.

Azután *Windschachtnál,* mely a *Bieberaltárnáig* 41° 27" mély, az 5 jegyü pontnál kezdték a mérést a *Bieberaltárnán.*

Az *altárna* 6-nál éri el a *kórháztelért,* 12-nél van a *kórháztelér* vájatvége.

Az *altárna* keresztvágatában 6-tól tovább mérve 13-nál értek el azon ért, mely a Foikh fejtésében miveltetik.

Tovább a keresztvágatban 14-nél értek egy 6 óra irányban nyugat felé csapó eret, melyen sok név van kivágva.

Tovább 15-nél van az *Althandler-ér,* mely után mérve 16-nál van azon régi akna, melyből nem régen nagy víz és tőrecs mennyiség ömlött le.

17-nél megy egy meddő vágat a *Valentinus ér* felé, de azt nem érte még el.

18-nál nagy evések vannak felfelé és lefelé, s valószinü, hogy itt a régiek sok ékesérczet vágtak; 21 és 22-nél érczen dolgoznak most a vájárok.

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

A fővágatban 15-től tovább mérve 24-nél a *Steinernschacht* alá mértek 25-ig.

24-től tovább mérve a 14-ik ölben 26-nál elérték a *Wolfaknát* és *Valentinus telért*, mely az *Althandler telérrel* 27-nél összetalálkozik, kétséges azonban. hogy a hegygerincz alatt megnemesül.

A 29-ik pontnál van a *rothapfelbaumi* vágat 8 óra irányban nyugat felé 150 ölnyire hajtva; nem javasoltatik tovább hajtása, mert a 45-ik ölben átvágta a *biebertárnai főtelért*, a vágat többi része pedig meddő kőzetben van.

Tovább az *altárnán* a 232-ik ölben 30-nál elérték az *Eisernseilerhaspl*-t, melylyel a telért egészen a vízszinéig feltárták, de ámbár a telér vastag volt, nem találtak érczet benne.

Tovább a 29-ik ölben 31-nél elérték a *régi lóerejü szivatytyúkat*, melyekkel a vizet meglehetős mélységről húzták, és az *Eisenseiler telért*, a meddig érdemelte, lefejtették.

Tovább a 23-ik ölben 32-nél van az *altárna* felett azon vágat, melyben egy év elött szép érczfészket találtak, csakhogy nem tartott sokáig.

Tovább 13 öllel 33-nál elérték a *vízaknát*, és az ott levő *fedüvágatot*, melynek vége kemény közetben áll 34-nél. Valószinü, hogy e vágattal az érztelér már átvágatott 35-nél, de meddő állapotban; e vágat alatt a *mély belnén* és *Sässig belnén* is feltáratott és lefejtetett a telér a meddig csak érczny omokat tartalmazott. Attól kell tehát tartani, hogy nincs több fedü-ér, és a vágat továbbhajtása csak haszontalan költséget okozand.

Tovább az *altárnán* a 15-ik ölben A-nál elérték az emelkét, mely a *Zipszer Örter*-hez vezet; ettől tovább 52 ölnyire 37-nél van a *„Holzplatz“*, hol régebben érczeket is fejtettek, de az ér keménysége miatt abbahagyták.

Tovább 62 öllel 38-nál van a *Dánielvágat*, melynek vájatvége 39-nél van; ettől tovább mértek a vízkerékszobán keresztül a *keresztér-re* 41-nél, és a *régi szivattyúknál* 42-nél, ez az ér ugyanaz, mely a *Zipszer Örter* telérét elvágta. A vájatvége e *keresztérnek* 43-nál van, az ér csapása dél felé. Innen még 107 öl lenne a *Foikh telérjéig*, s tovább még 36 öl a *kórháztelérig*. Czélszerü tehát e vájatvéget folytatni.

A 46 jegyü pontnál van a *Fedüakna,* melynél a mérést végezték.

Biebertárnán a fejtés most oly silány, hogy a vájárok alig élhetnek meg.[1])

Körmöczre 1647-ben 7502 márka $14^1/_4$ pizét ezüst szállíttatott, melynek nagyobb része *Andrástárnában* termeltetett.[2])

1648 január 2-án jelenti a bányabíró, hogy a *Katalin vágatban* már elérték az andrástárnai érczes telért, mely a *kórháztelér ;* az érczek 10, 36, 20, 6, 13 latot tartalmaznak.[3])

Január 7-én már lehetett a kőzeten keresztül az andrástárnaiakkal beszélni, és este 6 órakor az andrástárnaiak egy bányászékkel a biebertárnaiak vágatába lyukasztottak; a lyuk azután ki tágittatott, és mind a tisztek, mind a munkások egymással kezet fogtak, és barátságosan egymásnak szerencsét kivántak; 8 óra tájban már annyira ki volt tágitva a lyuk, hogy rajta átmászni lehetett. A felsőbiebertárnai utolsó héti érztermelés volt összesen 16 márka.[4])

Ekképen egy uj korszak kezdődött 1648 elejével *Felsőbiebertárna* történetében; az uj érez-lelet szemmel látható bizonyságul szolgált arra, hogy nem fogytak még ki a selmeczi hegyek kincsei; az esemény uj életet öntött a vállalkozó polgárokba és tisztekbe, és ámbár a politikai viszonyok a lehető legzavarosabbak valának, és minden pillanatban készen kellett lenni a védelemre a törökök ellen, még is lendületnek indúlt az egész bányamívelés, mert mindenki tudta, hogy van miért fáradni, és mindenki érezte, hogy közöttük van Lobkowitz a királyi biztos, erős kézzel tartja kezében az igazgatás gyeplőit, és gondoskodik szükségleteikről!

1648 január 8-án beszállott délután a bányabíró a tisztekkel együtt *Windschacht*-on, és a lyukasztási nyiláson átmenve kiszállott *Andrástárnán.*[5])

1648 január 10-én a felsőbiebertárnai és andrástárnai részesek közös egyetértéssel elhatározták a bányabíróság előtt, hogy a határ *Felsőbiebertárna* és *Andrástárna* között a *Bieber-altárna* főtéje legyen, és hogy *Andrástárna* az altárnásnak a

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[2]) Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

[3]), [4]), [5]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

hetedet adózni tartozzék minden terményeiből. A határjegy még aznap kitűzetett a bányabíróság által.[1])

1648 január 13-án volt az első érczosztás *Felsőbiebertárnán* a kórháztelérről, és tett 67 márka ezüstöt.[2])

1648 január15-én uj tárgyalás folyt a bányabíróság előtt a felett, hogy *Andrástárna* lebegő határa a határjegynél a főtében, vagy a *Bieberaltárna* talpánál fekszik-e? Végre elfogadtatott, hogy a bányatörvény értelmében a határ a határjegynél fekszik ott, hol az átlyukasztás történt.[3])

A Gallison örökösök eltértek *Andrástárnán* az eddigi szokástól, és az érczfejtőket nem szakmányban, hanem napszámban dolgoztatták, s az eredménynyel meg voltak elégedve. Ily módon az ércz termelése látszólag kevesebbe került, mert a munkások a megszabott napszámnál nagyobb bért nem kereshettek. E nézetből indúlva megkisérlette a bányabíró *Felsőbiebertárnán* is igy rendezni az érczfejtést, és elrendelte 1648 január 19-én, hogy az érczvájárok is műszakonkint 8 óráig dolgozzanak ezután úgy, mint *Andrástárnán*, és minden műszakért 25 denár fizetést kapjanak; csak a *klingentárnai* evésekben dolgozók, hol a kőzet igen kemény, maradjanak az érczszakmány mellett. E rendelet a vájároknak nem tetszett, és másnap kimaradtak a munkából, de sikerült a bányabírónak őket rábeszélni, és azután ismét dolgoztak. Ez az intézkedés azonban nem bizonyúlt czélszerünek, és a munkások szorgalmát nem igen fokozta, úgy, hogy a bányabíró szükségesnek látta 1648 augusztus 8-án a rendeletet vissza vonni, és az érczfejtést úgy szakmányba adni, mint régebben volt.[4])

1648 január 27-én kapta *Biebertárna, Andrástárnától* az első hetedet: $94^1/_2$ mázsa termelésből $13^1/_2$ mázsa érczet.[5])

1648 lanuár 31-én kihirdettetett a vájároknak, hogy a törökök Benedek felé közelednek, és lehetséges, hogy a közelebbi napokban Selmeczet fogják megtámadni. Meghagyatik tehát a munkásoknak, hogy a munkába minnyájan fegyveresen jelenjenek meg, s az alatt, mig bent dolgoznak, fegyvereiket kint hagyják, de minden perczben készen legyenek a védelemre.[6])

---

[1]), [2]), [3]), [4]), [5]), [6]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

1648 február 4-én panaszolta Ungedew András a Foikh nevében, hogy a biebertárnaiak a határvonalon felül $^3/_4$ ölet kivágtak. Az erre tartott vizsgálatból kiderülvén a panasz alaposság a; a biebertárnai tisztek kétheti fizetésnek elvonásával, az illető munkások pedig bezáratással kellően megbüntettek, és a kivágott ércz Foikhnak vissza adatott.[1])

Ebből azután sok ellenségeskedés keletkezett, annyira, hogy Foikh már február 10-én kijelentette, hogy a felsőbiebertárnai tisztekkel többé érintkezni nem akar, és kérte a bányabírót, hogy rendeljen ki valakit az érczosztáshoz a heted átvétele végett.[2])

1648 február 17-én kezdték meg az első ereszkét a *kórházteléren Bieberaltárna* alá mélyíteni, és elnevezték azt március 6-án „*Graf Popels sinken*“-nek.[3])

Pöschl Christian, a nem régen kinevezett repesztő felügyelő, igen jól viselte magát, a régi repesztőpor-fogyasztásnak $^1/_4$ részét megtakaritotta, a miért heti bére 50 denárral felemeltetett.[4])

1648 február 25-én megdorgálta gróf Lobkowitz a tiszteket és munkásokat hanyagságuk miatt, és intette őket, hogy szorgalmatosabbak legyenek, s több érczet termeljenek, mert különben el fognak bocsáttatni.[5])

Az andrástárnai heted 1648 január 27-től márczius 9-ig tett 124 márka 24 pizét ezüstöt, tehát átlagosan hetenkint 20–21 márkát.[6])

Minthogy a *kórházteléren* nagy mennyiségü jó zúzóérczek is termeltettek, 1648 márczius 21-én szerződés köttetett Stieger Pál ácsmesterrel, hogy a *Bieberaltárna* szája alatt egy uj zúzót felállítson, melyben 2 kerék 15′ átmérővel, mindegyik kerékhez 6 nyíl, és azután egy szerelő 3 szérrel és egy szobácskával legyen; az egész épületért a fedelével és belső szerkezetével együtt kap Stieger 190 frtot, az anyagot hozzá a kincstár adja.[7])

1648 márczius 27-én Lobkowitz grófnál tanácskozás tartatván, Muschlitz ezredes, Ehrenreutter, Reutter, Steiffenegger

---

[1]), [2]), [3]), [4]), [5]), [6]), [7]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

és a biebertárnai kisebb részesek és a tisztek jelenlétében határoztatott:

1. Minthogy a *rothapfelbaumi vágat* már 100 ölnél tovább hajtatott a *Biebertelér* feküjébe, és semmit sem talált, egyelőre megszüntettetik.

2. Hasonlóképen megszüntettetik a *György vágat* tovább hajtása.

3. *Felsőbiebertárnát* meg kell ujítani a *Neuhandl aknáig,* és azután lyukasztani kell *Maria Sidonia aknával,* ezt az aknát pedig, ha munkás lesz, lekell mélyíteni *Felsőbiebertárna* szintjéig, hogy azután a tárna vájatvégét észak felé tovább folytatni lehessen. Szükséges azonban, hogy ez akna tájékának felszine bejárattassék, és csak azután fog véglegesen elhatároztatni a tárna tovább hajtása.

4. A *fő keresztér Felsőbiebertárnán* mívelésben maradjon, mert vele még több eret lehet átvágni, igy például az *Althandler-eret* el kell vele érni bizonyosan.

5. Ezen a tájon lehet majd, ha szükséges lesz, egy függélyes aknát leményíteni, mely a 60-ik ölben fogja elérni a *Bieberaltárna* szintjét.

6. A *vízakna,* ámbár most nem használtatik, fenntartandó, mert ott 13 öllel az *altárna* alatt jó érczek voltak melyeket ismét felkeresni lehet.

7. A *Fedüakna* és a *Weidenakna* is a bejárás és szállítás könnyitése végett fenntartandó.

8. A *Katalin vágat* folytattassék 9 óra irányban nyugat felé, mert valószínüleg még több érczes eret fog átvágni.

9. Minthogy Ertl János felsőbiebertárnai sáfár már öreg, és nem járhat a bányába, ő megbízatik az érczválasztás felügyeletével, és helyette Scharinger János neveztetik ki sáfárrá. Koch Jakab megmarad mint bányatiszt, és mellé adatik Himmelreich János, hogy ketten úgy a felsőbiebertárnai mint a hodrusi bányák üzemét ellenőrizzék; Pauer János kineveztetik sáfárrá *Finsterortra,* Scharinger és Pauer helyett Markl Márton és Wakherl Mihály neveztetnek ki bányaügyelőkké.

10. Elvül kimondatik, hogy az ügyes szorgalmatos vájárokból repesztők, ezekből ügyelők, ezekből sáfárok, és a sáfárokból bányatisztek választandók.

11. A bányamester 3 frt 84 denár díjja, melyet a felügyeletért élvezett, leszállíttatik 1 frt 80 denárra, és a fizetés napi pénze megszüntettetik.

12. Megengedtetik, hogy a tiszteknek hetenkint 32 itcze (Seitel) bor, és 2 reggeliért 4 frt elszámittassék; hogyha pedig ezekre több költség menne, azt külön kell igazolni és részletezni.

13. A vájárok napszámbére egy négyórai munkaszakért 10 denárra, és egy nyolczórai teljes munkaszakért 20 denárra határoztatik, az érczen dolgozó vájároknak azonban, és az ácsmestereknek munkaszakonkint 25 denár számítandó. A szorgalmatos vájároknak elengedtetik vasárnap a reggeli munka, de azért megfizettetik.

14. A felső munkahelyek szakmányban maradnak, az alsók napszámban mivelendők.

15. Az ügyelők ne róják fel a beteg munkások napszámait, hanem tegyenek jelentést a számbavétel alkalmával a sáfár és bányatiszt jelenlétében, és ezek intézzék el az illetők érdeme szerint, hogy mennyi rovassék fel nekik.

16. Számbavétel után a heti bérszámla a bányatiszt, sáfár, és irnok által aláirandó.

17. A kovácsmunka Kyenast György kovács mesternek adatik átalányban hetenkint 45 frtért.

18. Törekedjenek az ügyelők, hogy a repesztőpor ne pazaroltassék, de kevés se adassék, mert akkor megint sok munkabér megy fel a leékelésre.

19. A részesek kötelesek a reájok eső költséget a fizetési nap elött beadni a pénztárba, s ha a vájárok nekik tartoznak, követelésüket a fizetés alkalmával készpénzben levonathatják.

20. A városi szertárnok megintendő, hogy a bányamíveléshez szükséges anyagokat olcsón adja, mert különben kénytelen lesz a kincstár saját szertárt tartani.

21. Minthogy tapasztaltatott, hogy az olvasztáshoz szükséges vasércz és kovand nagyon tisztátalan állapotban termeltetik, elhatároztatott, hogy az egyes részesek ez adalékokat akár kitől beszerezhessék, a kitől legtisztábban és legolcsóbban kapják.[1])

---

[1]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

1648 márczius 29-én rendelte Lobkowitz gróf, hogy a kohótiszt mindég jelen legyen az érczosztásnál addig, mig a próbák apróra. töretnek és átszitáltatnak. Azután pedig 3 próba adag vétessék, és a bányánál, kohónál, és az esküdt kémlész által is megkémeltessék.[1])

1648 április 28-án *Felsőbiebertárnán* a királyi biztosok, a bányabírósági és felsőbiebertárnai tisztek, és Reitter Ulrich jelenlétében tartott tanácskozásban határoztatott:

1. A munkások panaszkodván, hogy Theiler Bálint volt bányabíró halála után a város hatósága a társládát, a munkások zászlóját és jelvényeit magához vette; ezek nekik vissza adandók.

2. A munkások kérték, hogy az őrködéstől fölmentessenek; Lobkowitz előadván nekik, hogy a törökök közelsége miatt az ő saját érdekükben van az őrködés: erre kinyilatkoztatták a munkások, hogy szivesen járulnak nehány drabant tartásának költségéhez, ha nem kell személyesen őrködniök; evvel azután a város is meg volt elégedve.

3. A munkások kérik, hogy mentessenek fel azon 5 denár fizetésétől, mely tőlük most hetenkint „vasbér“ (Eisengeld) czím alatt levonatik, minthogy a napszámban dolgozóktól a vasbér nem vonatik le. Határoztatik, hogy maradjon az eddigi szokás, és a szakmányos vájároktól, ha heti keresetük 1 ftnál nagyobb, vasbér czím alatt 5 denár levonattassék a részesek javára.

4. A munkások kérik, hogy a fizetés mindég a hetivásár elött tartassék. Minthogy a bánya áldásban van, e kérelem teljesitésére gond fog fordittatni.

5. A munkások kérik, hogy mentessenek fel az országgyülési taksák fizetésétől, de azután rá állottak, hogy e taksáknak egy részét ők viseljék.

6. A munkásoknak a vásárlási szabadságra nézve tett kérelmére határoztatik, hogy a bányánál ők maguk húst mérhessenek, azonkivül megengedtetik nekik, hogy maguk közül 2 vásári biztost válaszszanak, kik a vásárokon felügyeljenek. A suszstereknek egy árszabály fog kiadatni, melynél drágábban

---

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

árulniok nem szabad. A sört a város oly minőségben fogja a bányára küldeni, hogy vele megelégedhessenek.

7. A munkások kérik, hogy denárokkal fizettessenek. Megigértetik.

8. A munkások panaszkodnak, hogy ha tallért kell felváltaniok, ezért 1—2 polturát kell fizetniök. A város megigéri, hogy a kereskedőket meginti e miatt.

9. A munkásokat figyelmeztette azután Lobkowitz gróf, hogy a Brennerszövetkezetnél levő követelésük ki fog fizettetni.

10. Végre mimnyájukat intette Lobkowitz gróf, hogy legyenek szorgalmasak, ne iszákoskodjanak, hanem elöljáróiknak és a városnak engedelmeskedjenek, és az érezternelést úgy tartsák, hogy hetenkint 300 márka ezüst beváltathassék. A tisztek is legyenek hivek, szorgalmasak s a teléreket és érczeket gondosan felkutassák.

Azután megeskettettek a munkások a király hüségére.

Végre az *Andrástárnával* történt szerencsés lyukasztás alkalmából következő jutalmak adattak:

Krausze vájárnak	4	tallér
Pürkner „	4	„
A többi 9 vájárnak per 2 tallér	18	„
Az ácsoknak egyenkint	1	„
A csilléreknek „	1	„
Az érezválasztóknak egyenkint	1	„
Koch bányatisztnek	20	„
Himmelreich segédbányatisztnek	10	„
Scharinger sáfárnak	20	„
Angermann bányaügyelőnek	10	„
A többi ügyelőknek egyenkint	5	„
A bányairnoknak	5	„
Az irnok segédjének	2	„
A próbatörőnek	1	„
Seeznagel repesztőnek	5	„
Pöschl „	5	„
Kolcher „	2	„ [1]

1648 május 27-én bejárta a bányát a bányabíró, és je-

[1] Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

lenti, hogy az *előmélyités* a *kórházteléren* 3 ölre 2 szivattyúval tartatik szárazon.

A *Katalin keresztvágat* a fekübe $8^1/_2$ ölre haladt. A vájatvég kemény és kvarczos.

A *Graf Popels sinken*, melyből az érczek termeltetnek, $3^1/_2$ öl mély; itt műszakonkint 21 ember dolgozik, az érez $^1/_2$ – 2 kalapács szélességü.

A *vájatvég* 26 ölre előhaladott, a telér $3^1/_2$ öl vastag, érczes és lágy, csákánynyal vájható, az ácsolat nagy nyomásnak van kitéve, és különös figyelmet kell reá fordítani, hogy valami szerencsétlenség ne történjék.

A *Windschacht* ácsolatát javitani kell, de a nélkül, hogy a szállítás akadályoztassék.

A *felső* bányában 6 vájár van fejtésen, az érez két ujnyi vastag.

A *kórháztelérből* származó hulladékok feldolgozására egy *mosóházat* épitettek, de kevés a víz hozzá.[1])

1648 június 18-án Steiffenegger járta be a bányát, és következő intézkedéseket tett:

Az *althandler telére*n az egyes mélyitéseket össze kell kötni, és ez által az *első mély nyilámot* megnyitni.

A fekübe vonúló érczszakadék vizsgáltassék meg egy rövid keresztvágattal.

A *Windschacht* felibe egy pajta épittessék, hol az érczeket is lehessen választani, és tartani. Az érczkosarak nagyobbra készittessenek. A *mosóházhoz* tisztább zúzóérczek szállittassanak, és ott még egy iszapfogó készittessék. Az érczfuvarozásra szolgáló ládákat meg kell vizsgálni, valjon tartalmaznak-e 24 rümpelt, vagyis 8 parnt? (1 parn = 3 rümpel, 1 hülle = 24 rümpel = 8 parn). A szénmértékek is vizsgáltassanak meg, és egy kosár szén (Korb) 3 teknővel (Füllfasz) számittassék. A vasérczek napszámban termeltessenek. Az *althandler telér* vájatvégét folytatni kell.[2])

Úgy látszik e jelentésből, hogy Steiffenegger a kórháztelért, melyen az uj mélymivelés megnyittatott az Althandler érnek tartotta.

---

[1]). [2]) Selmeczi bányabirói jegyzőkönyv.

1648 június 19-én rendelte Lobkowitz gróf, hogy a bányabíró igazolja, miért szünetelt a munka 8 napig a pünkösdi ünnep alkalmával? Egyersmind meghagyja, hogy a leszámolások alkalmával étkezésre 4 frtnál nagyobb költséget okozni nem szabad, és ha ennél nagyobb fog találtatni a számadásban, azt a tisztek háromszorosan fogják megfizetni. A heti termelés 394 márkára apadt, de a költségek nem apadtak.

Erre jelentette Haidt bányabíró, hogy az ünnepek alkalmával régi szokás szerint nem dolgoznak 8 napig a munkások, de ekkor nem is kapnak fizetést. A számbavétel alkalmával szokásos evéseket s ivásokat ujolag szigorúan eltíltotta.[1])

1648 augusztus 8-án az érztermelés *Felsőbiebertárnán* ismét szakmányba adatott a vájároknak, ugy mint régente szokás volt.[2])

1648 szeptember 7-én bejárta a bányát a bányabíró, és jelenti, hogy a *felső* fejtésben 4 ember dolgozik, és termel hetenkint 6 rümpel 35 latos érezet; az érez keskeny, de jó tartalmu.

A *keresztéren* munkában van a vájatvég, egy feküszakadékon pedig egy ereszke mélyíttetik azon reményben, hogy ha a fedü-érrel egyesül, meg fog nemesedni.

A *kórhúztelében* az *előmélyítés* $3^1/_2$ szivattyú mélységben van, és 6 emberrel mélyíttetik ölenkint 16 frt szaknány mellett. A közet a telér mellett kovandos, és reményt ad jó érczekre. Ha a 4-ik szivattyú mélysége eléretik, egy szintes vágat fog hajtatni a *Popelsinken* felé, hogy azt is szárazzá tenni lehessen.

A *fedü-erésben* a *Popelsinkenből* 3 csapat dolgozik: az első csapatban 3 ember termelt a héten 18 rümpel 13 latos érezet,

a 2-ik csapatban 6 ember 10 rümpel 28 latos érezet,

a 3-ik „ 4 „ 32 „ 38 „ „

A *fekü-erésben* van 11 csapat,

az első csapatban 4 ember termelt e héten 8 rümpel 20 latos

a 2-ikban 6 „ „ „ 20 „ 18 „

a 3 „ 6 „ „ „ 30 „ 34 „

a 4 „ 6 „ „ „ 24 „ 11 „

---

[1]), [2]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv

az	5-ikben	6	ember	termelt	e	héten	39	rümpel	30	latos
a	6	„	6	„	„	„	35	„	38	„
a	7	„	6	„	„	„	45	„	38	„
a	8	„	4	„	„	„	17	„	14	„
a	9	„	6	„	„	„	19	„	34	„
a	10	„	6	„	„	„	30	„	40	„
a	11	„	4	„	„	„	22	„	21	„

érczet. „Dem Allerhöchsten sey vmb diesen Augenschein lob vndt dankh gesagt, braite ihn noch ferner ausz, vndt erhalte ihm auff viel lange Jahr".

A *vájatvég* is hajtatik észak felé, és egy keresztvágat a fekübe a szakadékok megvizsgálása végett.

Minthogy a munkahelyek átaljában kemények, sok szerszámot fogyasztanak, a kovácsműhely pedig távol van; javasolja, hogy a *Windschacht* mellett egy kovácsműhely építtessék egy tűzre, hol az érezvájárok szerszámát gyorsan kiváltani lehessen.

A faggyú ára 11 frtról 13 frtra felemeltetett.[1])

Jellemző eset az ekkori üzem módjára nézve, hogy 1648 octóber 7-én Scharinger János felsőbiebertárnai sáfár hivatalából letétetett, mert többszöri tilalom daczára ismét a bányában rakatta el a meddő törecset, ez által sok helyet hozzáférhetlenné tett, és a termelést kevesbítette. Helyébe Pauer János finsterorti sáfár alkalmaztatott.[2])

1648 november 1-én panaszt tett Koch Jakab kir. bányatiszt, hogy a *kórháztelében* levő mélymívelésben léghiány keletkezett, mert az andrástárnaiak a közlekedő lyukakat elzárták, és *Andrástárnán* még egy légajtót is állítottak; ezeken-kivül pedig ők munkaszak közepén is lőni szoktak.[3])

1648 deczember 4-én a *kórháztelér fekü vágatában* jó érez ättetett meg.[4])

1648 január 11-től deczember 24-ig *Felsőbiebertárnán* 14,124 mázsa érez termeltetett, melyből a kincstári részekre $9291\,^{3}/_{8}$ mázsa esett.[5])

Ez évben Körmöczre 12,780 márka és 20 pizét ezüst szállíttatott; hogy mennyi esett ebből *Felsőbiebertárnára*, és mennyi *Andrástárnára*, azt nem lehet kivenni irataink ból.[6])

[1]), [2]), [3]), [4]), [5]) Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

[6]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

1649 január első napjaiban nagy tanácskozás tartatott Körmöczön a királyi biztosnál, melyben *Felsőbiebertárnára* nézve a következők határoztattak:

A körmöczi bányagondnok Steiffenegger Venczel Márton térképeiből kitetszik, hogy *Felsőbiebertárnán* még valószinüleg sok érez lesz található; de az is kitetszik, hogy sok felesleges munka tétetett.

Ilyen a *rothapfelbaumi feküvágat* és a *György feküvágat*, mind a kettő 100 ölnél tovább hajtatott a fekübe a nélkül, hogy valamit talált volna. (Steiffenegger ezt igen természetesnek tartja, mert azt a hegységet azért nevezték öseink „Liegendgebürg"-nek, mert a telér rajta fekszik, ha pedig *rajta* fekszik, akkor a telér *alatt* nincs mit keresni.) Ez a két vágat tehát felhagyandó, de előbb még néhány meddő ér, mely a *György feküvágatban* mutatkozik, nehány ölnyire megvizsgálandó.

A *György aknát* is fellehet hagyni, és ez csak akkor lenne helyreállítandó, ha a feküvágatban megvizsgált erek műrevalónak találtatnának.

Felsőbiebertárna az *uj Handel aknáig*, és azon túl a beomlott *Maria Sidonia aknáig* megujítandó és jó karba helyezendő; azután pedig még ujabb tanulmányok teendők, hogy érdemes lenne-e azt tovább folytatni?

A felsőbiebertárnai *fő keresztér* tovább feltárandó dél felé, mert itt sok ér van, és igen valószinü, hogy valamelyik érezesen fog megüttetni, különösen az elülfekvő *Althandler ér*.

Ha a *mélymívelésben* a vízemelés akadályt képez, ami már nem sokára bekövetkezhetik, akkor egy uj függélyes aknát lehet itt lemélyíteni, mely nem leend mélyebb 60 ölnél.

A *Weidenaknát* szállitás és szellöztetés czéljából fenn kell tartani, valamint a *rizaknát* is, mert itt 13 öllel az *altárna* alatt érczek voltak, és lehetséges, hogy ott uj fejtés fog keletkezni.

A *kórháztelér* a legrégibb időkben igen jó érczeket adott, ujabban is többször terveztetett föltárása, de különféle okok miatt mindég elmaradt, mig végre a Gallison-örökösök az ő *Andrástárnájukkal* azt meg nem ütötték, és érczesen feltárták. Minthogy pedig ismeretes volt, hogy a telér a biebertárnai telkekben is feltalálható, a királyi biztosok, és az Administrator

utasitották a tiszteket a telér felnyitására, ami szerencsésen sikerült is. De az érez nem tartott messzire szintesen, a telér szétágazott, s egyik ága a fekübe húzódott; ennek megvizsgálása végett egy feküvágat hajtatik, mely mintegy 4 ölben elfogja érni a keresett fekülapot.

A *mélymívelés* a fekü- és fedü-lapon már 4 szivattyúmélységre hatolt, s nemsokára bekell még kettőt épiteni, és ha nem sikerül az érczoszlopot nagyobb szintes kiterjedésben föltárni, akkor egy-két év múlva megakad itt a munka, mert nem fogja győzni a vízemelés költségeit. Remélhető azonban, hogy a fedü-lap és fekü-lap nemsokára egyesülni fognak, és ottan nagyobb terjedelmü érczlerakódás találtatik.

A *Katalin rágat* egyelőre szünetelhet, csak ha Foikh az *Andrástárnán* folytatná a nyugati vágatot, akkor a *Katalin rágatot* is megint folytatni kell nyugat felé.

A szállítás és bejárás könnyitése végett szükségesnek találtatott, hogy a *II Windschacht* kibővittessék, de mivel a kőzet ez akna körül igen lágy és nyomadékos, czélszerübbnek találtatott egy régi aknát, mely szintén a *Bieberaltárnáig* le ér, és most be van omolva, kitakaritani, és mint *Uj Windschacht*-ot berendezni.

Egyébiránt a *Bieberaltárna* mindég jó karban tartandó.[1])

1649 január 29-én megjelentek a királyi biztosok rendeletére Szélaknán: Haydt Jeromos bányabíró, Pestalutz Tobiás és Weisz János György bányaesküdtek, Zweig János bányabirósági irnok, Raittinger Kristóf frisowitzi gondnok, Puchler Márton a khayser-örökösök gondnoka, és Heinrich János a Pockh család gondnoka; továbbá a biebertárnai tisztviselők: Koch Jakab bányatiszt, Himmelreich János segédbányatiszt, Scharinger János és Pauer János sáfárok, Angermann Illés és Wackerle Mihály bányaügyelők, Caresz János, Haydt Mihály, Haydt András, ifj. Pestalutz Tóbiás, Schmürer Ábrahám és Heinrich Boldizsár fiatal emberek, Durian Mojzes és Geelfuesz András aknaácsok, Gaiszperger Fülöp csillér és több munkás.

A *Windschacht* mellett tanácskoztak ezek, hogy mi lenne czélszerübb: a régi aknát kibővíteni annyira, hogy benne

[1]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

szállítani és bejárni is lehessen, vagy pedig egy nagyobb méretü uj aknát lemélyiteni? A tanácskozók egyértelmüleg az utolsót ajánlották, és mivel a királyi biztosok is már január 26-án kelt rendeletükkel ehhez előre megadták az engedélyt, az uj akna helye 30 ölnyire a régitől azonnal kijelöltetett, és méreteire nézve határoztatott, hogy hozszabb oldala 2 óra irányban álljon, és 2 öl hosszú legyen, rövidebb oldala pedig $^3/_4$ öl. Az uj akna a *Newe Windschacht* névvel neveztetett el. A bányabíró, és a többi jelenlevők azonnal megtettek a kijelölt helyen nehány kapavágást, és a teknőcskékbe a törecs közé pénzt is dobtak, hogy a munkások e napra jobban megemlékezzenek.[1])

E körül az akna körül épült azután idővel ama házcsoport, mely még ma is *Szélakná*-nak neveztetik, ámbár az akna már régen elpusztúlt, s most helye sem látszik.

1649 január 30-án határozta és rendelte a bányabíró, hogy a *Szentháromság altárnában*, *Mátyástárnában*, *Jerubintárnában*, *Mohreraltárnában*, és *Bieberaltárnán* a *Bibertelében*, *Kórháztelében* és a *Keresztében* a vájatvégek közelében 1649 évszám kivágattassék örök emlékül.[2])

1649 február 20-án bejelentették a tisztek, hogy kevés munkás jön a vízhúzáshoz, mert a kisebb részesektől előre fölveszik bérüket, és azután csak akkor dolgoznak, mikor nekik tetszik. Erre megtiltotta a bányabíró a kisebb részeseknek, hogy a munkásoknak előre fizessenek.[3])

1649 augusztus 23-án elkészült az *ujwindschacht*-i érztár, és az érczosztás ebben tartatott meg.[4])

1649 november 29-én az andrástárnai gondnok Ungedew András jelentésére, hogy az ácsolat a biebertárnai evésekben a *kórháztelében* nagyon roskadozik, bejárást tartott a bányabíró *Andrástárnán* és *Bieberaltárnán*, és valóban veszélyes állapotban találta az ácsolatot, melynek kijavitása és azonnali megerősítése a biebertárnai sáfárnak Scharinger Jánosnak meghagyatott.[5])

1649-ben Selmeczről 25,364 márka $41^1/_2$ pizét ezüst szállíttatott Körmöczre.[6])

---

[1]), [2]), [3]), [4]), [5]) Selmeczi bányabirósági jegyzőkönyv.

[6]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

Az évenkint Körmöczre küldött ezüst mennyiségeket egy jelentésből vettem, melyet 1659-ben wohlgemuthsheimbi Schrötter Damian körmöczi pénztárnok terjesztett a főkamaragróf elé;[1]) könnyebb áttekinthetés végett álljanak itt az évi termelések 1620-tól 1650 ig egymás mellett.

Év	Termelt ezüst		Év	Termelt ezüst		Év	Termelt ezüst	
	márka	pizét		márka	pizét		márka	pizét
1620	20,703	14	1630	40,703	40	1640	7,242	38
1621	21,374	5	1631	39,875	28	1641	10,448	35
1622	21,350	6	1632	22,269	22	1642	4,832	31
1623	19,643	16	1633	16,853	47½	1643	4,738	22
1624	15,619	37	1634	11,775	37	1644	3,019	33½
1625	15,549	25	1635	14,296	41	1645	4,956	32
1626	9,897	7	1636	14,815	11	1646	2,725	34
1627	10,213	20	1637	8,050	15	1647	7,502	14½
1628	10,049	30	1638	10,552	31	1648	12,780	20
1629	11,364	39	1639	8,879	16	1649	25,364	41½

Hogyha áttekintjük az itt letárgyalt időszakot, mely alatt, néhány évet kiveve, *Felsőbiebertárna* magán bányapolgárok birtokában vala, a jó és rossz szerencsének folytonosan váltakozó sorát látjuk magunk előtt.

A szélaknai völgyben működött legrégibb bányavállalatok: az *alsó-*, *közép-* és *felső fuchslochi*, a *wolfaknai* és a *rosenstrauchi* indították *Biebertárna* kezdőit az altárna megnyitására; *alsó Fuchsloch* a *kórházteléren*, *közép Fuchsloch* az *Althandler éren*, *felső Fuchsloch* és a *wolfaknai* vállalatok a *kreuzschachti* és *Wolfteléren*, a *rosenstrauchi* vállalat pedig a *Terézteléren* működtek; a XVI-ik század közepén, midőn *Biebertárnát* illető első hiteles adatokat találunk, a *rosenstrauchi* vállalaton kivül a többiek már mindnyájan *Biebertárna* szintje alatt dolgoztak, vízemeléssel küzdöttek, és *Biebertárna* adózójává lettek.

Az akkori idők primitiv vízemelési módja mellett nem

[1]) Selmeczi bányaigazgatósági levéltár.

tarthatott e küzdelem sokáig, és 1570 körül már nem volt *Biebertárnának* semmi haszna a vizek levezetéséből, mert a bányák, melyeknek vizeit levezette, nem győzték a vízemelés költségeit, és felhagyattak.

1571-ben Gienger, Haag és Dreylingen királyi biztosok egyesitették az eladósodott Brenner család bányabirtokait, és Sali, Schall és Siceli bányarészeiből megalakitották a Brenner-szövetkezetet, ellátván azt a szükséges költségekkel és szakértő tisztviselőkkel. E szövetkezet volt főrészes *Biebertárnánál*, és a szomszédos klingentárnai völgyben működő *Weidenaltárnánál*, mely a *Biebertelében* dolgozó *Rosenkranz*, és *weidenaknai* vállalatokat, és a *Terésztelében* dolgozó *siebengrubeni*, és *klingenschachti* bányákat víztelenité.

A Brennerszövetkezet gondnoka Lindacker Kristóf belátván, hogy *Biebertárnára*, mely a *Weidenaltárnánál* sokkal mélyebben feküdt, igen szép jövő vár a klingentárnai völgyben, egész törekvését oda irányozta, hogy *Bieberaltárna* minél előbb az e völgyben nagy nehézségekkel küzdő bányák alá juthasson.

E törekvésének előmozditása végett megvette 1580-ban az *Eisernseil aknának* felét, 1583-ban egy uj *Fedüaknát* mélyitett, és 1588-ban megvette a *klingentárnai* és *klingenaknai* bányarészeket is.

Föltárásai e közben oly szerencsések voltak, hogy már 1583-ban letisztázhatta a szövetkezet minden adósságait, és a kincstár gyámkodása alúl fölszabadúlhatott.

A Brennerszövetkezet kitünő jó eredménnyel működött Lindacker gondnok haláláig, ki egy minden tekintetben kitünő, előre látó, és gondos bányász vala. A gondnok halála után felbomlott az egyesség a szövetkezet tagjai közt, a gondnok helye be nem töltetett, és a bányamívelés elhanyagoltatott.

1603-ban a bányabírónak kellett intézkedni, hogy a vállalat aknái be ne omoljanak. Ez évben Dániel János nevezte-tett ki gondnokká, az uj gondnok azonban rossz bányász vala, és a mívelés nehézségei rendkivül megszaporodtak ő alatta.

1604-ben találjuk először említve, hogy a vízemelésre szivattyúk alkalmaztattak a *Bieberaltárna* alatt. A vízemelés nehézségei növekedvén, 1604 július 12-én megszüntették a

mélymívelést, de ösz̈szel, midőn ismét több munkás jelentkezett, megint megindították.

1605-ben, midőn a belháború is nagyon megnehezitette a mívelést, megszüntetett a vízemelés, és a munkások nagy része elbocsáttatott, de a termelés oly csekély volt azután, hogy a megmaradt munkásokat is csak nagyon rendetlenül lehetett fizetni, úgy, hogy 1606 augusztus havában e miatt a munkások fellázadtak. A rend és fegyelem felbomlott, és mivel a kamara is pénzszükségben szenvedett, ennek is igen alászállott a tekintélye.

A háborús zavarok némileg lecsillapúlván, 1607 elején főbejárás tartatott az üzem rendezése végett; e bejárás jegyzőkönyvében mondatik legelőször, hogy *Selmecz* a 7 bányaváros anyja, és *Felsőbiebertárna* a legnevezetesebb bányamű Selmeczen. A termelés volt ekkor hetenkint 225 márka. A termelés azonban mindég alább szállott, a mély mivelést hol megnyitották, hol abba hagyták, a kincstár a bányapolgárokra, ezek pedig a kincstárra panaszkodtak, se egyiknek, se másiknak nem volt pénze, s a munkások kénytelenek voltak 1608-ban beleegyezni, hogy egyelőre minden harmadik heti keresetük fizetetlenül maradjon.

Főbejárások gyakran tartattak, javaslatokban nem volt hiány, de a jó tanácsokat nem követte senki, mert nem volt pénz! A Bremmerszövetkezet a helyett, hogy fejteni való uj közeket nyitott volna, csak azon igyekezett, hogy minél kevesebb pénzt adjon ki, és elhanyagolta a bánya fenntartását is.

Az öreg bányabíró mindenképen igyekezett a létező bajokon segiteni, de nem követték intéseit és rendeleteit. A munkások közt felbomlott a fegyelem, a tisztek és altisztek hanyagok és hütlenek lettek; a mulasztások, kihágások, és bűnös cselekedetek napirenden voltak, és csak enyhén büntettettek. A bányamívelés pedig a legszomorúbb állapotba jutott. 1609 augusztus havában a heti termelés csak 8 rümpel, tehát mintegy 2 mázsa érczet tett!

Felszólították a sáfárt, hogy vegye a bányát hűbérbe, de ő erre nem vállalkozott, mert a bányát már végképen kimerültnek tartotta.

Ilyen körülmények közt nem csodálkozhatunk, hogy a munkások ismét fellázadtak.

1609 augusztus 24-től 31-ig lázadásban voltak a munkások, a társpénztárt és bányász jelvényeket, zászlót, dobot, s fegyvereket a bányabírótól elvitték, és Ő Felségéhez akartak menni tömegesen; de miután augusztus 29-én egy bérfizetés megtartatott, lecsendesedett minden, és augusztus 31-én már kijelentették a munkások, hogy csak az éhség kényszeríté őket a lázadásra, és bocsánatot kértek.

A Brennerszövetkezet oly gyámoltalan volt ekkor, hogy az egész bányát a munkásoknak akarta hűbérbe adni; 1609 szeptember 12-én Balbierer Boldizsár neveztetett ki a Brennerszövetkezet gondnokává, ki minden igyekezet daczára sem volt képes az ügyeket jobb útra terelni; 1610 márczius havában már senkisem dolgozott *Felsőbiebertárnán!*

Ekkor Ploenstain Mátyás báró kineveztetvén főkamaragróffá, augusztus havában megérkezett Selmeczre, és minthogy egy kis pénzt is hozott magával, s e mellett értelmes ember volt s tudott parancsolni; azonnal megváltozott minden, s megszünt a nyomorúságos állapot; a munkások szorgalmatosan dolgoztak, a fizetések rendesen megtartattak, a bányamívelés rövid idő alatt fölélénkült, és *Felsőbiebertárna* ismét jövedelmessé lett.

A főkamaragróf bejáratta a bányákat, az üzemterveket megállapittatta, és gondoskodott róla, hogy a javasolt föltárások végrehajtassanak.

1610 vége felé igen magasra emelkedvén az ólom ára, a főkamaragróf rendeletéből próbát tettek a Selmeczen előforduló ólom-érczekből ólmot előállítani, de az erre vezető eljárás már egészen feledékenységbe ment, és nem volt már senki, a ki az érczekből az ólmot kinyerni tudta volna.

1611 elején rendelte a kamaragróf, hogy a bányákról térképek készíttessenek, de e rendeletét nem tudta foganatosittatni, mert a magánosok nem engedték meg a bányák fölméretését, a kincstárnak pedig még akkor nem volt jelentékeny bányabirtoka Selmeczen.

Egyébiránt a bányamívelés jó eredménnyel folyt, és 1611-ben a munkások régi követelései is ki lettek egyenlítve.

A kincstár lefoglalta ez évben a hütlenségbe esett Khielmann András bányarészeit, és így egyike lett a legtekintélyesebb bányabirtokosoknak.

1612-ben a termelés 5 hónap alatt 314 márka 9 pizét arany és 19,064 márka 24 pizét ezüst volt; 1613-tól pedig bezárólag 1618-ig Selmeczen 789,366 frt 4 denár értékü ezüst, és 173,958 frt 60 denár értékü arany váltatott be.

1619-ben Knechtl András kuttenbergi gépész lóerővel hajtott szivattyúkat állított fel a bányában, melyek igen jól működtek. A fejtés ekkor a *Dániel vágattal* megnyitott éren és a *Fedüakna* mellett a *Biebertelséren* folyt, és ha több munkás állott volna rendelkezésre, igen jövedelmes lett volna. De munkásokban nagy hiány volt, és az év utolsó szakában Bethlen Gábor foglalta el a bányavárosokat, minek természetes következménye lett az üzem pangása; mindazonáltal egészen 1623-ig 20,000 márkán felül volt az évi termelés, és jól jövedelmezett.

De 1623-ban a vízemelés kezdett nagyobb nehézségeket okozni, mert a fejtés már nagyobb mélységre lehatolt. A lóerejü szivattyúk csak az aknákban levén alkalmazhatók, a fejtésekben kézi erővel kellett a vizet tartani, a mi igen sok költséget okozott; ehez járult a belháború is, mely ez évben ismét közeledett Selmeczhez, és a pestis, mely a lakosságot pusztitotta.

1624-ben jelöltetett ki ünepélyesen a hely egy uj fedüakna számára, mely *Nándor aknának* neveztetett, és közel volt ahoz, mely most *Amalia akna* nevet visel.

1625-ben Montecuccoli gróf lett a Brennerszövetkezetnél intéző fő részes, és a termelés mindinkább hanyatlott a vízemelés nehézségei miatt.

A következő évben épitette fel Legler Péter gépész az ő fölszinti rudas vízemelő gépét, melynek hajtó vízkereke a *Bieberaltárna* szájánál volt felállítva, a szivattyúk pedig a *Fedüaknában* működtek. A vízemelés ekkor már 450 ftba került hetenkint, Bethlen Gábor főkamaragrófja pedig elrendelte, hogy minden munka, mely nem jövedelmez, megszüntessék.

A kincstár ekkor ismét nagy pénzszorultságban szenvedett,

és a tisztek saját ékszereiket zálogositották el, hogy a fizetéseket annak idejében megtarthassák.

1626-ban a termelés nem érte el a 10,000 márkát.

Gróf Montecuccoli 1627 elején Tirólból behítta Weindl Gáspárt, hogy a repesztőpor használatát Selmeczen meghonositsa, és ez által örökre emlékezetessé tette selmeczi működését. Montecuccoli azután nem sokára átadta a principalitást a nagykoruvá lett Gienger Nándor Frigyes bárónak.

1627-ben készült el *Felsőbiebertárna* első térképe, mert most már belátták a részesek is, mily nagy segitségükre szolgálhat a térkép, és a kincstár is egyike lévén a nagyobb részeseknek, kívánságának foganatositását most már követelhette. E térkép leirása részletesen megismertet bennünket az akkori mívelés terjedelmével, és az akkori üzemtervekkel, melyekből kitetszik, hogy az akkori üzemvezetők nem birtak elég belátással arra, hogy a vizemelés terheinek enyhitésére gyökeresen ható javaslatokat tettek volna; az aknák gyors lemélyitése a mélymívelések szintje alá, és az üzemnek oly módon rendezése, hogy a vizek önként az aknákhoz folyjanak, és ezekben lovakkal vagy vízerővel emeltessenek, egyszersmind pedig a *Szentháromság-*, vagy a *Kornberg-altárnának* erélyes hajtása ekkor még nagy áldozat nélkül meg történhetett volna, és ha az aknák és altárna elég jókor elkészülnek, az egész vállalat meg lett volna mentve azon válságos küzdelemtől, mely nehány év múlva a szövetkezet pénzerejét felemésztette, és az egész selmeczi bányászatot a legnagyobb veszedelembe döntvén a Brennerszövetkezetet megbuktatta.

A rövidlátó üzemvezetés, és a kincstárnak pénzhiánya napról napra közelébb vitték *Felsőbiebertárnát* a veszedelemhez; pedig 1630-ban az *ellenlejtes éren,* igen szép érczeket nyitottak meg, melyeknek segitségével a termelést két éven át 40,000 márka magasságára lehetett emelni, és e jövedelmes mívelés mellett könnyü lett volna a termelés folytonosságára szükséges előmunkálatokat ideje korán megtenni; de a tisztek és munkások közt annyira elterjedt a fegyelmetlenség, hanyagság, és az előregondoskodás hiánya, hogy a bányaműi bukása elkerülhetetlenné lett, mihelyt az érztermelés egy kissé megapadt, és a vizek szaporodtak; ez pedig nemsokára bekövetkezett; már

1632-ben kezdett a vízemelés nagyobb nehézségeket okozni, és a termelés alább szállott. Tizenhat évig folytatták a küzdelmet több kitartással mint okossággal, de végre is a víz győzött, és a Brennerszövetkezet tönkre ment.

1633 elején igen felemelkedtek a vizek a bányában, mert a nagy hideg miatt kevés erővizet lehetett kapni a rudas szivattyúk hajtására; ezenkivül a *felső Mohr* felett fekvő tó gátja elszakadt, és nagy szerencsétlenséget okozott a városban, a bányában levő vízkerék pedig ez által elvesztvén hajtó vizét, szünetelni volt kénytelen.

A vízerő hiányát azután emberekkel és lovakkal pótolták a mennyire lehetett, és mindenféle gépjavitásokat megpróbáltak, de siker nélkül; megkezdték azután az aknák mélyitését is, de egyelőre csak ott, a hol legkevésbé volt szükséges, és a hol legtöbb volt mélyíteni való; a *Fedüakna* és *Weidenakna* mélyitéséhez pedig csak akkor fogtak, midőn már minden erejük kimeritve vala.

A kézi szivattyúk húzására a közel fekvő megyékből, de sőt Lengyelországból is hozattak munkásokat, ezekkel azonban úgy bántak, hogy rövid idő múlva kénytelenek voltak hazamenni.

Átaljában fegyelmetlenség, rendetlen kezelés, oktalan és erélytelen vezetés, és a pénzhiány drágasággal s a háború okozta nehézségekkel egyesülve idézték elő a selmeczi bányászat szomorú állapotát, melyen leginkább csak adminstrativ intézkedésekkel igyekeztek segiteni, de a fő bajt: a fejtésre méltó érczek hiányát orvosolni, és uj fejtési közeket felkeresni alig kisérlették meg. Az érctermelés ekként mindég kisebb lett, a költségek pedig növekedtek, s végre 1640-ben kénytelen volt Gienger báró kijelenteni, hogy többé nem fizethet!

Gienger báró részeit a kincstár vette kezébe, és ha a kincstár pénzviszonyai rendezve lettek volna, rövid idő alatt jó rendbe jöhetett volna ismét *Felsőbiebertárna;* de a kincstár pénzereje is csak úgy kivolt merülve, mint a feloszlott Brennerszövetkezeté, a fizetéseket Selmeczen csak kölcsön vett pénzzel teljesitheté, kölcsönt pedig csak úgy kaphatott a kincstár, ha a tisztek saját vagyonukat elzálogositották; ily körülmények közt elmaradhatlan volt a fizetések elhalasztása, munkások

panaszkodása és lázadása, s végre az egész mívelésnek hűbérbe adása.

1644-ben a Siceli társak vették át *Felsőbiebertárnán* hűbérbe a kincstári részeket; de az eredmény oly rossz vala, hogy 1646-ban a Khayser testvérek e társulatból kiléptek, és csak Ehrenreutter és Reutter tartották még tovább is hűbérben a bányát; ez évben a termelés nem érte el a 3000 márkát sem.

Azonban ez évben ütötte meg *Andrástárna* a *kórháztelért,* és ott dús érczeket talált. Ez a lelet útmutatóul szolgált a felsőbiebertárnaiaknak, és Lobkowitz gróf erélyes és okszerü intézkedései következtében ők is feltárták a *kórháztelér* érczes közét, és 1648 elején *Andrástárnával* lyukasztván, megtalálták minden bajaiknak orvosságát: nagy mennyiségü gazdag érczeket.

Czélszerünek látom itt még Steiffeneggernek egy jelentését közölni, mely 1650-ben kelt ugyan, de adatai az itt letárgyalt időszakra vonatkoznak.[1]) Steiffenegger e jelentésével egy uj térképet mutatott be, melyre a *Schmidtenrinn, Jerubin* és *Mohrertárnák* is felvoltak rajzolva. A jelentés érdekes, mert az akkori intézők minnyájan Steiffenegger nézeteihez csatlakoztak, tartalma lényegében a következő:

Midőn Foikh János a *Wilhelm aknából*, mely *Andrástárnához* tartozik, egy vágattal a 186-ik ölben a telért elérte, és a 3 jegyü pontnál dús érczekre akadt, a felsőbiebertárnai tisztviselők is igyekeztek (1646-ban különösen Koch Jakab bányatiszt és Scharinger János bányaügyelő) a *Bieberaltárnának* ama vágatát, melyet a régiek a *kórháztelében* 166 ölre már kihajtottak, kitakaritani, és megujitani. 1647 november havában elérték a régiek által elhagyott vájatvéget, de azt meddőnek találták; mivel azonban a térkép nekem azt tanúsitotta, hogy a telérnek nyugat felé kell lenni, ezen irányban egy vágatot hajtattam, és evvel a 4-ik ölben el is értem a telért, melyet észak felé föltárván a 14 jegyü pontnál szerencsésen megütöttük az érczet is; 15-nél az ércz egyszerre kivágódott, de miután a fekübe törtünk, ismét feltaláltatott.

Az érczfejtés itten a 14 és 15 jegyü pontok közt üzetik, de a talp alatt már nem sokáig fog tartani, mert a szállítás

---

[1]) Régi bejárási jegyzőkönyv a körmöczi parochián. 185. l.

és vízemelés nehézségei naprul napra nagyobbodnak. A térkép azonban azt mutatván, hogy 17-nél a telér a feküben van, mult karácsonyi bejárásom alkalmával itt egy feküvágatot kezdettem azon „verbis normalibus“ hozzá adásával, hogy 3 ölnyire megkapjuk az érczet; és e jóslatom teljesült is; adja isten, hogy a megütött érczek csapás és dőlés szerint sokáig tartsanak!

18-nál van egy ereszke, melyből a telér észak és dél felé megvizsgáltatik, itt jó tartalmu érczek vannak.

A termelt érczek és zúzóérczek most a *Windschacht*-ban szállíttatnak ki.

A régiek a 4 jegyü ponttól indúlva észak-nyugat felé föltárták a hegységet, 24-nél elérték az *Althandlertelért*, melyet csapása szerint jó messzire, és dőlése szerint a fölszinig le is fejtettek. E teléren megakarták ujitani a vágatot 1646-ban, hanem a 20-ik ölben egy régi aknából sok víz, és annyi törecs omlott be, hogy a munkások élete veszélyeztetve vala, s igy a megujítás elmaradt.

E vágatból a 4-ik ölben a régiek egy keresztvágatot hajtottak a *Valentinus telérre*, de azt nem érték el, mert a telért az elölfekvő hegygerincz össze szoritja.

26-nál nagy evések vannak fölfelé és lefelé, itt a régieknek igen gazdag ékesérczeik lehettek.

29-nél az ércz háromujnyi vastag, 30-nál is van ércz, mely 6 latot tartalmaz.

33-nál van a *Steinernschacht*, 34-nél van a *Wolfschacht* és a *Valentinus telér*, e telér 35-nél össze jön az *Althandlertelérrel* „machet eine Conjunction“. Meglátszik itt világosan, hogy a *Valentinus telér* megváltoztatja csapását és a hegygericz elöl kitér. A két telér össze találkozásánál valószinüen jó érczek lesznek.

Dél felé, és a talp alatt, a mennyire víz miatt menni lehetett, lefejtették a régiek a *wolfschachti* vagy *Valentinus telért*, így tehát itt nem igen lehet már valamit találni.

A *rothapfelbaumi keresztvágat* 150 ölnyire hajtatott a telérek feküjébe, a 45-ik ölnél elérte a „*Pieberstollner Haubt-Clufft*“-ot, és azontúl még 105 öl vágatott „in ein ödes Liegent Gebürg“. E vágat továbbhajtása teljesen és végképen meg-

szüntetendő, mivel nincs remény, hogy vele valamit elérni lehessen; de czélszerü lenne a „*Pieberstollner Haubt-Clufft*“-ot dél felé megvizsgálni: a törecs, mely e munkától származand, berakható a keresztvágat vájatvége felé.

A *Bieberaltárnán* tovább 40-nél van az *Eisernsailerhaspel*, ezt 1640 és 1641-ben nemcsak kitakaritották, hanem a talpalá is megvizsgálták, a mennyire a víz miatt menni lehetett; eleinte találtak is jó tartalmu érczet, de végre csak egy meddő kvarczos telér maradt, melyen senkisem akart tovább dolgozni.

41-nél volt a régieknek egy aknájuk, melyben lovakkal emelték a vizet, hogy az *Eisensailertelért* a talp alatt lefejthessék; ennek az aknának a talp alatt levő részét be lehetne tölteni törecscsel, mert másként be fog omolni.

Tovább észak felé van a 33 ölnyi hosszú fedüvágat, melyel a *Dánielért* a 30-ik ölben 44-nél elérték, de itt csak egy „*öde Clufft*“-ot találtak úgy, mint 10 öllel mélyebben a *Säsigbelnén.*

45-nél van a feljárás a „*Zipszerörter*“-hez, ettől észak felé 115 ölnyire van a *Dániel fedüvágat* 47-nél, ebben 48-nál észak és dél felé és talp alatt is 1629-től 1633-ig jelentékeny érczfejtés volt annyira, hogy 40,000 márkánál is több termeltetett egy évben innen; 1642-ig azonban minden lefejtetett, és ebben az évben fel is hagyatott, mert már nem fedezte a vízemelés költségeit. Igaz ugyan, hogy a vízhúzó lovak birtokosai hagyták abba a munkát, mert bérüket nem kaphatták rendesen.

A *vízakna* mellett, melyben a vízemelés történt, az ér kemény és rossz volt, de alig egy ölnyire mélyebben a „*Hörlshaspel*“-ban már tízlatos érczek voltak.

Igen óhajtandó lenne tehát, hogy a *Szentháromságaltárna*, melynek vájatvége 50-nél van, és mely a *Bieberaltárnánál* 26 öllel mélyebb, minél előbb idáig hajtassék, ámbár idáig még 650 öl kivágandó, de remélhető, hogy a közbe eső *mátyástárnai, gräfi, gallisoni,* és a *Dorottyatárnában* feltárt *kórházteléreken* is fog valami találtatni, ami a költségeket isten segítségével megtéritendi.

55-nél van a *Fedüakna*, 56-nál a *Klingentárna* szája, 57-nél a *Weidenakna*, 58-nál a *Györgyakna*, és 59-nél a *Neu-*

handelschacht ; e két utóbbi legalkalmatosabb a mélységbe való előhatolásra.

Az a kérdés adatott fel nekem, hogy véleményt adjak, valjon ezek az aknák lejebb mélyítendők, vagy a *Tagstolln* (Felsőbiebertárna) hajtandó tovább észak felé?

Ismeretes, hogy a *Tagstolln* a „*Pieberstollner Haubt-Clufft*“-ot 550 ölnyire észak felé minden eredmény nélkül tárta fel, csak 1646-ban találtatott a *György akna* közelében egy ércz-fészek, melynek fejtése 3 hétig tartott; miután azonban a vájatvég a két *Mohrertelért* már elhagyta, amint ez 62- és 63-nál látható, és a hegység sem olyan, hogy a telér benne javulhatna, nincs mit remélleni a vájatvég folytatásától.

De hogy bizonyosabb legyek, fölvettem a *Jerubintárnát* is, mely 64-nél a telért 184 ölnyi távolságban észak felé a felsőbiebertárnai vájatvégtől átvágta, és a *Mohreraltárnát* is, melyben a 143 öl hosszú keresztvágat még most is folytattatik. Valjon lehet-e evvel még valamit elérni? azt csak az isten tudhatja; a fölszinen nem található semmi, ami erre reményt adhatna; hacsak talán az északra fekvő hegységből, mely „so gar unartig zu sein scheint“ valamely ér erre felé behúzódik; mert a *vöröskúton* levő forrás mutatja, hogy itt még erek vannak, de a forrás vízében semmi jelét sem lehet annak találni, hogy az erekben „Gäng oder mineralia“ lennének. Már pedig ismeretes, hogy ásványok jelenlétét csak a források vízéből és törecseiből lehet felismerni. Mind ezen okokból indúlva nem látom át, hogy e vágattal valami műrevalót elérni lehessen. Ha azonban a társulat, mivel már annyi pénzt forditott erre a vágatra, azt még tovább folytatni akarja addig, mig valamely telért meg nem üt, ezt tetszés szerint teheti, és jövő tavasszal igyekezni fogok a fölszint a tisztek és felügyelők jelenlétében „nam oculi plus quam oculus vident“ tüzetesebben átkutatni.

Ebből következik egyszersmind, hogy a *Tagstolln* megnyitása, és vájatvégének folytatása csak sok ezer forintba kerülne minden haszon nélkül.

A *Jerubintárnát* illetőleg, melyben a két *Mohrertelér* és még 11 ér átvágatott, és a *Mohrertelérek* a fölszinig és talp alá is, a meddig jók voltak, lefejtettek, mivel e tárna a *Moh-*

reraltárnánál 13" 33½" — el mélyebben fekszik; azon kérdés merül fel, hogy czélszerübb-e a *Jerubintárna* keresztvágatát azon — még 40 ölnyire fekvő — telérig kemény kőzetben tovább hajtani, mely a *Mohrertárnában* fölfelé és lefelé is miveltetett, s mely dél felé való csapása szerint elérhető lenne; vagy pedig nem lenne-e czélszerübb e teléren az evések után a fölszinről egy ereszkével lemenni, és lent megvizsgálni, hogy mi maradt a végeken? A költségek tekintetéből én ez utóbbi módot ajánlanám.

A *Schmidtenrinntárnát* fenn kell tartani jó állapotban, mert a 73-nál látható nyugati keresztvágatból különösen tavaszszal sok víz folyik, és ha a tárna szája be omlanék, a víz mind a *Neuhandelschacht*-hoz folyna, és ottan alkalmatlanságot okozna.

A *Schmidtenrinntárna feküvágata* messzire behajtatott a hegységbe azon reményben, hogy a fölszinen levő telérek vele át fognak vágatni, de nem talált semmit, mert a fekühegység a teléreket elvágja, és tovább nem bocsátja.

Hasonló történik a 200 öllel vissza dél felé fekvő keresztvágatban, mely a *Bieberaltárna* szintjén a *György aknától* hajtatott nyugat felé a kemény fekükőzetbe azon reménységgel, hogy a *rosenkranzi* vagy *siebengrubeni* teléreket fel fogja tárni, pedig ezeket meg nem találta, mert azokat a feküközet át nem ereszté.

Hogyha figyelemmel lettek volna a fő fekütelérre, a „*Pieber Haubt-Clufft*"-ra, mely a többieket elvágja, bizonnyára senkinek sem jutott volna eszébe ezen költséges és „unpergmännischerweis" igen alacsonyra hajtott keresztvágatot meg kezdeni, hanem inkább a *siebengrubeni aknák* egyikét (melyek oly közel feküsznek egymás mellett), kitakaritották volna, miáltal legbiztosabban meglehetett volna tudni, hogy mi maradt a fenéken?

Igy tehát a *rothapfelbaumi-*, *György-*, *Schmidtenrinn-* és *Jerubintárnai feküvágatok* nagy költséggel bebizonyitották, hogy a *biebertárnai főtelér* feküjében nincs mit remélleni, és azt javasolnám, hogy e vágatok végképen fölhagyassanak.

Ezek voltak Steiffenegger nézetei *Felsőbiebertárna,* és a vele szomszédos bányák viszonyairól.

A fentebbi leirások után indúlva igyekeztem az I. táblán

feltüntetni *Felsőbiebertárna* terjedelmét 1650-ben; ez nem is járt valami különös nehézséggel a *Bieberaltárnát* illetőleg; de a *Felsőtárnát* sehol sem találtam térképeinken, s így kénytelen voltam a *Felsőtárna* északi részét csak hozzávetőleg megjelölni. Hasonlóképen nem maradt semmi emléke a *kothige Stollwandnak*, az *első-* és *második mély nyilámnak* és a *Sässig belnének*, igy tehát a mély nyilámon is csak hozzávetőleg jelölhettem meg, hogy hol lehettek a fejtési pontok. Egyébiránt a *Sässig belne* szintje meglehetösen egyezik a *Szentháromságaltárna* szintjével.